

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198541

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP--901--26-3-70--5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. K923 5

Accession No. K 2426

Author K445

Author K445

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

--	--	--	--

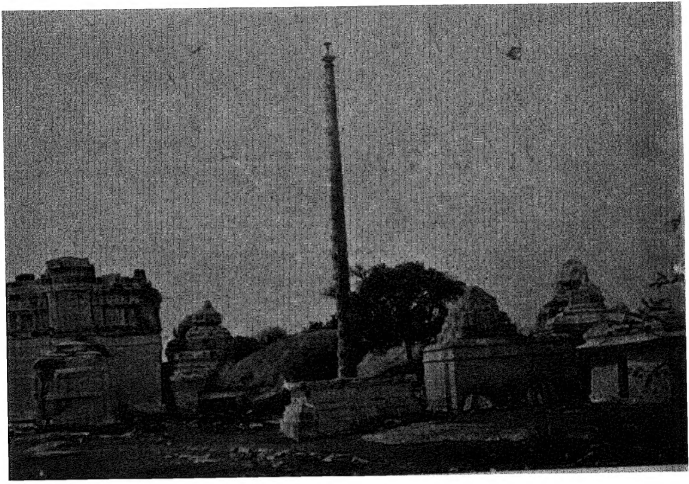

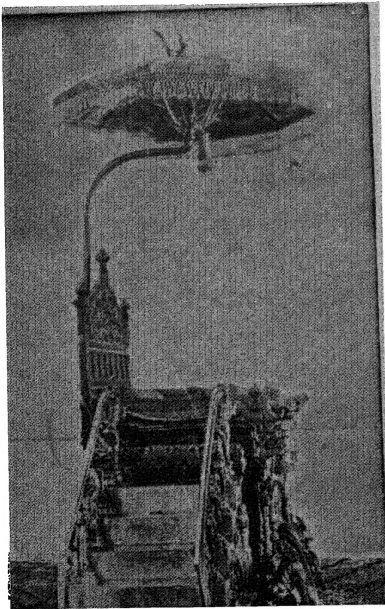

ಗಂಡುಗಲಿ ಕುನಾರರಾಮ

ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗ

ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನ

ಗಂಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ

ನೋದಲಿ ಮಾತು

ಕಂಪಿಲರಾಯ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮ ಎಂಬವರು ಹಂಪೆಯ ಸುತ್ತಲಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ರಣಶೌರ್ಯ, ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಬರೆದ ನಾಲ್ಕು ಸಾಂಗತ್ಯ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯಗಳ ಭಾಷೆ ಹುರಿದುಂಬುವ ಸರಳವಾದ ವೀರಭಾಷೆ. 'ಗಂಗ' ಕವಿ ರಚಿತವಾದ 'ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ'ದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಶ್ರೀಯುತ ಯಂ. ಎಚ್. ರಾಮಶರ್ಮರು ೧೯೨೯ರ ಅಕ್ಟೋಬರಿನ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿಯ ತ್ರೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವರು. ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ 'ಪರದಾರ ಸೋದರ ರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ'ದ ಬಹು ಭಾಗವು ಮೈಸೂರು ಶಾಸನಶೋಧನ ಇಲಾಖೆಯ ೧೯೨೯ರ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಸಾರಾಂಶಗಳೆರಡೂ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಶ್ರೀಯುತ ಅಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರೂ, ನಾರಾಯಣ ಶರ್ಮರೂ ಬರೆದಿರುವರು. 'ಬಾಲ ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕೆಲ ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಲೇಖಕನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿರುವನು.* ಹಂಪೆಯ ಚರಪತಿ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಕವಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವನು. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೯ ಸಂಧಿಗಳೂ ೪೨೮೩ ಪದ್ಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಇದೇ ಕತೆಯನ್ನು ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬ ಕವಿಯು 'ಪರನಾರಿ ಯರಿಗೆ ಸಹೋದರನೆಂಬಂತ ಕತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ

---

* ತಾಯಿನಾಡು ೧೮-೮-೧೯೩೯

ರಚಿಸಿರುವನು. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೨೫ ಸಂಧಿಗಳೂ ೨೫೭೩ ಪದ್ಯಗಳೂ ಇವೆ. ನನಗೆ ದೊರೆತ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕತೆಯು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಮಾಪತಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ಲೇಸಾಕ್ಷ್ಮಿಯ ವೀರೇಶ, ಚನ್ನವೀರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾಗಶಂಕರನಿಗೆ ಶರಣು ಎಂದಿರುವನು. ಕೆಲವು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನನ್ನೂ, ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತಗಡೂರು ವಿಘ್ನರಾಜನನ್ನೂ, ಗರಳಪುರಿಯ ನಂಜುಂಡೇಶನನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿರುವನು. ಕವಿಯ ವಿಷಯ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಂದದಿಂದೊರೆದು ಪೇಳುವೆನು ಈ ಕಥೆಯನು ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ವರದಿಂದ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಶೈವನಾಗಿರಬಹುದು.

ಆಧಾರವಿಡಿದು ಪೇಳಿದ ನಾಗಸಂಗೈಯ್ಯ | ಈ ಧರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಳಗೆ |

ಸಾಧಿಸಿ ಅವರ ಸೇವಕನಾಗಿ ಪೇಳ್ದೆನು | ಯಾದವ ಸಖ ಪಾರ್ಥ ಕಥೆಯ ||

ಎಂದು ಪ್ರಥಮ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆಯೇ ಒರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಆಧಾರಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ, ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳದಿರುವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. 'ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸೇವಕನಾಗಿರುವೆನೆಂದು' ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕವಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಾಂಗತ್ಯಗಳೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ಪ್ರಚ್ಛಲಿಸಿ ಬಲವಾದ ಅಪಘಾತದಿಂದ ತಟಕ್ಕನೆ ನಂದಿ ಹೋದ ಕುಮ್ಮಟ ರಾಜ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆ. ಕಥಾನಾಯಕನಾದ ಕುಮಾರ ರಾಮನು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಚರಬೇವಿ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವೀರಾಧಿವೀರ. ಅವನ ಕಲಿತನದ ಸಾಧನೆಗಳೂ, ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನವೂ, ದೇಶಾಭಿಮಾನವೂ ಪರದಾರಸೋದರತೆಯೂ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆ. ಈ ಗ್ರಂಥ ಕಟ್ಟುಕತೆಯಲ್ಲ; ಇತಿಹಾಸದ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳ ವಿವರಣೆ. ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅದರ ಸರಳಾಸುವಾದವನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಗ್ಗ ಕ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆ

ಗಯಾಸುದ್ದೀನ್ ತೊಗ್ಗ ಕ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೧ ರಿಂದ ೧೩೨೫ನೆ ಫೆಬ್ರವರಿಯ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಇವನು ಬಂಗಾಳ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಡೆದ ದಂಗೆಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ಹೋಗಿ, ಜಯಶೀಲನಾಗಿ ಹಿರಿದಿರುಗಿದಾಗ, ತನ್ನ ಮಗ ಉಲೂಘ್ ಖಾನನ ಕುತಂತ್ರದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾ ಗಿಯೋ ಇವನು ಮಲಗಿದ್ದ ಡೇರೆಯು ಇವನ ಮೇಲೆ ಉರುಳಲು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಮಡಿದನು. ಉಲೂಘ್ ಖಾನನು ಮಹಮದ್ ಖಾನ್ ತೊಗ್ಗ ಕ್ ಎಂಬ ಅಭಿದಾನದಿಂದ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು.

ತಂದೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದ್ ಖಾನ್ ತೊಗ್ಗ ಕ್ನು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ, ಓರಗಲ್ಲು ರಾಜನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋತು ದೇವಗಿರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಾರು ತಿಂಗಳುತಂಗಿದ್ದು ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೨೩ ರಲ್ಲಿ ಓರಗಲ್ಲನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆರಸನನ್ನೂ ಅವನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಓರಗಲ್ಲಿಗೆ ಸುಲ್ತಾನವುರವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟನು. ಅನಂತರ ಮಹಮ್ಮದಖಾನ್ ತೊಗ್ಗ ಕ್ನು ಒರಿಸ್ಸಾದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಜಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಸೋಲಿಸಿ ೪೦ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಹಿಂತಿರುಗಿದನು.

ಈ ಸುಲ್ತಾನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಧುರೆಯು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಜಲಾಲುದ್ದೀನ್ ಎಂಬವನು ಅಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯಾದನು. ದೇವಗಿರಿಯು ದೌಲತಾ ಬಾದ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಮಧುರೆಯವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ರಾಜ್ಯದ ಷಹರು ಗಳು (cantonment) ಏರ್ಪಟ್ಟವು. ತಿರುಚನಾಪಳ್ಳಿಯ ಬಳಿ ಕನ್ನಾ ನೂರು ಎಂಬುದು ಇಂತಹ ಒಂದು ಷಹರಾಗಿತ್ತು. ಮಧುರೆಯಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಷಹರುಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ

ದ್ವವೆಂಬುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಪ್ಪಗಿರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಷಹರು ಇದ್ದಂತೆ ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ದಾಳಿಗಳ ಪರಿಣಾಮ

ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೯೪ರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸುಗ್ಗಿ ಒಂದು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ದಾಳಿ ನಡೆಸಿದರು. ಆದರ ಫಲವಾಗಿ ದೇವಗಿರಿ (೧೨೯೪-೧೩೧೮), ಹಿರಗಲ್ಲು (೧೩೦೯-೨೩), ದೋರಸಮುದ್ರ (೧೩೧೦) ಗಳು ಅವರ ವಶವಾದವು. ಅರಸುಗುವರನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಸಂತರ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳ ರಾಯನು ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಕಡೆ ಜೀಡು ಬಿಡುತ್ತ ಆಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ೧೩೪೨ರಲ್ಲಿ ಮೋಸದಿಂದ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಲೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು. ಮಧುರೆಯು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಶವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತೀಯಾಧಿಕಾರಿ ನೇಮಕವಾದನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭರತಖಂಡವೆಲ್ಲ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಶವಾಯಿತು.

ಬಡಗಣ ಭೂಮಿಗವಧಿ ಹಿಮಗಿರಿ ಮೂರು |

ಕಡೆಯ ಭೂಮಿಗೆ ಮುಂನೀರು ||

ಥಡಿ ಮೇರೆಯನಿಸುವ ರಾಜ್ಯವನಾಳುತ |

ಪೊಡವಿಪ ಸುರತಾಣನಿರಲೂ || *

ದಂಡಯಾತ್ರಿಗೆ ಬಂದ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಹಿಂದೂ ಅರಸರು ಮುಸಲ್ಮಾನರಾಗಬೇಕೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಸಿಯೂ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಅಥವಾ ಕತ್ತಿಯ ಮೊನೆಗೆ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನೀಯಬೇಕೆಂದೂ ಬಲಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. § ಹಿಂದೂಗಳ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ

* ನಂಜುಂಡನ ಪರದಾರ ಸೋದರರಾಮನ ಕಥೆ. At page 42 M. A. R 1929.

§ South India & Her Mahamadan Invaders page 127.

ಎರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಯೂ ಅವರನ್ನು ಸಿರಾಯುಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಯೂ, ಬಲಹೀನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಹಿಂದೂಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಕಾಸೂನುಗಳು ಎರ್ಪಟ್ಟವು; ಭೂಮಿಯ ಉತ್ಪನ್ನದ ಶೇಕಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗವನ್ನು ಹುಲುಸು ಬೆಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕ್ಷಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹಿಂದೂವೂ ಗಣ್ಯನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತುಗಳಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಿಧೇಯತೆ, ದರ್ಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಯಾವುದನ್ನೂ ಧರಿಸ ಕೂಡದಾಗಿತ್ತು. ಸುಲಿಗೆಗಾಗಿ ಹೊಡೆತದ ಪೆಟ್ಟುಗಳೂ, ಸೆರೆ ಮನೆಯ ವಾಸವೂ, ಸರಪಳಿಯ ಬಂಧನಗಳೂ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕ್ರಿ. ಶ ೧೩೧೮ರಲ್ಲಿ ಹರಪಾಲನಂತಹ ಗಣ್ಯರಾಜ ನನ್ನು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಚರ್ಮ ಸುಲಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿದರು. ಹಿಂದೂ ನಾಗರಿಕತೆಯು ಬುಡಮೇಲಾಯಿತು. ಈ ತರಹದ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದೂ ಗಳು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹೋದರು.

ಒಬ್ಬ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ವಿವರಿಸಿರುವರು:—ಮುಸ ಲ್ಮಾನರ ಈ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತವು ಹೆರವರ ಪಾಲಾಯಿತು; ಸ್ವರಾಜ್ಯಗಳು ನೆಲಸಮವಾದವು; ರಾಜರು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾದರು; ಹಿಂದೂ ಜನಾಂಗವೂ, ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ತತ್ತರಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ ಯಾದವು; ಸ್ವಧರ್ಮವು ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿತು; ಅನಾದಿಯಿಂದಲೂ ವೂಜಿಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಒಂದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಉಧ್ವಸ್ತವಾದವು. ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳಗಳು ಅಪವಿತ್ರವಾದವು. ವೈಭವವು ಹಾಳಾಯಿತು. ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನಾಗರಿಕತೆಯು ನಾಮಾವಶೇಷವಾಗುವ ದುರ್ಧರ ಸಮಯವು ಬಂದಿತು.*

ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಹಿಂದೂಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಅಪಚಾರ ಎಷಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

* ಶ್ರೀಮಾನ್ ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯರ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪುಟ ೮.

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕೆಡಸಿದರು
 ದೇವರ ಕಿತ್ತು ಧರಣಿಯ |
 ದೇವರ ಸತ್ಯರ್ಮವ ಕೆಡಸಿದರು ಧ |
 ರಾವಳಯದೊಳು ದಾನವರು || *
 ನ ಕಥಾಕಟುಘೂತ್ಯ ತಾದ್ವ್ಯಥಾಮೇ |
 ಹೃದಿ ಜೀರ್ಣೋಪಲನೇಷ್ಠ ಘೂಕಲೋಕಾತ್ |
 ಪರಿಶೀಲತ ಸಾದಸೀತವಾಗ್ನೋ
 ಯವನಾನಾಂ ಭವನೇಯಥಾ ಶಾಕೇಭ್ಯಃ ‡

ಈ ದುರ್ಭರ ಪರಾಭವದಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಹೋರಾಡಲು ಮೊದಲು ನಡುಕಟ್ಟಿದವರು ಕನ್ನಡಿಗರು. ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಕೀರ್ತಿಯು ಕನ್ನಡ ವೀರನಾದ ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಕಥೆಯ ವಿಷಯ.

ಪೂವಾಲಿಕುಲದ ಅರಸರು

ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗ

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನೆಂಬ ನಾಯಕನು ನೂರಾರು ಕಿರಾತರನ್ನು ಆಳುತ್ತ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನು.^೧ ಇವನು ಪೂವಾಲಿಕುಲದ ಕಾಮಗೇತಿ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ಮೊದಲು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದವನು ವೀರ ಕಸ್ತೂರಿ ನಾಯಕನೆಂಬ ವೀರ. ಅನಂತರ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರು ಆಳಿದರು. ನಾಲ್ಕನೇ ಯವನೇ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗ. ಇವನು ರಾಜನಾಗಿ ಎರಡು ಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಳಿದನು.^೨ ಕುರುಗೋಡು, ಕಣೆಯಕಲ್ಲುನಾಡುಗಳು ಇವನ ರಾಜ್ಯ.

* ನಂಜುಂಡನ ಪರದಾರಸೋದರ ರಾಮನ ಕಥೆ ಪುಟ ೫೯ ಪದ್ಯ ೨೬

M. A. R. 1929 at page 40 footnote (1)

‡ ಗಂಗಾದೇವಿಯ ವೀರಕಂಠಣರಾಯಚರಿತಂ (೮-೧೨)

೧ ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಧಿ ೧

೨ ಮಹಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಯ 'ಬಾಲಕುಮಾರ ರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ' ಸಂಧಿ ೧ ಪದಗಳು ೩೭೦ನಿಂದ ೩೯೯. ಒಂದು ಪಟ್ಟಿ ಎಂದರೆ ೧೨ ವರ್ಷ ಎಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ದಲ್ಲಿದ್ದವು. ದೊರೆವಾಡಿ, ಸಿರಿಗೊಳಲು (ಸಿರೇಕೋಳ), ಮುದವಡಿ (ಮುರಡಿ) ಮುಂತಾದವು ಇವನ ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ದುರ್ಗಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಈ ರಾಜ್ಯ ಒಕ್ಕೂಟ ಬಿಟ್ಟೆಯ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನೂ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬಿಟ್ಟೆಯ ಉತ್ತರಭಾಗವಾದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮುರು, ಬಗಲೂರು, ಡಾವಣಗೆರೆ, ಹರಿಹರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇವನರೂ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೊಯ್ಸಳರೂ ಆಗಾಗ ಇವನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗಿ ಕಾದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನಿಗೆ ಚಯವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಮಹಾವೀರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸೇವನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ವೀರರಾಮದೇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ೧೨ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೦) ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಚೌಡರಸನು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗಯ್ಯನಾಯ್ಕನ ಮೇಲೆ 'ಕುರುಗೋಡುನಾಡಿನ ದೊರೆವಾಡಿಗೆ ನಡೆದು ಕಾದಿ ಹಲವಾರು ಕುದುರೆಯಂ ಕೊಂಡು ಶಿವಲೋಕ ವ್ರಾಪ್ತಿಯಾದನು.' ೧ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೧ನೆಯ ವಿಷುಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗಯ್ಯನಾಯ್ಕನು ವೇತಂಡಕಲ್ಲು ಮುಂದೆ ಸಂಗಯ್ಯನಾಯಕನೊಡನೆ ಕಾದಿದನು. ೨ ಕೋಟಿಯಕಲ್ಲು ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಾತಿಯ ಸಂಗಯ್ಯನಾಯಕನು ಕಣೆಯಕಲ್ಲು ನಾಡೊಳಗಿನ ಸಿರಿಗೊಳಲು (ಮೊಳಕಾಲ್ಮುರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿರೇಕೋಳ) ಮುಂತಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು 'ಇರಿಯಲು' ಹೋದಾಗ ಇವನ ಕಡೆಯ ಭೀಮಯ್ಯನಾಯಕನು ಮಡಿದನು. ೩ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಕಾಳಗದ ಮಾತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣೆಯಕಲ್ಲುನಾಡು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಶಕ ೧೨೦೪ ವಿಷುಸಂವತ್ಸರದ ಮಾರ್ಗಶಿರ

೧ ಚನ್ನಗಿರಿ ೨೪ ಹಿರೇಕೋಗಿಲೂರು ವೀರಕಲ್ಲು. ಕುರುಗೋಡು ಮತ್ತು ದೊರೆವಾಡಿ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ನೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೯೦ಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಬೇರೆ ಕೋಟೆಗಳೊಡನೆ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಚನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣ ೧೬೯.

೨ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ೩೭ ಲೋಕದೊಳಲು ವೀರಕಲ್ಲು.

೩ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ೪೧ ನುತ್ತಿಗಟ್ಟಿದ ವೀರಕಲ್ಲು.

ಮಾಸದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೨) ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗಯ್ಯನಾಯಕನು ಬೆನ್ನುತ್ತ ನೂರುಕಲ್ಲಿಗೆ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ತಿಪ್ಪಯ್ಯನಾಯಕನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದನು.^೧ ವೀರರಾಮದೇವನ ವಿಜಯರಾಜ್ಯೋದಯದ ೧೪ನೆಯ ಚಿತ್ರಭಾಸುಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೨ ಅಥವಾ ೧೨೮೩) ಕೊಂಕಣದೇಶವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಕನ್ನರದೇವನು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗಯ್ಯನಾಯ್ಕನ ಮೇಲೆ ದೊರೆವಾಡಿಗೆ ನಡೆದು ಬಂದು ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಿದಾಗ ಕನ್ನರದೇವನ ಪಕ್ಕದ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ವಣದೇವರಸನು ಕಾದು ಹಲವಾಳು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತಾನು ಜಿನಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದನು.^೨

ಈ ಕಾಳಗಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೦ರಿಂದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಂವತ್ಸರಗಳೊಳಗೆ ನಡೆದವು. ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಈ ಕಾಳಗಗಳು ನಡೆದ ನಂತರ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷ ಜೀವಿಸಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೦ ಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಮಡಿದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹರಿಹರದ ಬಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.^೩ ಇವನಿಗೆ ಮಂಚಲೆ ಎಂಬ ರಾಣಿ, ಕಂಪಿಲರಾಯನೆಂಬ ಮಗ ಇದ್ದರು. ಖಂಡೆಯರಾಯನೆಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗನೂ ಇದ್ದನು. ಇವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರಾಣಿಯ ಮಗನಾಗಿರಬಹುದು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವನು ಬೈಚಪ್ಪ.

ಖಂಡೆಯರಾಯ

ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ಮಗ ಖಂಡೆಯರಾಯನು ವೀರರಾಮಚಂದ್ರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯೋದಯದ ೩೨ನೆಯ ಶಾರ್ವರಿಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (೧೩೦೦ A. D.) ಹರಿಹರವನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಪೂರ್ವ

೧ ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಕಲ್ಲಾ.

೨ M. A. R. 1935 Inscription No. 39.

೩ ದಾವಣಗೆರೆ ೨೬.

ದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಿಹರವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿತ್ತು. ಕೃಷ್ಣಕಂಧಾರನು ಜೇರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಪುನಃ ಖಂಡೆಯ ರಾಯನೂ ಇದನ್ನು ಧಾರೆಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಕೃಷ್ಣಕಂಧಾರನು ದೇವ ಗಿರಿಯ ಸೇವ್ಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಿತನಾದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಕೊಂಕಣದೇಶಾಧಿ ಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಖಂಡೆಯರಾಯನು ಉಚ್ಚಂಗಿನಾಡಿನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ನಾಗಿ ದೇವಗಿರಿಯ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಕಂಪಿಲರಾಯ

ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ರಾಣಿ ಮಂಜಲೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲ ದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೇ ಕಂಪಿಲ. ಇವನು ಎಳೆತನದಲ್ಲೇ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತಾಯಿಯ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದನು. ಆಗ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮದಾತರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ವಲಸೆಹೊರಟು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಜಟ್ಟಂಗಿ ಗಿರಿಯ ಬಳಿ ನೆಲೆಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿರುವಾಗ ಕಂಪಿಲ ರಾಯನಿಗೆ ಕಾಟಮ್ಮನೆಂಬ ಹೆಂಡತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಟನೆಂಬ ಮಗನು ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದನು.^೧ ಅಂದಿನಿಂದ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮದೇವರು ಇವರ ಮನೆಯ ದೇವರಾದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ವಲಸೆ ಹೊರಟು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಲೋಹಗಿರಿಯ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದು ಹೊಸಮಲೆ ಎಂಬ ಅರಣ್ಯಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು

೧ ಮಹಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಯು ಕಾಟನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಒಂದು ಗೊಲ್ಲರ ಗುಂಪಿನ ಯಜಮಾನನ ಹೆಂಡತಿ ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಗು ವನ್ನು ಹಡೆದಳು. ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಮಗುವನ್ನು ಅರಣ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬಿಲ್ಲುಕಾಟನಲಿಂಗ' ಎಂಬ ಗುಡಿಯ ಬಳಿ ಮಲಗಿಸಿ ಹೋದರು. ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಮಗುವು ಕಾಣಿಸಲು ಮನೆಗೆ ತಂದನು. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯು ಈ ಮಗುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಳು. ಕೆಲವು ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಜನಿಸಿದನು. ಬಾಲಕುಮಾರರಾಮನ ಸಂಗತ್ಕೆ ಸಂಧಿ ೧ ಪದ್ಯಗಳು ೫೭-೧೧೩.

ದುರ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊಸಮಲೆಪಟ್ಟಣ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಗುತ್ತಿಯ ಅರಸನಾದ ಚಗದಪ್ಪರಾಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ೧

ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಹರಿಯಾಲದೇವಿ ಎಂಬ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೂ ೨ ರತ್ನಾಜಿ ಎಂಬ ಮೋಹದ ಕಿರಿಯ ರಾಣಿಯೂ ೩ ಇದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಾಜಿ, ಪಂಪಾಜಿ, ಸಿಂಗಾಜಿ ಮತ್ತು ಸಿರಾಮಣಿ ಎಂಬ ರಾಣಿಯರು ಇದ್ದರು. ಹರಿಯಾಲದೇವಿಗೆ ಮಾರಮ್ಮ, ಕುಮಾರರಾಮ ಮತ್ತು ಸಿಂಗಮ್ಮ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಕಾಟಣ್ಣ, ಅಣ್ಣಾಭೈರವ, ಲಿಂಗಣ್ಣ ಎಂಬವರು ಬೇರೆ ಮಕ್ಕಳು; ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ೧೧ ಜನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ೪ ಇವರಲ್ಲಿ ಕುಮಾರ ರಾಮ, ಕಾಟಣ್ಣ ಇಬ್ಬರು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂತೆ ಆಸ್ಥೋನ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಇದ್ದರು. ತಂದೆಯ ಕಾಲದ ಹಿರಿಯನಾದ ಬೈಚಪ್ಪನೇ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ಯಾಗಿದ್ದನು. ಮಾವ ಮಲ್ಲಿಕರಾಜ, ಭಾವ ಭೈರವ ಎಂಬವರು ಇತರ ಮಂತ್ರಿಗಳು. ಭಂಡಾರಿ ಬುಕ್ಕ, ಹರಿಹರ ಇವರು ಭಂಡಾರದ ಅಧಿಕಾರಿ ಗಳು. ಭಾವ ಸಂಗಮನು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮೋಹದ ಅಳಿಯ.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾದಮೇಲೆ ದೇವಗಿರಿಯ ಸೇವುಣರ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವರ ದಂಡನಾಯಕ ನಾಗಿಯೂ, ಸೇವುಣರ ವೈರಿಗಳಾದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಒಂದನು. ಶಾ. ಶಕ ೧೨೨೫ರಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೩) ಕಂಪಿಲರಾಯನು

೧ ಪರನಾರಿಯರಿಗೆ ಸೋದರನೆಂಬಂತ ಕಥೆ ಸಂಧಿ ೧.

೨ ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯು ಗುಜರಾತುದೇಶದಿಂದ ರಾಜ್ಯಚ್ಯುತನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಚಾರಾಮರಾಯ ಎಂಬ ರಾಜನ ಮಗಳು.

೩ ರತ್ನಾಜಿಯು ದೊಂಬರವಳೆಂದೂ ಅವಳ ಅಣ್ಣ ನೋಡಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮೋಹಿಸಿದನೆಂದೂ ಮಹಲಿಂಗ ಕವಿಯು ಹೇಳಿರುವನು.

೪ Elliot and Dowson Vol. III P. 614 15.

ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರಸನ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಹಾಕಿದನು. ಬೆಮ್ಮತ್ತನೂರು ನಗರದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ, ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಮೈದುನನೂ ಆದ ಸೋಮಯ್ಯದಣ್ಣಯ್ಯ ಕನ್ನಡಿ ಅನನ ಹಡಪದ ಸೋಯಣ್ಣನೂ^೨ ಈ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರು. ಇದೇ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಪ್ಪನೂ,^೩ ಸಸಿಗಾವುಂಡ, ಸಿದ್ಧನಾಯಕ ಮೊದಲಾದವರೂ^೪ ಮಡಿದರು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೯ರ ವರೆಗೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಮೂರು ಬಾರಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು.^೫

ಕುಮಾರರಾಮ

ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ಹರಿಯಾಲದೇವಿಗೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಪುತ್ರಸಂತಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಣಿಯು ಮನೆಯ ದೇವರಾದ ಚಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆ ದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಗುಡು ಸಂತಾನವಾಯಿತು. ಆ ದೇವರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಇಟ್ಟು ರಾಮನಾಥ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕುಮಾರರಾಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಆ ಹೆಸರೇ ರೂಢಿಯಾಯಿತು. ಚತುರನಾದ ರಾಮನಾಥನು ವಿದ್ಯಾವಿನಯಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಅಂಗಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ, ಗಜತುರಗದೇರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ, ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ವೀರ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಪ್ಪುಣನಾದನು. ಇವನ ಮಲತಾಯಿ ರತ್ನಾಜಿ ಅತಿಶಯ ರೂಪಲಾವಣ್ಯವತಿ. ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಉನ್ನತವಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಅವಳಿಂದ ಕೆಡುಕಾದೀತೆಂದು ಹರಿಯಾಲ

೧ M. A R. 1913 Para 85.

೨ M. A R. 1912 Para 93

೩ ಹೊಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೆ ೧೦೬.

೪ ಹೊಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೆ ೧೦೭.

೫ Mysore Gazetteer New Edition Vol II Part III

ದೇವಿ ಚಿಂತಿಸಿದಳು. ರಾಮನು ತಾಯಿಯ ಇಂಗಿತವರಿತು 'ಪರನಾರಿಯರಿಗೆ ಸರ್ಕೋದರನೆಂಬ' ಬಿರುದಿನ ರತ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಧರಿಸಿ ತಾಯಿಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದನು.

ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾದಮೇಲೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ದ್ವಾಗ ಒಂದು ದಿನ, ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವೆಂಬ ಹಾಳುಕೋಟೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅದು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಮಗನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ರಾಯನು ಕೋಟೆಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ, ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನಿಂದ ಹೊಸ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದನು. ನಾನಾ ದೇಶದ ವೀರರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಕಟ್ಟಾಳುಗಳಾದ ಬೇಡರ ಪಡೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಆವರೋಡನೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಸುತ್ತಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹಾಸಗಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿ, ಮೋನಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಇವನ ಉಪಟಳವನ್ನು ಹೊಯಿಸಳರೂ, ಗುತ್ತಿಯ ಅರಸರೂ ಸಹಿಸಲಾರದಾದರು.

ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುಮ್ಮಡಿ ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನು ಕಂಪಿಲದೇವರಾಯನ ಮೇಲೆ ಶಕ ೧೨೪೨ನೆಯ ರೌದ್ರ ಸಂವತ್ಸರದ ಚೈತ್ರ ಒಹುಳ ೧ ಶನಿವಾರ (1320 A. D.) ದೊರೆವಾಡಿಗೆ ಎತ್ತಿ ನಡೆದು, ಒಳಹ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿರಲು, ಕಂಪಿಲದೇವನು ತನ್ನ ಸಾವರಣೆ ಸಹಿತ ನಡೆದು ಒಂದು ಉಭಯ ದಳ ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಮೋಹರಿಸಿದಲ್ಲಿ (ಕಾಳಗವಾಡಲು), ಕಂಪಿಲದೇವನ ಮನೆಯ ಅಗ್ಗಳೆಯ ರಾವುತ ಕಕ್ಕಲದೇವನು ಒಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಕಡೆಯ ಕೂರಕನನ್ನು ತಿವಿಯಲು ಕೂರಕನು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಗ್ಗಕೇರಿದನು.^೧ ಕಂಪಿಲದೇವನಿಗೆ ಜಯವಾಯಿತು.

ಓರಗಲ್ಲು ಅರಸನಾದ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯನ ಮಗನಾದ ಎಪ್ಪಟರಾಜನ^೨ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ವರಹ ಬೆಲೆಯ ಬೊಲ್ಲನೆಂಬ

೧ ನಗರ ೧೯. ೨ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯನಿಗೆ ಎಪ್ಪಟರಾಜನೆಂಬ ಮಗನಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮಗನು ಇದ್ದನು.

ಹೆಸರಾದ ಕುದುರೆ ಇತ್ತು. ಒಂದು ಸಲ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿ 'ನೀನು ಭೀರನಾದರೆ ಎಷ್ಟೆರಾಚನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಬಿಡುವೆನು ಹಿಡಿದು ತರುವುದು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದರಂತೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಓರಗಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಎಷ್ಟೆರಾಚನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಬಿಡುವೆನು ಎಂಬ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಓರಗಲ್ಲಿನ ದಳವಾಯಿಯಾಗಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣದ ಶೆಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಣ್ಣನೆಂಬ ವೀರನು ಪ್ರತಾಪರುದ್ರನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಕುಮಾರರಾಮನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಬಿಡುವೆನು ಎಂಬ ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು.

ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಳೂ, ವಿವಾಹ ಯೋಗ್ಯಳೂ ಆದ ಬಾಬಮ್ಮನೆಂಬ ಪ್ರೇಮದ ಕುವರಿ ಇದ್ದಳು. ಈ ರಾಜಕುಮಾರಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯೊಡನೆಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದು ಕುಮಾರರಾಮನ ಶೌರ್ಯವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ, ಅವನಲ್ಲೆಯೇ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ ರಾಮನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬನನ್ನು ವರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪಂಥಮಾಡಿದಳು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಲ್ತಾನನು ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ, ಉದಾರವಾದ ಒಳುವಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲ ವಿಫಲವಾದವು. ದಂಡೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಸುಲ್ತಾನನ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಂದು ಈ ಸೇನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಇತ್ತು. ಆ ಪಾದುಕೆಗೆ ವಂದಿಸಿ ಕಾಣಿಕೆಯೊಪ್ಪಿಸ ಬೇಕು ಅಥವಾ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನ ಒಳಗೆ ಕಳಿಸ ಬೇಕು ಎಂದು ಸುಲ್ತಾನನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಅರುಹಲು, ಆ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕುಮಾರರಾಮನು ಅವಮಾನವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾದುಕೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಸುಲ್ತಾನನ ಕಡೆಯವರಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದನು. ಈ ಸುದ್ದಿ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಕುಮಾರ

ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮಿತನಾವ ಗುತ್ತಿಯ ಅರಸ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನಿಗೆ ಸುಲ್ತಾನನು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು.

ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನು ತನ್ನ ಸೆರೆಶೂರೆಯ ರಾಜರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ನೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದನು. ಆದರೆ ಕುಮಾರರಾಮನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನ ಮಗಳು ರಾಮಲಾದೇವಿಯನ್ನು ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿ ರಾಮಲಾದೇವಿಯೊಡನೆ ಕಾಮಕ್ಕ, ಸೋಮಾಯಿ, ಭೂಮಾಯಿ ಮತ್ತು ತಿಮ್ಮಕ್ಕ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ತಂದು, ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ವರಾಘ ಶುದ್ಧ ತೃತೀಯೆ ಗುರುವಾರ ದಿವಸ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ೧೦ ಗಂಗೆಗೆ ಸ್ಥೂಲ ಅನ್ಯುತ ಸಿದ್ಧಿಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ವೈಭವದಿಂದ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದನು. ಶತ್ರುಗಳು ಮಿತ್ರರಾದರು.

ಹುಳಿಯಾರನ ಸಾಹಸಾಧಿಪತಿ ಮಾರನಗೌಡನು ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಹಗ್ಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಸಿ ಅನನು ಹೀಯಾಳಿಸಿ, ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದಾಗಿ ಜಂಬಕೊಟ್ಟೆಕೊಂಡನು. ಬೇಸಿನವರು ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಕೂಡಲೆ ಸೇನಾ ಸಮೇತನಾಗಿ ಬೊಲ್ಲನನ್ನು ಏರಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿ ಗಂಟಬಾಗಿಲು ಕೂಡಲೆಗೆ, ಕಣಜನಹಳ್ಳಿ, ಬೂದಿಯಾನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋಡು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು ಹುಳಿಯಾರನ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದನು. ಮಾರನಗೌಡನು ನೋತು ಒಂದು ಬಂದಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಕಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟು, ಐದು ಊರು ಒಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಹೊನ್ನದ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಎರಬತ್ತಾಳನ ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನ ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನೂ ಅನನ ಮಗ ಸಿಂಗಯ್ಯವಣ್ಣಾಯಕನೂ ಮಾರನಗೌಡನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನೂ ಕಂಪಿಲದೇವರಾಯನನ್ನೂ ಎದುರಿಸಿದರು.*

ಹೂಯಿಸುಳಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತು. ಆಗ ಮಡಿದ ಚಕ್ಕಯ್ಯನಾಯ್ಕನ ಅಣ್ಣ ನಾಗನಾಯ್ಕನಿಗೆ ಶಕ ೧೨೪೭ನೆಯ ಕ್ರೋಧನ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (1325 A. D.) ಬೇಚಿಡಣ್ಣಾಯಕನು ಸೆತ್ತರುತೊಡಗಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.^೧

ಗಯಾಸುದ್ದೀನನ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಮರಣದ ತರುವಾಯ ಮಹಮದ್ ಬನ್ ತೊಗಲಖನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನಷ್ಟೆ. ಆಗ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಸ್ಥಾನದ ಸರದಾರರೆಲ್ಲರೂ ಹೊಸ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಚನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇವನ ರೀತಿಗೆ ಬಡಂಬಡದ ಒಹಾಯಿದ್ದೀನ್ ಗುಸ್ತಾಪ್ಪ. ಅಥವಾ ಬಾದೂರಖಾನನ್ ಎಂಬ ಸರದಾರನು ಪ್ರಮಾಣವಚನಕ್ಕೆ ಬಹು ಅಲ್ಲ. ಇವನು ಗಯಾಸುದ್ದೀನನ ಸೋದರಿಯ ಮಗ; ಭೀರನೂ, ಶೂರನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಒಳಯ ಸಾಗರ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು.

ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಮ್ಮದನು ಕೋಪಗೊಂಡು ಈ ಸರದಾರ ನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತರಲು ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳಿಸಿದನು. ಎರಡು ಸೇನೆಯೂ ಸಂಧಿಸಿ ಘೋರ ಕಾಳಗವಾಯಿತು. ಸುಲ್ತಾನನ ಸೇನೆಗೆ ಜಯವಾಯಿತು; ಬಾದೂರಖಾನನು ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ಕೆಲವು ಹಿತ ಚಿಂತಕರೊಡನೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ರಾಜರ ಮರೆಹೊಕ್ಕನು. ಸುಲ್ತಾನನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಪೆದರಿ ಇವನನ್ನು ಮರೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರತಾಪ ರುದ್ರರಾಯ, ಮುಂಗಲಯ ಸಿಂಗರಾಯ, ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪರಾಯ ಮೊದಲಾದವರು ಯಾರೂ ಆರಿಯದಂತೆ ಕೊಂಚ ಹಣ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲು, ಅವನು ಸಂತೋಷವಾಗಿ ' ಮರೆಹೊಕ್ಕರ ಕಾಪಾಡದಿರುವವರ ಗಂಡ 'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಾದೂರನಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯತ್ತನು. ಕಂಪಿಲ

೧ ಹಿರಿಯೂರು ೧೬

೨ ಅಶ್ವಿತನಾಡ್ ಮುಂಗಲಿಯ ರಾಜನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದನು. ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಕ್ತರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಯನು ಮುಂದೊದಗಬಹುದಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನರಿತಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಮಗನ ಧೀರತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚು ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನಿತ್ತನು.

ಓಡಿಹೋದ ಬಾದೂರನನ್ನು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಹುಡುಕಿ, ಬಂಧಿಸಿ, ಎಳೆ ತರಿಸಿ ಅವನ ಚರ್ಮವನ್ನು ಸುಲಿಸಿ ದಿಳ್ಳಿಸಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಸೇನಾಸಿಯಾದ ಸೇಮಿಖಾನನಿಗೆ ಸುಲತ್ತಾನನು ಅಪ್ಪಣೆ ಇತ್ತನು. ಕೂಡಲೆ ಸೇಮಿಖಾನನು ಬೇಹಿನ ಚಾರರಿಂದ ಬಾದೂರಖಾನನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರರಾಮನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದು ಆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ತನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಜಾಬಮ್ಮನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಕೆಂದು ಸವುದೀಖಾನನೆಂಬ ಸರದಾರನ ಮೂಲಕ ಸಂಧಿ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ನಡೆಯಿತು. ಈ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಬಲವಾದ ಕಾಳಗವು ನಡೆದು, ಕಗ್ಗೊಲೆಗಳಾಗಿ, ಉಭಯ ದಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ವೀರರು ಮಡಿದರು. ಸೇಮಿಖಾನನು ಗುಡ್ಡ ಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡರ ಸಂಗಡ ಕಾದಾಡಲಾರದೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು.

ಸೇಮಿಖಾನನು ಅವಮಾನ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ಎಲ್ಲ ರಾಜರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ರಾಮನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ದಿಳ್ಳಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದನು. ಓರಗಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯ, ಮುಂಗಲಿಯ ಸಿಂಗರಾಯ, ಲಾಳ, ಮಾಳವ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಂಕಣದೇಶ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಗಳ ರಾಜರೂ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಚಿಪ್ಪರಗಿಯ^೧ ಮೊಗಲ

---

೧ ಸಿಂಗರಾಯ ಇವನು ಮೆಂಕಟಗಿರಿ ಜಮೀನುದಾರರ ಪೂರ್ವಿಕನು. ಯರ್ರಡಾಚನಿಗೆ ಸಿಂಗ. ಪೆನ್ನ ಮತ್ತು ಡಾಚ ಎಂಬ ಮೂರು ಜನ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಇವರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೩ ರಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದ ಓರಗಲ್ಲು ನಗರವು ದಾಳಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. (ವೇಲುಗೋಟಿ ವಾರಿ ವಂಶಾವಳಿ by Dr. Venkataramananyya A. I. M. S. XXX 475)

೨ ಚಿಪ್ಪಗಿರಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಅಲೂರಿ ಸುವ ಅಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಗುಂತಕಲ್ಲು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ನೆಂಬ ರಾಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯು ಎಷ್ಟುತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳೊಡನೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿದರು. ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮೂರನೆಯ ದಿನವೇ ಪ್ರಯಾಣಹೊರಟು, ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಟ್ಟು, ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಕೋಳುಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಮೊಗಲ ವಜೀರನು ಹೇಳಿದನು. ರುದ್ರರಾಯನು ಆ ರೀತಿ ಆಗದು; ನೇಮಿತಾನೇ ತನ್ನ ಬಲವಾದ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನಗುವಾಟಾಗಿ ಓಡಿಹೋದನು ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಸೀಮೆಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಾವು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬರುವನು. ನಾವು ಅವನನ್ನು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ರಾಮನನ್ನು ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸೋಣ; ಅನಂತರ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಗುವುದು ಎಂದು ನುಡಿಯಲು ಈ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದರು. ಕಂಪಿಲದೇವರಾಯನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲು ದಿಗ್ವಿಜಯ ಪ್ರಯಾಣಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸಿ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು. ಸಿರಗುಪ್ಪೆ * ಗೃದಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟರು. ಆ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮ, ಬಾದೂರಖಾನ, ಅಣ್ಣ ಕಾಟಣ್ಣ, ಚಾರಾಮರಾಯನ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ೭೦೦೦ ಕುದುರೆ, ೭೦೦೦ ಕಾಲಾಳು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಹಿಂಡುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿಳಿದನು. ಬಾದೂರನು ಶತ್ರು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಬಸದಿಗಳಿಂದಲೂ, ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಂದಲೂ ಇದು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೈನರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುವುದು. ಬಿಜ್ಜಳನು ತನ್ನ ರಾಣೀವಾಸದವರನ್ನು ಈ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ (Bellary District Gazetteer at page 210) ಮುಸಲ್ಮಾನರು ದಕ್ಷಿಣದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಅವರ ರಾಣ್ಯವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಕ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಗಲನೆಂಬ ಸರದಾರನು ಈ ರಾಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

* ಸಿರಗುಪ್ಪೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.

ಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು. ಒಲ್ಲಾಳನ ಸೇನಾನಿ ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನು ಸರ್ವರೂ ಭಲಾ ಎನ್ನುವಂತೆ ಧುರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಇರಿದು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಕಾದಿದನು. ಅವನ ಮೈದುನ ಸಕ್ಕಿಸುಹಣಿ ಎಂಬ ವೀರನು ಬಲ್ಲಾಳ ಭೂಪಾಲನಿಗೆ ಭಾಷೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾದಿದನು.^೧ ಭಾರಿ ಕಾಳಗ ನಡೆದು ಬಾದೂರಪಾನನಿಗೆ ಗಾಯವಾಯಿತು. ಶತ್ರುಗಳ ಕಡೆಯ ಬಿಸಮಿಲ್ಲಾ ಪಾನನೂ, ಮೊಗಲಪಾನನೂ ಮಡಿದರು. ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನೂ ಮಡಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರುದ್ರರಾಯನು ಗಾಯಗೊಂಡು ಹಿಂತಿರುಗಲು ಸಿಂಗರಾಯನು ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದನು. ತುರುಕರು ಓಡಿದರು. ಬೇಚಿನಾಯಕನು ಮಡಿಯಲು ಒಲ್ಲಾಳರಾಯನು ಹೆದರಿಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹಾನಗಲ್ಲನ ವರೆಗೂ ಒಂದು ಜೀಡುಬಿಟ್ಟನು. ಬಿಸಿಲಹಳ್ಳಿಯ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವಾಯಿತು. ಕುಮಾರರಾಮನು ವಿಜಯಿಯಾದನು. ಕಳೆಗುದಿದ ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಮೂಲಕ ಸಂಧಾನ ನಡೆಸಿದನು. ಸಲ್ಲಾನನು ಹಿಂದೂ ಅರಸರ ಮೇಲೆ ರಾಜಕಾರ್ಯ ಮಾಡದೇ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ನಾವೇಕೆ ಮತ್ಸರಪಡಬೇಕು; ಉಭಯ ರಾಯರಿಗೂ ಒಳಕೋಟಿ ಸಲ್ಲದು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನೋವು ಧಂಡಾಧಿಪನೂ, ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನೂ ಉಭಯ ರಾಯರಿಗೂ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು.^೨ ಒಂದು ಬಂದಿಗೆ ಹೊನ್ನನ್ನೂ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒಲ್ಲಾಳರಾಯನು ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಇವುಗಳೊಡನೆ ಒಂದು ಮುತ್ತಿನ ತುರಾಳಿಯೂ

೧ M. A. R. 1923 Inscription 121

೨ M. A. R. 1929 at page 41 ಬಿಸಿಲಹಳ್ಳಿಯ ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ (ದಾವಣಗೆರೆ ೩೪ at line 44)

೩ ಸುರತ್ರಾಣ ದಂಡುಂಟೊಳಕೋಟಿ ಸಲ್ಲದೆಂ | ದಿರದೆ ಮಾತಾಡಿ ಮಂತ್ರಿಗಳು ||
ನರಪತಿಗಳ ತಿಳುಪಿದರೆಂದು ನಾನಾ | ಪರಿಯೊಳೊರೆದು ಬುದ್ಧಿಯನು ||
ಸುರತ್ರಾಣನ ರಾಜಕಾರ್ಯ ತಪ್ಪದು ನಮ್ಮ | ಧರಣಿಗದೇಕೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ||
ಪಿರಿದು ಮತ್ಸರವೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಳಂದಾ | ನರಪತಿಗಳ ತಿಳುಪಿದರು ||
Vide M. A. R. 1929 at page 41

ಉಸುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ರಾಮಯ್ಯನು ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಡೆ ಈ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಾದೂರಖಾನನಿಗೂ ಉರೂಗೊಲೆಯರನಿಗೂ ಬಹಳ ಗಾಯವಾಯಿತು. ಭಾವಸಂಗಮದೇವನಿಗೂ, ದೇವಿಶಿಟ್ಟಿಯ ಲಿಂಗನಿಗೂ, ದ್ವಾವನಿಗೂ ಹುಸಿಗಾಯಗಳಾದವು. ಚಟ್ಟಂಗಿ ರಾನೇಶನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಎಲ್ಲರೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಉರನ್ನು ವೈಭವದಿಂದ ಸೇರಿದರು.

ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಎದುರಿಸುವವರೇ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ದಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲೀಶ್ವರನೂ ನರೆಯ ಅರಸರೂ ಎದುರಿಸಿ ಸೋತು ಹೋದರು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿದ್ದನು.

ವಸಂತಕಾಲ ಬಂದಿತು. ರಾಯನು ಬಾದೂರಖಾನನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಹೋದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಹಂಪರಾಜ, ಕಂಪರಾಜ, ಸಂಪಿಗೆರೆಯ ಸಿಂಗರಾಜ, ಹಡಪದ ಬಲ್ಲುಗ, ಕಡುಪ್ರಿಯ ಗಂಗಯ್ಯ, ಕಾಟಣ್ಣ, ಭಾವಸಂಗಮ, ಕಾಸಲು ಕಾಟಣ್ಣ, ದೇವಿಶಿಟ್ಟಿಯ ಲಿಂಗಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಉರಿಸಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿಗೋಲುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತರಿಸಿ ಹಂಪಿಯ ಹೊಳೆಗೆ ಬಂದು ನೀರಾಟವಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ದೇವರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು ಕುಮ್ಮಟನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು.

ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ಕಾಲದ ಹೆಸರಾದ ಮುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಹರಿಯಮ್ಮನ ಒಳಿಯಿತ್ತು. ತಾಯಿಯಿಂದ ಆ ಚಂಡನ್ನು ತರುವಂತೆ ಕಾಟಣ್ಣನು ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದನು. ತಾಯಿಯು ಚೆಂಡನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಸುತ್ತಲೂ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಶತ್ರುಗಳು ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ; ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ರಾಮನಿಗೆ ಕೈಕಾಲು ನೊಂದರೆ, ಮೈರಗಳು ಅದನ್ನರಿತು ಮೇಲೆ ಬೀಳದಿರುವರೆ? ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ಧೀರನಾದ ರಾಮಯ್ಯನ ಮುದ್ದುಮುಖ ನೋಡಿ ಪರಸತಿಯರು ಮೋಹಿಸದಿರುವರೆ? ಇದರಿಂದ ರಾಮಯ್ಯನಿಗೆ ಹಾನಿಯುಂಟು; ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಆಟ ಬೇಡ ಎಂದು ಹರಿಯಾಲದೇವಿ ತನ್ನ ಮಗುವಿಗೆ ಪರಿಪರೆಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ

దళు. రామను జేండు కేడలేబేకేండు హటనూడిదను. కేడనేగి తాయీ మగసిగి జేండున్న కేడలేబేకాయీతు. రత్నా గియి అరమనేయ బయలినల్లి ఆట వేదలాయీతు.

ఒందు కడే రామయ్యనూ, ఇన్నొందు కడే కాటణ్ణనూ పిరియ గడిగళాదరు. జిన్నద లగ్గి పళు, బిళ్ళియ లగ్గి పళు హూడి ఆటవన్నాడిదరు. ఆటద బోబ్బేయబ్బరగళన్న కేళి రత్నాబి ఆటవన్న నోడలు మేలుప్పరిగిగి బందళు. అవళ సంగాతి సంగియ రత్నాబిగి ఆటగారర దిట్టతనవన్న వివరిసుత్త అవనన్న తోరిసుత్తిద్దళు. రత్నాబి కుమారరామన రూపవన్న కండు బేరగాగి మనసోతళు. ఆటవాడుత్తిద్దాగి జేండు పుటనేగిదు రత్నాబియ అంతిపురదల్లి ఒందు బిద్దితు. హక్కి ఒలియల్లి తానాగి ఒందు బిద్దంతాయీతు. రత్నాబిగూ అదే బేకాగిత్తు. జేండున్న తేగిదిట్టళు. అదన్న తరలు మోదలు కాటణ్ణనన్నూ, అనంతర హళబనాద ఒల్లుగనన్న కుమారరామను కళుహిదను. జేండు సిగల్లి. కుమారరామనే ఒందు కేళిబేకాయీతు. మగ నేంబుదన్న మరేతు రత్నాబి అవనన్న దుస్సంగక్కి కరేదళు. పర దారసోదరనాద కుమారరామన హితవజనగళు రత్నాబిగి విష వాదవు. రామను సహిసలారదే హిమ్మేట్టిదను. తన్న గుట్టు రట్టాగి కంపిలరాయను పను మాడువనోరి ఎందు హదరి రత్నా బియి కుమారరామనన్న కేల్లిసువ ఖుషాయవన్న మాడిదళు. రత్నాబియ మోహక్కి పరవశవాగిద్ద కంపిలరాయను మగనేందూ యోజిసదే, అవనన్న కేండు గురుతు తండు తోరిసుమతే బృజప్పనిగి భండారి బుక్కణ్ణన మూలక హేళికళిసదను. చాణాక్కు నాద మంత్రియి నిజసంగతియన్న విచారిసి, రామనల్లి తప్పిల్లి వేండు మనగండు, అవనన్న నేలమాళిగేయల్లి బచ్చిట్టు కుమార రామనన్నే హోలుత్తిద్ద కళ్ళ భంటరామనేంబువన తలీయన్న తండు రాజనిగి తోరిసదను; రత్నాబియి కుమారరామను

ಮಡಿದನೆಂದು ನಂಬಿದಳು. ಈ ಸುದ್ದಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹರಡಿತು. ದೆಹಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೂ ಬೇಹಿನವರಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು

ನೇಮಿಖಾನನು ಬೇಹಿನವರಿಂದ ರಾಮನು ಮಡಿದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕುಮ್ಮಟದರ್ಗಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ನಿಸ್ಸಹಾಯನಾದ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಸಮಯವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಯು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನೂ, ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನೂ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಕರೆದು ತರಲು, ಕುಮಾರರಾಮನು ಮಹಾ ಸಾಹಸದಿಂದ ಕಾದಾಡಿ ನೇಮಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಚಯಶೀಲನಾಗಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ನಿಜಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ರತ್ನಾಜಿಯು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದನು.

ಮುಂದೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು. ರಾಮನು ದೇಶದೇಶಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ತನ್ನ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಾಮಂತರು ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದರು. ರಾಜ್ಯವು ಸುಖವಾಗಿತ್ತು. ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಒಕ್ಕಲುಗೌಡರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯ ನಾಡಗೌಡರೂ, ಸಾಗರದ ಶೆಟ್ಟರೂ, ತೊರಗಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿ ಸೀಮೆಯ ಗೌಡರೂ, ಸೀರ್ಯದ ಸೀಮೆಯ ನಾಡಗೌಡರೂ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಕುಮಾರರಾಜನೂ, ಆದವಾನಿ ಸೀಮೆಯ ರೆಡ್ಡಿಯವರೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದರು. ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನು ಪಟ್ಟದ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕಳಿಸಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಬಂದವರಿಗೆಲ್ಲ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮರ್ಯಾದಿಸಿದನು. ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಂಚಾರಮಾಡಿ ಕೆರೆ, ಕೊಳ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ರಾಜ್ಯ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗಿತ್ತು.

ಎರಡು ವೇಳೆ ಆದ ಅಪಜಯಗಳಿಂದ ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್ ತೊಗ್ಗಲಿ

ನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಖೇದವುಂಟಾಯಿತು. ಬಾಬಮ್ಮನಾದರೋ ರಾಮನ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ವಿವಾಹವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಥಿರಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದಳು; ಇದರಿಂದ ಸುಲ್ತಾನನ ಚಿಂತೆಯು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಕಾಸಲುಗಾರಳಾಗಿದ್ದ ಕೊಂಕಣದೇಶದ ಮಾದಿಗರವನ ಮಗಳಾದ ಮಾತುಗಿ* ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯು ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವುದಾಗಿ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಹಿಡಿದಳು. ಸುಲ್ತಾನನು ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಮಾತುಗಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ನೇಮಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ೩ನೆಯ ಬಾರಿ ಮುತ್ತಿತು; ದೊಡ್ಡ ಕಾಳಗವಾಯಿತು. ಮಾತುಗಿಯು ಅಪಜಯ ಹೊಂದಿದಳು.

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಜೋಹರು:—ಕುಮಾರರಾಮನ ಆಶ್ರಿತರು ಕೆಲವರು ಪಿತೂರಿಮಾಡಿ ಮಾತುಗಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಮಾತುಗಿಯು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಒಂದು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಉದಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಏಳುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವನ ಕಡೆಯ ವೀರಾದಿವೀರರೆಲ್ಲರೂ ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನೈದಿದ್ದರು. ಕುಮಾರರಾಮನು ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಹೊಸದುರ್ಗದ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟನು. ಬಾದೂರನನ್ನು ಐದುನೂರು ರಾವುತರೊಂದಿಗೆ ನೆರೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ತಾನು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಾತುಗಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನು. ಆದರೆ ಕೃತಘ್ನಳಾದ ಮಾತುಗಿಯು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವು ರಾಮನ ಎದೆಯನ್ನು ನಾಟಿತು. ಕುಮಾರರಾಮನ ಮಡದಿಯರು ಹಳದಿ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಶೃಂಗಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಸಗುತ್ತ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು. ಇತರ ಮಾಸನಿಯರೆಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಕ್ಕೆ ಹಾರಿದರು. ಕಡುಗಲಿ ಕಾಟಣ್ಣನ

---

* ಮಿಸ್ತಾನಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಂಕಣದೇಶದ ಮಾದಿಗರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಂತೆ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಅರಸಿಯು, ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಅವನ ಮುಂದೆ ಬಾಗಿರಿಸಿದಳು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಝುಪಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ರಸಿಯ ಉರದ ಮೇಲೆ ಇರಿದನು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳದೆಲ್ಲ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನ ಒಳಗೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅರುಹಿದನು. ಕಾಟಣ್ಣನ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಣ್ಣನ್ನು ರಾಮನು ತೆರೆದನು; ತುರುಕರು ರಾಮನು ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ ಓಡಿದರು. ಕಾಟಣ್ಣನೂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತ ರಣದಲ್ಲಿ ಮಡಿದನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದನು; ಪುನಃ ತೆರೆಯಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಇಬ್ಬನ್ ಬಟೊಟಿ ಮತ್ತು ನ್ಯೂನಿಜನ ನೇಳಿಕೆ:—ಭರತ ಖಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಅಲ್ಪೀರಿಯಾದೇಶದ ಇಬ್ಬನ್ ಒಟೊಟನೂ, ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ದೇಶದ ನ್ಯೂನಿಜನೂ ಬರೆದಿರುವ ಇತಿಹಾಸ ಭಾಗವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಬ್ಬನ್ ಒಟೊಟನು ಹೇಳಿರುವುದೇನೆಂದರೆ, ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್ ತೋಗ್ಲಖನ ಸೈನಿಕರು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಕಾಫರರಾಜನು ತನಗೆ ಒದಗುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ತನ್ನ ಧಾನ್ಯದ ಕಣಜವು ಬರಿಯದಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನನ್ನೂ ಬಾದೂರನನ್ನೂ ಪ್ರಾಣ ಸಹಿತ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನೀನು ನೆರೆಯ ರಾಜನ ಒಳಗೆ ಹೋಗು; ಅವನು ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು' ಎಂದು ಬಾದೂರಖಾನನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಅವನ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸಲು ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿದನು.

ಅನಂತರ ಒಂದು ಆಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದರು. ದುರ್ಗದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನಿನಿಯೂ ಗಂಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು, ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಆಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಅಹುತಿಯಾದಳು. ರಾಯನ ಕಡೆಯ ಮನ್ನೆಯರೂ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಹೆಂಡಂದಿರೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಮಾನಿನಿಯರೂ, ಅವರನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸಿದರು.

ತನ್ನ ಸರದಿ ಬರಲು ರಾಯನು ಗಂಧವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಎದೆಯ

ಉಕ್ಕಿನ ಕವಚದ ಏನದ ಉಳಿದ ಉಡುಪನ್ನೂ, ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದನು. ಇವನಂತೆಯೇ ಇಷ್ಟುನಿಧವರೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಸುಲ್ತಾನನ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗಿಹೋಗಿ ಪ್ರಾಣಾಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಮಡಿದರು. ಪಟ್ಟಣವು ಶತ್ರುಗಳ ವಶವಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಪಟ್ಟಣವಾಸಿಗಳು ಸೆರೆಯಾದರು. ರಾಯನ ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಸುಲ್ತಾನನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಅವನು ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ನ್ಯೂನಿಜನು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡೋಣ: ರಾಜನು ಒಂದು ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. 'ನಾವು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮುಂಚೆ ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳ ಮತ್ತೂ ಹೆಂಡಂದಿರ ಮೇಲೆ ಕದನ ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಾವು ಅವರನ್ನು ಶತ್ರು ವಶಕ್ಕೆ ಬಿಡಕೂಡದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರನ್ನು ಮೊದಲು ಬಲಿದಾನ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಆ ಕೋಟೆಯ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ರಾಜನು ತನ್ನ ಕೈಕತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸುಮಾರು ೫೦ ಜನ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಜನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ರಣದೇವತೆಗೆ ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಇತರರೂ ರಾಜನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಾರದ ಅಬಲೆಯರನ್ನೂ, ಅಶಕ್ತರನ್ನೂ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟರು.

ಭಯಂಕರವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕೂಡಲೆ ಶತ್ರುಗಳು ಒಳನುಗ್ಗಿ ಒಂದು ಮನೆ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ೬ ಜನ ಮುದುಕರ ಹೊರತು ಉಳಿದವರನ್ನೆಲ್ಲ ವೀರ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಇಬ್ಬನ್ ಬಟೂಟ, ನ್ಯೂನಿಜ್ ಇಬ್ಬರೂ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕವಿ ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನು ಕುಮಾರರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವಂತೆ ಮಾಡದೆ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಅನಂತರ ಕುಮಾರರಾಮನು ಕೊನೆಯ ಸಲ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದನು. ಇವನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತಂಗಿಯು

ಅವನಿಗೆ ಕೊನೆಯ ಏಟನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮುಂದುವರಿದಳು. ಮರಳಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ತಾನು ರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಯುಕ್ತವಾದ ದೃಢವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕುಮಾರರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ತರಲು ಭಟ್ಟರ ಮಲ್ಲ ಎಂಬವನನ್ನು ಕಳಿಸಿದಳು. ರಾಮನು ಮಲ್ಲನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈ ಬಾಕುವಿನಿಂದ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡನು. ಮಲ್ಲನು ತಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಮಾತಾಗಿಯು ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕುದುರೆ ರಾವುತರೊಡನೆ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು. ಸುಲ್ತಾನನೂ ಬಾಹಮ್ಮನೂ ರಾಮನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ವಿಷಾದಿಸಿದರು. ಈ ತಲೆಯನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸುಲ್ತಾನನು ಅದನ್ನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹರಿಹರ, ಬುಕ್ಕ ಮುಂತಾದವರ ಕಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಶಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ತೇಲಿಬಿಡಲು, ಅದು ಲಿಂಗವಾಯಿತು.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿಯದೆ ಇನ್ನೂ ಬೇರಿಸಿದ್ದ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಧೀರತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದ ಸುಲ್ತಾನನು ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಕಂಡನು. ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬನು 'ಇಬ್ಬನ್ ಬಟೊಟನಿಗೆ ಪರಮ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿದ್ದನು.

ಕುಮಾರರಾಮನು ಬಾದೂರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ೫೦೦ ರಾವುತರೊಡನೆ ಬಾದೂರನನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ದಿಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ವಶವಾದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಬಾದೂರನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹಿಡಿದು ತಂದರು. ಬಾದೂರನು ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಬಳಿ ಇದ್ದನೆಂದೂ, ಆ ರಾಜನು ಹಿಂದೆಯೇ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸಿದವನಾದ್ದರಿಂದ ಬಾದೂರನನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವರು.

ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಬಾದೂರನ ಚರ್ಮವನ್ನು ಸುಲಿಯುವಂತೆ ಸುಲಾನನು ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಚರ್ಮವನ್ನು ಸುಲಿಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅವನ ಮಾಂಸವನ್ನು ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಬೇಯಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಬಾದೂರನ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅವನ ಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಣಹುಲ್ಲನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಒಹಾದೂರ್ ಬುರಾನ್ ಎಂಬ ವನ ಇದೇ ತರದ ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ಇಟ್ಟು ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದರು. ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಇದರ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು.

ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಡೆಗೆ ಈಗಲೂ ಬಾದೂರನ ಒಡೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ೧

ಹರಿಹರ

ಸುಲಾನನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎರಡು ವರ್ಷ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಉತ್ತರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಂಗೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವವೆಂಬ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಲ್ಲಿಕ್ ನವಿ ಎಂಬ ಸರದಾರನನ್ನು ಕುಮ್ಮಟನಗರದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ ಅವನ ಬಳಿ ನಾಕಾದಷ್ಟು ಸೇನೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಸುಲಾನನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಈ ಸಮಯವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಮ್ಮಟದ ಪ್ರಜೆಗಳೂ, ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದವರೂ, ಮಲ್ಲಿಕ್ ನವಿಯ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹೊಸದ್ದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅವನ ಒಳಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಮಲ್ಲಿಕ್ ನವಿಯು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಲಾನನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಸುಲಾನನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಸೆರೆಯಾಗಿದ್ದ ಆರುಜನರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಜಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಮಂತ್ರಿ ಯೊಬ್ಬನನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯ

ನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿಯಮಿಸಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಮಲ್ಲಿಕ್ ನಬಿಯು ರಾಜನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ದೇವರಾಯನಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದವನೇ ಹರಿಹರದೇವರಾಯನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ^೧

ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಜಟ್ಟಂಗಿರಾಯನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನು. ಇವನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರರಾಜರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ^೨ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕಾಲನಿರ್ಣಯ:- ಕುಮಾರರಾಮನ ರಾಜವಂಶವು ಪ್ರಾರಂಭ ವಾದುದು ಯಾವಾಗ; ಚಿತ್ರನಾಯಕನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು; ಇವನ ಅನಂತರದ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರು ಯಾರು; ಅವರು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಎರಡು ಪಟ್ಟದ ಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಮಹಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಯ ಸಾಂಗತ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟ ಎಂದರೆ ೧೨ ವರ್ಷ; ಅದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ರಾಜನ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕೊನೆಯ ಶಾಸನವು ೧೨೮೪ ರಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಕ್ರಿ. ಶ ೧೨೬೦ ರಿಂದ ೧೨೮೪ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

^೧ A forgotten Empire by Sewell

೨ ಅಂತಸ್ತು ಪುರವನು | ಅನಂತ ಕಾಲಮೊಳ್ ಪೊರೆವ | ಭೂಕಾಂತ
ರಾಮೇಂದ್ರನಾತನುಜಾ ||
ಪಂಥಾದಿಂ ಸಲಹುವೆ ಜಟ್ಟಂಗಿರಾಯನು ಧರಣಿ | ಭೂಕಾಂತರಿಗೆ
ತಲೆವಾಗದಂತೆ || ೨೬ ||

ಕುಮಾರರಾಮನ ಮಗನಾದ ಜಟ್ಟಂಗಿರಾಯನಿಗೆ ಪ್ರಭುದೇವನೆಂಬ ಗುರುವು ಪೂವಾಲಿಕುಲದ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ ಕುಮಾರ ರಾಮನು ನಡೆಸಿದ ಕಾಳಗಗಳು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಜೈಮಿನಿಭಾರತದ ಕಾಳಗ ಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದೆಂದೂ ಕವಿ ಮಹಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿರುವನು (ಬಾಲ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಧಿ ೧.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕ ವನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೪ ರಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳಲು ಆರಂಭ ಸಿರಬಹುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೩ ರ ವೇಳೆಗೆ ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರ ಸೇನಾಸಿಯಾಗಿ ದೋರಸಮುದ್ರದ ಹೊಯಿಸಳರ ಮೇಲೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೯ ರ ವರೆಗೂ ಕೆಲವು ದಾಳಿ ನಡೆಸಿದನು. ಮುಮ್ಮಡಿ ವೀರಚಲ್ಲಾಳನು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ದೊರೆವಾಡಿಯನ್ನು ೧೩೨೦ ರಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿದನು; ಅಲ್ಲಿ ಕೂರಕನು ಮಡಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಓರಗಲ್ಲಗೆ ಹೋದುದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೪ ರಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು. ಓರುಗಲ್ಲು ಆರಸನು ಉಲೂಘ ಖಾನನಿಂದ ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಒಲಕುಗ್ಗಿದವನಾದ್ದರಿಂದ ಕುಮಾರರಾಮ ನಿಗೆ ಸೋಲಬೇಕಾಯಿತು. ನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಳಿಯಾರು ವಿಜಯ ನಡೆಯಿತು. ಇದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೫ ರಲ್ಲಿ ಎಂದು ಯರಬಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನದಿಂದ (ಹಿರಿಯೂರು ೧೬) ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್ ತೊಗ್ಗಲನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೫ ಫೆಬ್ರವರಿ ಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಉಸಾಯದಿಂದ ಕೊಂದನು. ಇದಾದ ೪೦ ದಿವಸದ ಮೇಲೆ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸುಲ್ತಾನನು ಗದ್ದುಗೆಗೇರಿದಾಗ ಪ್ರಮಾಣವಚನವನ್ನು ಬಾದೂರಖಾನನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವ ನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದಾಗ ದೇಶಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಅಲೆ ದಲೆದು ಕಂಪಿಲನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಪಡೆದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೫ ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ ಅಥವಾ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೬ ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರಬಹುದು.

ಅನಂತರ ನೇಮಿಯು ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಸೈನ್ಯಸಮೇತನಾಗಿ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುತ್ತಿದನು. ಈ ಯುದ್ಧವು ಕೊನೆಗಾಣಲು ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲವಾಗಿರಬೇಕು. ಇವನ ಕಾಗದದ ಪ್ರಕಾರ ಹೊಯಿಸಳ ಬಲ್ಲಾಳದೇವರಾಯನು ಅನೇಕ ರಾಜರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕುಮ್ಮಟ ರಾಜ್ಯದಮೇಲೆ ದಾಳಿ ನಡೆಯಿಸಿದನು. ಆಗ ಹೊಯಿಸಳರ ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನನೂ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಕಡುವೈರಿಯೂ ಆದ ಬೇಚಿಯದಣ್ಣಾಯ ಕನು ಮಡಿದನು. ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನ ಮರಣಾನಂತರ ಇವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ

ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಬಲ್ಲಪ್ಪದಣ್ಣಾಯಕ ಮತ್ತು ಸಿಂಗಯ್ಯದಣ್ಣಾಯಕರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಶಕ ೧೨೫೦ನೆಯ ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಶ್ರಾವಣ ಬಹುಳ ೧೦ ಸೋಮವಾರದ ದಿನ ಬೇಚೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದೇ ವರ್ಷ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೧ ಮಂಗಳವಾರದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಎಂದಿದೆ (೩೦ ಯೋರು ೧೮). ಇದರಿಂದ ಬೇಚಿದಣ್ಣಾಯಕನು ಮಾಡಿದ ತಿರುಗುಪ್ಪಿ ಕಾಳಗವು ಶಾ. ಶಕ ೧೨೫೦ನೆಯ ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೮ನೆಯ ಜೂನ ತಿಂಗಳಿಂದ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತದೆ.

ಮುಂದಿನ ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೯ನೆಯ ಮಾರ್ಚ್-ಎಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಹೋದನು. ಅನಂತರ ಆರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಕುಮಾರರಾಮನು ಸೆಲವಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನು. ನೇಮಿಯ ೨ನೆಯ ದಾಳಿಯ ನಡೆದಾಗ ಕುಮಾರರಾಮನು ಸೆಲವಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ಬಂದು ನೇಮಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು; ಇದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೯ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬೇಕು.

ನೇಮಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ನಂತರ ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ರಾಮನು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸುಖದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನು ಕಂಪಿಲರಾಯನೊಡನೆ ನಡೆಸಿದ ಕೋನೆಯ ಕಾಳಗವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೮ ಎಂದು ಕೆಲವರೂ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೩೩-೩೪ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರ ಎಂದು ಕೆಲವು ಚರಿತ್ರಕಾರರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಆಧಾರಗಳಿವೆ. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನು ಕುಮ್ಮಟನಗರವನ್ನು ಕೋನೆಯ ಸಲ ಮತ್ತು ವುದರೋಳಗಾಗಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಸಂಗಡ ೧೨ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದನು ಎಂದು ನ್ಯೂನಿಜನು ಹೇಳಿರುವನು. ತೊಗ್ಗುಲ್ ಸಂತತಿಯವರು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೯ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ. ಅನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಉಲೂಘಖಾನನು ದಕ್ಷಿಣದೇಶಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯಸಮೇತ

ಹೊರಟು ಓರಗಲ್ಲಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೭ರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಈ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ 'ಪಾಪಾಸು ಸಂಗತಿ' ನಡೆದಿರಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಉಲ್ಲೂಘಖಾನನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೭ರಿಂದ ಕಂಪಿಲರಾಯ ನೊಡನೆ ಕಲಹ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಂದ ೧೨ ವರ್ಷ ಎಂದರೂ ೧೩೩೩-೧೩೩೪ರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಕಾಳಗವು ನಡೆದಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳ ಬಹುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿಯೂ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಬ್ಬನ್ ಬಟೂಟನೆಂಬ ಅಲ್ಲಿರಿಯಾದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಯು ತಾನು ನೋಡಿದ ಸಂಗತಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವನು. ಇವನು ಮುಲ್ತಾನಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮುಲ್ತಾನ್ ಸ್ತ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಬೆಹರಾಂ ಅಬಿಯಾ ಅಥವಾ ಖಿಸ್ಲೂಖಾನನ ತಲೆಯು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಬಾದೂರ ಖಾನನ ಮೈಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿ ದೇಶದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಮುಲ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಖಿಸ್ಲೂಖಾನನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಈ ದುರ್ವರ್ತನೆಗೆ ಅಸಹ್ಯಪಟ್ಟು ದಂಗೆ ಎದ್ದನು. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಅವನೂ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಂದರೆ ಖಿಸ್ಲೂಖಾನನ ಕೊಲೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಮುಂಚೆ ಬಾದೂರಖಾನನ ಕೊಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇಬ್ಬನ್ ಬಟೂಟನು ಭರತಖಂಡಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೩೩ರಲ್ಲಿ ಬಂದನು. ಬಾದೂರಖಾನನ ಕೊಲೆಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಕುಮ್ಮಟ ನಗರವು ಹಾಳಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸು ವುದರಿಂದ ಕುಮ್ಮಟನಗರವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೩೩-೩೪ರಲ್ಲಿ ಸೂರೆ ಯಾಯಿತೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವೂ ಈ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈಗ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಬಳಿ ಇರುವ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನವು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಳಿ ೧೩ ವರ್ಷ ಇದ್ದಿತು. ಇವನು ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಈ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಎಂಬ ಬಲವಾದ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಎರಡು ವರ್ಷದ ನಂತರ ಈ ಗುಟ್ಟನ್ನರತಿದ್ದ ಶ್ರೀವಿಠ್ಠಾರಣ್ಯರು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತರಿಸಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರರಾಯನನ್ನು ಈ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದರು. ಎರಡು ವರ್ಷ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೩೪ರಲ್ಲಿ ಕುಮ್ಮಟ ನಗರವು ಹಾಳಾಗಿತ್ತೆಂದು ಇದರಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಪಟ್ಟಿ

ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಭಾರ	ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೬೦ರಿಂದ ೧೭೮೪
ಕಂಪಿಲರಾಯನು ದೇವಗಿರಿಯರಸರ ನೇನಾನಿಯಾಗಿ ಹೊಯಿಸಳರೊಡನೆ ಕಾದಿದ್ದು	೧೭೮೩ರಿಂದ ೧೭೮೯
ದೊರವಾಡಿಗೆ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಮುತ್ತಿಗೆ	೧೭೯೦
ವಾಸಾಸು ಮೆಟ್ಟಿದುದು	೧೭೯೨ರಿಂದ ೧೭೯೩
ಕುಮಾರರಾಮನ ವಿವಾಹಗಳು	೧೭೯೩
ಬೊಲ್ಲನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದುದು	೧೭೯೪
ಹುಳಿಯಾರು ವಿಜಯ	೧೭೯೫
ಬಾದೂರನು ಮೊರೆ ಬಂದದ್ದು	೧೭೯೬
ನೇಮಿಯ ೧ನೆಯ ದಾಳಿ	೧೭೯೭
ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಸೋಲು	೧೭೯೮
ನೇಮಿಯ ೨ನೆಯ ದಾಳಿ	೧೭೯೯
ನೇಮಿಯ ೩ನೆಯ ದಾಳಿ	೧೮೦೦ರಿಂದ ೧೮೦೪
ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ	೧೮೦೬

ಸೂಚನೆ—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಮಾತಲ್ಲ. ಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಇವು ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವರಿಗೆ ಈ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ—ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲ ದೇವರಾಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಕವಿಗಳು ಇವನನ್ನು ದೇವರಾಜ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿರುವರು. ಇವನ ಓಲಗದಲ್ಲಿ 'ಹಂಸಸಾಗರರು, ಕವಿ ಭೂಷಣರು, ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವವರು' ಇದ್ದರು.^೧ ಹರಿಹರ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಪಂಪಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶತಕದಲ್ಲಿ 'ದೇವರಾಯನಿಗೆ ವರವನಿತ್ತು ಸಲಹುವುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು.^೨

೧. ಬಾಲಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ.

೨. ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧ ಪುಟ ೧೭೦.

ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕನ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪಂಪಾವುರದ ದೇವರಾಜನು ಮೆಚ್ಚಿ ಕವಿಶರಭಭೇರುಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಡೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧ ನಂಜೇಶನು ತನ್ನ ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು.^೧ ಅಗ್ಗಣಿ ಹಂಪಯ್ಯನೆಂಬ ವಚನಕಾರನು 'ಹಂಸಪತಿ, ಗರುಡಪತಿ, ವೃಷಭಪತಿ, ಸರ್ವಜೀವಾಧಿಪತಿ, ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನ ಅರಸುತನ ಹೊಸತು; ಓಲಗಕ್ಕೆ ಬಾರ, ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ, ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟನಾಗಿ ಅಂತಃಪುರವ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರವಡ, ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿ ಸಿಕೊಂಬವರಿಲ್ಲ, ಗುರುವೆಂಬ ತಳವಾರನಾಜ್ಞೆ ಕಟ್ಟಿತ್ತು; ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲ ಮುಚ್ಚುವರಿಲ್ಲ; ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲ ತೆರವಿಲ್ಲ; ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪನ ಅರಸುತನ ಕಟ್ಟಿತ್ತು; ಭಕ್ತರೆಂಬು ವರಿನ್ನು ಬದುಕಲೇ ಬಾರದು' ಎಂಬ ವಚನವು ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಪರವಾಗಿಯೂ, ಹಂಪೆಯ ರಾಜನಾದ ದೇವರಾಯನ ಪರವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತ ನಾಗಿರುವ ದೇವರಾಯನೂ, ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನು ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ದೇವರಾಯನೂ, ಮೆ|| ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವರು ಹೇಳಿರುವ ದೇವ ರಾಯನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರಬೇಕು.^೨ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ಗಣಿ ಹಂಪಯ್ಯ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ರಾಘವಾಂಕರು ಕಂಪಿಲದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹರಿಹರನು ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥವನ್ನೂ, ಶಿವಶರಣರ ರಗಳೆಗಳನ್ನೂ, ಅನೇಕ ಶತಕಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವನು. ಬಸವದೇವರಗಳೆ ಎಂಬ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರವಾದ ಗ್ರಂಥವೂ ಇವನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇವನಿಗೆ ರಗಳೆ ಕವಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವನು ಹಾಸಿಕೊಟ್ಟ ಹೊಸ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನೇಕ ಶೈವ ಕವಿಗಳು ಅನುಸರಿಸಿರುವರು. ರಾಘವಾಂಕನು ಹರಿಹರನ ಸೋದರಳಿಯನಾಗಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಚರಿತ್ರಕಾರರು

೧ ಶ್ರೀಮಾನ್ ತ. ಸು. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ವಕೀಲರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಇವರ ಬಳಿ ಇರುವ ಕೈಬರಹದ ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನ ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ ಸಂಧಿ ೩.

೨ ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೧೯, ಸಂಚಿಕೆ ೪, ಪುಟ ೫೯. ಶ್ರೀ.ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಕೆಲವು ವಚನಕಾರರು ಎಂಬ ಲೇಖನ.

ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಸಂಬಂಧ ನಿಜವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕೆಲವರ ಮತ. ಅದು ಹೇಗೂ ಇರಲಿ ರಾಘವಾಂಕನು ಹರಿಹರನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ರಾಘವಾಂಕನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯ, ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತೆ, ಸಿದ್ಧರಾಮ ಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವನು.

ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನ— ಹರಿಹರ, ಬುಕ್ಕರು ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಏರಿದರೆಂದು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ರಾಘವಾಂಕ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯವನ್ನು ದೇವರಾಜನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಓದಿದಾಗ, ದೇವರಾಯನು ರತ್ನ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದನು. ಮೈಸೂರು ಈಗಿನ ಸರ ಒಳಿ ಇರುವ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಪೂರ್ವ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದೆ: ಕಂಪಿಲರಾಯನು ೧೩ ವರ್ಷ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಆಳಿದ ನಂತರ ಆ ರಾಯನು ಇದನ್ನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ್ದನು. ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಶ್ರೀ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು, ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತರಿಸಿ, ಹೊಸದಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅನೇಕೋಂದಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೭೬ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದರು. ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯವು ಖಿಲವಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಸಿಂಹಾಸನವು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮೈಸೂರಿನ ರಾಜರಾದ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೧೦ ರಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಏರಾಜಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನವಾಗಿ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದ ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದರು.

ಕುಮ್ಮಟರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರ

ಕುಮಾರರಾಮನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕುಮ್ಮಟನಗರವು ಬಹು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೋಟೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೮೨ ರ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಚಾಲುಕ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಚೂರ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ

ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವೂ ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ಈಚೆಗೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನೂ ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದನು. ಕ್ರಮೇಣ ಅದು ಹಾಳುಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಒಮ್ಮೆ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಹೋದಾಗ ಹಾಳಾಗಿದ್ದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರಲು ಅದು ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಅದರ ಬಳಿಯೇ ಹೊಸದಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದುದೆಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ದುರ್ಗನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದ ಬೈಚ ಚಮೂಪನು ಹೊಸ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಮಲ್ಲೇಶನ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ಶೃಂಗಾರದಿಂದ ರಂಜಿಸಿತು. ಇದು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಈಗ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಈ ನಿವೇಶನವು ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಆನೆಗೊಂದಿಯಿಂದ ಆರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಗಿಣಗೆರೆ ರೈಲ್ವೆನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ನಿಜಾಮ ಪ್ರಾಂತದ ಗಂಗಾವತಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಮುಕ್ಕುಂಪೆ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಕುಮ್ಮಟಕ್ಕೆ ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು ಸುಲಭವಾದ ದಾರಿ. ಹಾಳು ಕುಮ್ಮಟವು ಬಸಲೆ ಕಲ್ಲು ಪುನಗುಡ್ಡ, ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಗುಡ್ಡ, ಕಿಲ್ಲೇದಗುಡ್ಡ, ಬಂಡೆಗುಡ್ಡ, ಹಸುಮಂತ ದೇವರಗುಡ್ಡ, ಮಾದಿಗರ ಹಂಪಯ್ಯನಗುಡ್ಡ, ಕುಮಾರರಾಮನಗುಡ್ಡ ಎಂಬ ಏಳು ಗುಡ್ಡಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು. ಮುಕ್ಕುಂಪೆ ಕಣಿವೆ, ಬೆನಕಲ್ಲು ಕಣಿವೆ, ಆನೆಗೊಂದಿ ಕಣಿವೆ, ಬಸವಾವುರ ಅಥವಾ ಹರಳಾವುರದ ಕಣಿವೆಗಳು ಈ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಿರಿದಾದ ದಾರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಬಳೆಭಾವಿ, ಬಹದೂರನುಂಡೆ, ಗಂಗಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ, ಪಾವಾಸುಗುಡ್ಡ, ಜೇನುಕಲ್ಲು ಎಂಬುವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ಹೊಸ

ಕುಮ್ಮಟದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕೋಟೆಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೯೪ ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯಂತಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ತೋವುಗಳನ್ನು ಇಡಲು ಸ್ಥಳ ಏರ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ತೋವುಗಳ ಉಪಯೋಗವು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮುನ್ನನೇ ಈ ಕೋಟೆಯು ನಿರ್ಮಾಣವಾದದ್ದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಚಿಂತಾಲು ಕಲ್ಲು, ಬೈಚಪ್ಪನಗುಡಿ, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಕುಮಾರರಾಮನ ಪ್ರತಿಮೆ, ಹುಲಿಬಾಗಿಲು, ಕಾಟಪ್ಪನಗುಡಿ, ಜಟ್ಟಿಂಗಿರಾಮನಗುಡಿ, ಬೊಲ್ಲನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತುಗಳು, ಬೊಲ್ಲನಗುಂಡು, ಬೊಲ್ಲನಕಿವಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಕುಮಾರರಾಮನ ಮತ್ತು ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಸ್ಮಾರಕಗಳಾಗಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಕಂಪಿಲರಾಯನು ನೊದಲು ಕುರುಗೋಡು ಮತ್ತು ಕಣೆಯಕಲ್ಲು ನಾಡುಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನು. ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾದ ಮೇಲೆ ಹೊಸಮಲೆದುರ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು. ಇವನ ಸಹೋದರನಾದ ಖಂಡೆಯರಾಯನು ಹರಿಹರ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಉಚ್ಚಂಗಿ ನಾಡಿಗೆ ಮಹಾಮಂಡಲಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಕುಮ್ಮಟನಗರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಹಾನಗಲ್ಲು ಸೀಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು. ಮೋನಾದಿ ಮತ್ತು ಬಾದಾಮಿ ನಗರಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಕರಿಯ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಇಕ್ಕೇರಿ, ಕಲ್ಯಾಣ, ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ, ಸಾಗರ, ತೊರಗಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿ, ಸೀರ್ಯ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣ, ಅದವಾನಿ ಸೀಮೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಮಾರರಾಮನ ಅಧಿಕಾರವು ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು.

ಈ ಚರಿತ್ರೆಯ ಮುಖ್ಯನಾಯಕನಾದ ಕುಮಾರರಾಮನು ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯದ ಕುಮಾರರಾಮನ ಹೆಸರಿನ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅವನ ದೇಹವು ಅಳಿಯಿತು; ಅಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಮಡಿದು ವೀರ

ಸಗ್ಗಿಕೇರಿದನು. ಕೀರ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ:

‘ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮಯ್ಯದೇವರಿಗೆ ರಾಮನಾತನಿನಾಮ. ಯನಸಿತ ಕೊನೇರಿ ಮಗಳು ರಾಮನಾತನಿಯು ಕನಕ ಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ನಮನ ಮಾಡಿದಳು.’ ಎಂದು ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದೆ.^೧ ಇದರಲ್ಲಿ ಶಕವರ್ಷ ಹೇಳಿಲ್ಲ; ವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೪೯ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಕಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದವಳು ಕುಮಾರರಾಮನ ಹಿರಿಯರಾಣಿ ರಾಮಲಾದೇವಿ ಇರಬಹುದೇ? ಕುಮಾರರಾಮನ ಎಲ್ಲ ರಾಣಿಯರು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಜೋಹರು ಆದರು ಎಂದು ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಕುಮಾರರಾಮನ ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಂಗಿರಾಯ ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕಮಗನು ಇದ್ದನೆಂದು ಬಾಲಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ರಾಮಲಾದೇವಿಯು ಬಾಲಕನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬದುಕಿರಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವೀರಭೂಪತಿ ಒಡೆಯರು ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಧರ್ಮಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಶ್ರೀರಾಮನಾಥ’ ಎಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿತವನ್ನು ಹಾಕಿರುವನು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಶ್ರೀವೀರಭೂಪಾಕ್ಷ’ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿತವನ್ನು ಹಾಕಿರುವರು. ಈ ವೀರಭೂಪತಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ವೀರಭೂಪತಿಯು ಕುಮಾರರಾಮನ ವಂಶಜನಾಗಿರಬಹುದೇ? ^೨ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೪೨ನೆಯ ವರ್ಷದ ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ‘ಕುಮಾರರಾಮನಾಥನ ಪ್ರತಾಪವಾಗಿ ಅಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡುದಕ್ಕೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.^೩ ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಮಾರರಾಮನು ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬಾಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇರಿದನು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಹಾಳುಹಂಪೆಯ ಆನೆಯ ಲಾಯದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರರಾಮನ ಗರುಡಿನುನೆ ಎಂಬ ಪುರಾತನವಾದ ಕಟ್ಟಡ ಇದೆ.^೧ ಜಟ್ಟಂಗಿ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಮಾರರಾಮನು ಗರುಡಿಯ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಗುಹೆ ಇದೆ.^೨ ಆನೆಗೊಂದಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ 'ಕುಮಾರರಾಮನ ಗುಂಟೆ' ಎಂಬ ಕೊಳವೊಂದು ಇದೆ.^೩ ಕುಮಾರರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಇವು ಈಗಲೂ ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ.

ಕುಮಾರರಾಮನ ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣದ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ :—

ಮುಂತೆ ಹೊಸಮಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲನೆನಿಪ್ಪ ಭೂ
ಕಾಂತನಿಹನವನ ಸುಕುಮಾರಕಂ ರಾಮನಾ
ಥಂ ತನಿಗೆ ಕುಮ್ಮಟವೆನಿಪ್ಪ ದುರ್ಗವನಿರದೆ ಕಟ್ಟಿಸುನವರ್ತಿಯಿಂದೇ||೨೭||
ಅಲ್ಲಿ ತಾನಿರುತೆ ಸುತ್ತಣ ಭೂಮಿಪಾಲಕರ
ನೆಲ್ಲಂ ಗೆಲ್ಲು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳಲದಂ ಕೇಳ್ವು |
ದಿಳಿಯಿಂದಿರದೆ ಲಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ತೊಂಭತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಸಹಿತೆ |
ಬಲ್ಲಿದ ಸುಖಾನರಾ ಕುಮ್ಮಟಕೆ ದಾಳಿಯಂ
ನಿಲ್ಲದೈತಂದು ತಾವೀರ್ವರುಂ ಕಾದಿ ಬಳಿ
ಕಲ್ಲಿಯೇ ಬಯಲಪ್ಪ ರಾಗಲಾ ಕುಮ್ಮಟಂ ಹಾಳಪ್ಪದೇನೆಂಬೆನು || ೨೮ ||

ಎಂದಿದೆ.^೪ ಕೆಳದಿ ನೃಪವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮಗನಾದ ಕುಮಾರರಾಮನ ದಂಡನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಆಳಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅವರೊಳ್ಳಂಪಿಲರಾಯನ
ಕುವರನೆನಿಪ್ಪ ಕುಮಾರರಾಮನ ದಂಡಂ |

^೧ Q. J. M. S. Vol XX, Page 11.

^೨ M. A. R. 1930 at page 27 F. T.

^೩ Q. J. M. S. Vol XX at page 13,

^೪ ಧಾರವಾಡದ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಸ್ಥೆಯವರು ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿರುವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ ಕೃತ ಚನ್ನಬಸವಪುರಾಣ ಭಾಗ ೧ ಸಂಧಿ ೯ ಪದ್ಯಗಳು ೭೭-೭೮,

ಬವರದೆ ಮುಳುಗಿಸಿ ಶೋಭಿಸು |

ವವನೀ ಮಂಡಳವಸಾಳ್ಳ ನಾ ಸುಲತಾನಂ|| ೧

ಈ ಕುಮಾರರಾಮನಾಥನ ಹೆಸರನ್ನು ರಾಜಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಯಕ್ಷಗಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರರಾಮನ ಕತೆಯೂ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು.^೧

ಬೈಚಚಮೂಪ

ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಬೈಚಪ್ಪ ದಂಡನಾಯಕನು ಜಾಣನಾದ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಜೈನಮತದವನು. ಮಂತ್ರಿವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಜನಿಸಿದವನು. ಚತುರ್ಧವಂಶ (ವರ್ಣ) ಮಣಿದೀಪನಾದ ಮಲ್ಲಗೌಡನಿಗೆ ಆತನ ಪ್ರಿಯ ಹಂಪಮಾಂಬಿಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜನು ಜನಿಸಿದನು. ಅಜ್ಜನ ಸತಿ ಜಿನಪೂಜಾರತೆಯಾದ ತಿಪ್ಪಮಾಂಬಿಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೈಚನು ಜನಿಸಿದನು. ಇವನು ಮಹಾ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಹನೆಯ ಮತ್ತು ನಿಡು ಎಂಬ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನಿಡುಗಲ್ಲು ರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೨೮ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.^೨ ಇವನಿಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಬೀಚಣ, ಬೀಚಚಮೂಪ, ಕುಮ್ಮಟದ ಬೀಚ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಈ ಮಹಾಶಯನು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗ, ಕಂಪಿಲರಾಯ ಮತ್ತು ಕುಮಾರರಾಮ ಈ ಮೂರು ರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನಲ್ಲದೆ, ಕುಮ್ಮಟರಾಜ್ಯವು ಅಳಿದು ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರದ ಆರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು.

ಹರಿಹರ ಧರಣೀಪಾಲಕನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬೈಚ ದಂಡೇಶನನ್ನು ನಿಜ ಸಚಿವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಹರಿಹರನ ಅನುಜನಾದ ಬುಕ್ಕ

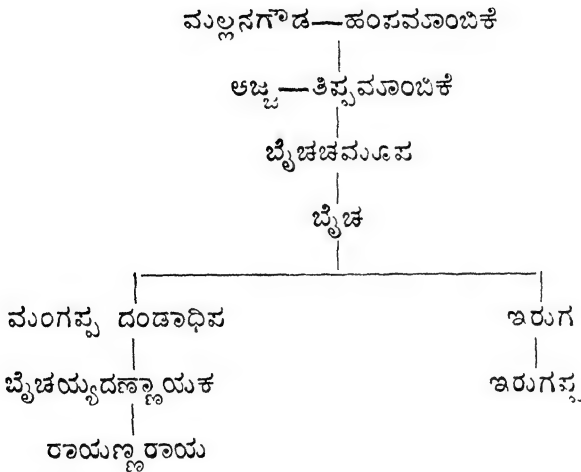
೧ ಕೆಳದಿ ನೃಪವಿಜಯ ಸಂಧಿ IX ಪದ್ಯ ೩೦.

೨ ಯಕ್ಷಗಾನ ಮಾತು ಸಹಿತ ಮೂಡ್ಲು ಪಾಯ ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಯಳಂದೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಹೆಗರಮಾಂಬಿಕೆಯ ನಾಗಪ್ಪ ಶೆಟ್ಟರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಎಂ. ಆರ್. ವೆಂಕಟಾಚಲಶೆಟ್ಟರು ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩ ಮೊಳಕಾಲ್ಮುರು ೨೦.

ನೃಪಾಲನು ಅವನಿಗೆ ಗುಟ್ಟಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿದನು.^೧ ಬೈಚ ಚಮೂಪನೂ ಇವನ ಸಂತತಿಯವರೂ ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾಲ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ^೨ ವಿಜಯನಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಈಗ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ, ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಈ ಮಂತ್ರಿಯ ವಂಶವೃಕ್ಷವು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಇದೆ:

ವಂಶವೃಕ್ಷ

ಭಾವಸಂಗಮ

ಮುಮ್ಮಡಿ ವೀರಒಲ್ಲಾಳ ಮುಂತಾದವರ ಸಂಗಡ ನಡೆದ ಕದನ ದಲ್ಲಿ ಭಾವಸಂಗಮನಿಗೆ ಹಸಿಗಾಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದೆ ಯಷ್ಟೆ. ಭಾವ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ರಾಜಕುಮಾರರ ಭಾವನಾಗ

೧ ಬೀಲೂರು ೧೪.

೨ ಶಿವಮಗ್ಗಿ ೭೦.

ಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ನೀರಾಟವಾಡುವಾಗ ರಾಮಯ್ಯನನ್ನು ಭಾವಸಂಗಮನು ಮುತ್ತಿದನೆಂದೂ ಭಾವನ ಮೇಲೆ ರಾಮಯ್ಯನು ಹರಿಗೋಲನ್ನು ನೂಕಿ ನೀರೆಸೆದನು ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಭಾವಸಂಗಮನು ಕುಮಾರರಾಮನ ಭಾವನೆಂದೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಈ ಭಾವಸಂಗಮನೇ ವಿಜಯನಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಹರಿಹರ ಸೋದರರ ತಂದೆಯಾದ ಸಂಗಮನಿರಬಹುದೇ ಎಂದು ಚರಿತ್ರೆಕಾರರಿಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಹರ ಸೋದರರ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು ಮಾಲಾಂಬಿಕಾ^೧ ಎಂದೂ, ಮಾರಾಂಬಿಕಾ^೨ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಭಾವಸಂಗಮನು ಕುಮಾರರಾಮನ ಭಾವನೂ, ಕಂಪಿಲ ರಾಯನ ಮೋಹದ ಆಳಿಯನೂ^೩ ಆಗಿದ್ದನು; ಅಂದರೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮಗಳಾದ ಮಾರಮ್ಮನ ಗಂಡನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉದಯಗಿರಿಯ ಸಂಗಮ ಎಂಬ ಮಾನ್ಯನಿದ್ದನು. ಹರಿಹರನ ತಮ್ಮನಾದ ಕಂಪರಾಯನು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಉದಯವಾದ ಮೇಲೆ ಉದಯಗಿರಿಯ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದು ಹರಿಹರರಾಯನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಮರಣಹೊಂದಿದನು. ಈ ಉದಯಗಿರಿಯ ಸಂಗಮನೂ, ಭಾವಸಂಗಮನೂ ಒಬ್ಬನೆಯೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೋ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹರಿಹರ ಸೋದರರು

ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರ, ಬುಕ್ಕ, ಕಂಪ ಎಂಬುವ ಮಾನ್ಯರಿದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕಲಿತನದಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನರೊಡನೆ ಕಾದಿ

೧ ನಾಗಸಂಗಯ್ಯ ಸಂದಿ ೧೪, ಪದ್ಯ ೧೩-೧೪.

೨ ಗುಡಿಬಂಡೆ ೪೬, ಮುಳಬಾಗಿಲು ೧೫೮, ಗೋರಿಬದನೂರು ೫೬.

೩ Mysore Gazetteer, New Edition Vol II Part III at Page 1419

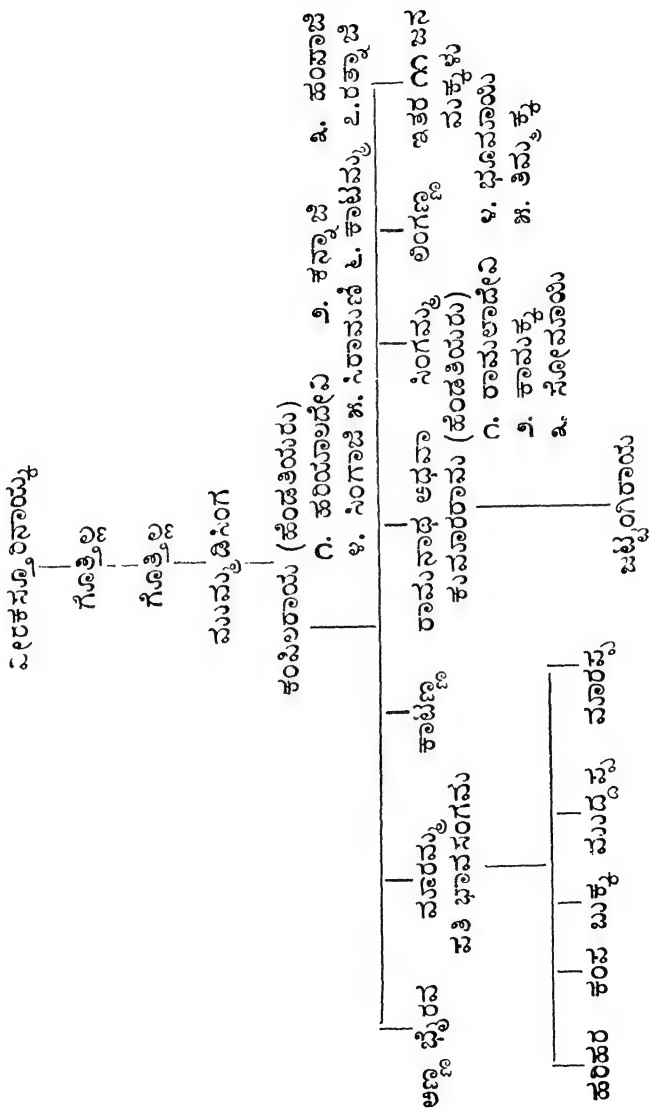
೪ Q. I. M. S. for October 1929 at page 8 Foot Note 10.

ದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಬುಕ್ಕನು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸ್ತುಸಚಿವನೋ ಪ್ರತೀಹಾರಿಯೋ ಆಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಗುಟ್ಟಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೈಚಚಮೂಪನಿಗೆ ಬುಕ್ಕನ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಾಶಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ ಅದರ ಸಂಗಡ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ಬುಕ್ಕರು ಕಾವಲಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಭಂಡಾರಿ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಜಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ರಾಮನಾಥನ ಒಳಿ ಕೋಶಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. ಕಂಪಿಲನ ರಾಜ್ಯ ಸೂರೆಯಾದಾಗ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುವರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನೂ ಇದ್ದನೆಂದು ಸ್ಯೂನೀಜ್ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಗುಜ್ಜಲೋಬ

ಕುಮಾರರಾಮನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ವೀರರು ಅನಂತರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾಳೆಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಗುಜ್ಜಲೋಬನು ಹೊಸದುರ್ಗ (ಜಗಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು.

ಪೂವಾಲಿಕುಲದರಸರ ವಂಶವೃಕ್ಷ

ಗಂ ಡು ಗ ಲಿ

ಕುಮಾರರಾಮನ ಕತೆ

ಕನ್ನಡ ದೊರೆ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನ ಮಗ ಕಂಪಿಲದೇವನಿಗೆ ಎಳೆಪ್ರಾಯ. ರಾಣಿ ಮಂಚಲೆಯೂ ಆಷ್ಟ್ರೀ ಎಳೆಹರೆಯ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರ ಬಿತ್ತು. ಮಂಚಲೆ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ, ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮಗಿರಿಯ ಬಳಿ ಚಿಕ್ಕ ಮಗುವಿನೊಡನೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದಳು. ಅಲ್ಲಿಯ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನು ಅವರ ಮನೆದೇವರಾದನು. ಅವನ ದಯೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗಲು ಕಂಪಳ ಎದ್ದು ಲೋಹಗಿರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಹೊಸಮನೆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಹಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡನು. ಕೆಲವು ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಹೊಸಮನೆ ದುರ್ಗ ಎಂಬ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಿತನಾದನು. ಅವನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ ಹರಿಯಾಲ ದೇವಿಗೆ ಮಾರಮ್ಮ, ಕುಮಾರರಾಮ, ಸಿಂಗಮ್ಮ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಕುಮಾರರಾಮನು ಜನಿಸಿದನು. ಇವನು ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನನಾಗಿ ಗೆರಡಿಯ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಗಜತುರಗ ದೇರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೀಣನಾದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ರತ್ನಾಬಿ ಎಂಬ ಬೆಡಗುಗಾತಿಯನ್ನು ಲಗ್ನವಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಯಿಟ್ಟಿದ್ದನು.

ಹರಿಯಾಲದೇವಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮನ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮೋಹದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದಿತೆಂಬ ಭಯ! ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕುಮಾರರಾಮನು 'ಪರದಾರ ಸೋದರ'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಒಡ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತೆ ಕಾಣುವುದಾಗಿ ತಾಯಿಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟನು.

ಕುಮಾರರಾಮನ ಅಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಬೈಚಪ್ಪನಿಂದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಕುಮಾರರಾಮನು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಸುತ್ತಣ ರಾಯರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸುಖದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನ ರೂಪಕ್ಕೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಮಗಳು ಬಾಬಮ್ಮನು ಮೋಹಿಸಿ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನೇ ಲಗ್ನವಾಗುವುದಾಗಿ ಹಟಹಿಡಿದಳು. ಮಗಳ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಸುಲ್ತಾನನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ವಿಫಲವಾದವು. ರಾಮನನ್ನು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತರಲು ಸುಲ್ತಾನನು ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ರಾಮನು ಅವರನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಿದನು. ಗುತ್ತಿದುರ್ಗದ ರಾಜನಾದ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನು ಸುಲ್ತಾನನ ಕಡೆಯವರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕುಮ್ಮಟಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಸೋತುಹೋಗಿ ರಾಮನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನ ಮಗಳು ರಾಮಲಾದೇವಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹಮಾಡಿದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ತಂದು ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿದನು.

ರಾಮನು ಓರಗಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಎಪ್ಪಟರಾಜನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ವರಹ ಬಾಳುವ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ದಳವಾಯಿ ಪಟ್ಟಣದ ಶೆಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಣ್ಣನೆಂಬ ವೀರನು ಕುಮಾರರಾಮನ ಧೀರತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ರಾಮನ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹುಳಿಯಾರಿನ ಸಾಮಂತನಾದ ಮಾರಗೌಡನು ರಾಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವೆನೆಂದು ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು, ಕುಮಾರರಾಮನು ಹುಳಿಯಾರನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಮಾರನ ಗೌಡನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಅವನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಹೊನ್ನ ಗಿಳಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದು ಹಿಂತಿರುಗಿದನು.

ತನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅವಶ್ಯವಾದಾಗ ಅವರ ಅಂಗಬಲ, ಅರ್ಥ ಬಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಇವನು ೧೩೧೬ರಲ್ಲಿ ಮಡಿದನು.

ಅನಂತರ ಇವನ ಮಗನಾದ ಮುಬಾರಕನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿ ಐದು ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು ದಂಗೆಯೇಳಲು ಸುಲ್ತಾನನು ದೇವಗಿರಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ರಾಜನಾದ ಹರಪಾಲನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು, ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಚರ್ಮ ಸುಲಿಸಿ, ತಲೆಯನ್ನು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ದೇವಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಡೆಯ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಆಮೀರರನ್ನೂ ಅವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ದಂಡುಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟು ಯಾದವರು ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ದೇವಗಿರಿಯಿಂದ ಮುಬಾರಕನು ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಖುಸ್ರುಖಾನನನ್ನು ಓರಂಗಲ್ಲಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೧೮ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರನು ಖುಸ್ರುವಿಗೆ ಸೋತು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಐದು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಅವನ ವಶಮಾಡಿದನು.

ಮುಬಾರಕನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೨೧ರಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಯಾದನು. ಖುಸ್ರುವು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಮ್ರಾಟನಾದನು. ಇವನು ಗುಜರಾತ ದೇಶದವನು. ಪರಯ ಜಾತಿಯವನು. ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಖುಸ್ರುಖಾನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಮುಬಾರಕನಿಗೆ ಆಪ್ತನಾದನು. ಇವನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನೇ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ನಸ್ರುದೀನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸುಲ್ತಾನನಾದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪರಯರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಬೆಳೆಯಿತು. ಉಚ್ಚ ಕುಲದ ಹಿಂದೂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವರ ಹಾವಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು. ಮುರಾಸು ಅಶುದ್ಧ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮಸೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೂಗಳೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಇವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸತೊಡಗಿದರು. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ಗಯಾಸುದೀನ್ ತೊಗಲಕ್‌ನು ಖುಸ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತಾನೇ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದನು.

ಳರೇ ಮುಖ್ಯ ರಾಜಮನೆತನದವರಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಬಹುಭಾಗ ವನ್ನು ಆಳುತ್ತ ತೆಂಕಣ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೆಂಬ ಅಭಿದಾನದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಗಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೧೦ನೆಯ ವರ್ಷದ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭರತಖಂಡವನ್ನು ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಶ್ಚೇತನವು ಆವರಿಸಿತ್ತು.

ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನರೂ, ದಕ್ಷಿಣದೇಶವೂ

ಖಿಲ್ಜೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆ

ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಿಲ್ಜೀ ಮನೆತನದ ಜಲಾಲುದ್ದೀನನು ಸುಲ್ತಾನನಾದನು. ಇವನ ಅಣ್ಣನ ಮಗ ಅಲ್ಲಾವು ದ್ದೀನನು ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು. ಅದುವರೆಗೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ದಕ್ಷಿಣ ಭರತಖಂಡವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೯೪ ರಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ಮೋಸದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನಾದ ರಾಮದೇವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅಪಾರ ಧನವನ್ನು ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಇವನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಗಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಭದ್ರ ವಾಗಿ ಕುಳಿತಮೇಲೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಂತೆ ತಾನೂ ದಂಡಯಾತ್ರಿನಾಡಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸತೊಡಗಿದನು. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಸೇನಾನಿಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಸೇನೆಗಳೊಡನೆ ದಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಇವನ ನೆಚ್ಚಿನ ಸೇನಾನಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ದೇವಗಿರಿ, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರ, ಮಲಬಾರ್ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ವಿಫಲ ಐಶ್ವರ್ಯ ದೊಡನೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕಲಹ ಉಂಟಾಗಿ ಬಂಧುದ್ರೋಹಿಯೂ, ದೇಶದ್ರೋಹಿಯೂ ಆದ ಸುಂದರ ಪಾಂಡ್ಯನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರಲು ಕಾರ್ಪುರನು ಸಹಾಯಮಾಡಿ ತಾನೇ ಮಧುರೆಯನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದನು. ಓರಗಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯನು ತುರುಕರಿಗೆ ಸೋತು ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಿದನು. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿ ತಾನೇ ಆಕ್ರಮಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜರು ತನ್ನ ಒಡೆ

ಗತಿ ಏನಾಯಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆಗ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಯ್ಸಳರೂ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಗಿರಿಯ ಸೇವುಣರೂ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಳೆದುಳಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಉಭಯ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವಾದ ತುಂಗ ಭದ್ರಾ ನದಿಯ ಇಕ್ಕಲದ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಆಗಾಗ ಕದನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ಸೇವುಣರು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ದೋರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಅತುಳ್ಳೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹೊಯ್ಸಳರು ಸೇವುಣರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಓಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಯುದ್ಧವು ಚರುಗಿತು.

ದೇವಗಿರಿಯ ಮಹದೇವನು ಮೊದಲು ಸೋತು ಪಶ್ಚಾತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರೂ, ಪುನಃ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಹರಿಹರ ಸಮೀಪದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಬೇತೂರಿನಲ್ಲಿ ತಳವೂರಿದನು. ಇವನ ನಂತರ ರಾಮದೇವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೩೩ರಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು. ಆಗ ಇರುಂಗೋಳನು ಸೇವುಣರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೂ ಸೇವುಣರು ದುಮ್ಮಿಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿಪಲ್ಪಿ ಟ್ಟರು. ರಾಮದೇವನು ೧೨೩೮, ೧೨೪೦, ೧೨೪೪ ಮತ್ತು ೧೨೯೦ರಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು. ಸೇವುಣರಿಗೆ ಸಹಾಯವೀಯುತ್ತಿದ್ದ ಇರುಂಗೋಳನ ಬಲವಾದ ಸಿಡುಗಲ್ಲುಕೋಟೆಯನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿ ನರಸಿಂಹನು ೧೨೮೫ರಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿ ಶತ್ರುಗಳ ಗರ್ವಭಂಗ ಮಾಡಿದನು.

೧೩೦೩, ೧೩೦೫, ೧೩೦೭ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಸೇವುಣರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆದವು. ಸೇವುಣರ ಕಡೆ ಕಂಪಿಲದೇವನು ಸೇನಾಧಿಪತಿ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಸೋಮೇದ ನಾಯಕನು ಮಡಿದನು. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವು ಈ ಕಾಲಗಳ ರಣಭೂಮಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಕದನಗಳಿಂದ ಇಬ್ಬರ ಬಲವೂ ಕುಗ್ಗಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತರು ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಆದರೂ ಹೊಯ್ಸಳ

ಪೀಠಿಕೆ

ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ರಾಜ್ಯಗಳು

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಾಲ್ಕು ಮನೆತನದ ಹಿಂದೂ ಆರಸರು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರೆಂಬವರು ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾಗಿ ದೇವಗಿರಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರು ತೆಂಕಣ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಜಾಧಿರಾಜರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಬಹು ಭಾಗವು ಸೇರಿತ್ತು. ಓರಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಾಕತೀಯ ಮನೆತನದವರು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ತೆಲುಗರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕೇವಲ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡ್ಯಮನೆತನದ ರಾಜರು ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ನಾಲ್ಕು ವಂಶದ ಅಧಿರಾಜರುಗಳಲ್ಲದೆ ತಿರುವನಂತಪುರ, ಕಲ್ಲಿಕೋಟೆ, ಕೊಚ್ಚಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳೂ, ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಮುಖ್ಯ ಮನೆತನದವರಲ್ಲಿ ಓರ್ವರಿಗೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೂ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಕೆಲಚೂರ್ಯರು ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೫೨ರಿಂದ ೧೧೮೨ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಇವರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಡಿಲಾಗಲು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೊನೆಯ ಅರಸನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪುನಃ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೨ರಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಧಾರವಾಡ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅನಂತರ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕುರುಗೋಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತು ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿದನು. ಇವನ

ಮುತ್ತುಯ್ಯ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಅಡಿದ ಮುತ್ತಿನ ಚಂಡು ಇರುವುದಂತೆ; ಅದನ್ನು ಅಡಲು ನಮಗೆ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ; ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಳಿಸಮ್ಮ' ಎಂದು ರಾಮನು ತಾಯಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಸರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಮಗನೇ, ಕೆಟ್ಟ ಕೆಟ್ಟನು! ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದ ಚಂಡಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿನಗೆ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು? ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಬೇವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗುವುದು! ಆಯ್ಯೋ! ಏನು ಮಾಡಲಿ? ಯಾವ ದೇವರನ್ನು ಮೊರೆಹೋಗಲಿ?' ಎಂದು ಹಲಬುನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ರಾಮನು, 'ಮುತ್ತುಯ್ಯ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನಾಡಿದ ಚಂಡು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಡಿದ ಚಂಡು; ಅಭಿಮನ್ಯುವಾಡಿದ ಚಂಡು; ಇಂತಹ ಚಂಡನ್ನು ಕೊಡಮ್ಮ' ಎಂದು ಪುನಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. 'ಈ ಚಂಡನ್ನು ಅಡಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು ಕೆಟ್ಟನು; ಇದರ ಆಟವು ನಿನಗೆ ಬೇಡ; ಈ ಚಂಡು ಕೈತಪ್ಪಿ ಕುಮ್ಮಟದಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಒರುವುದು; ಇಂದು ಚಂಡಿನಾಟವು ಬೇಡ; ಇಂದು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ಊರಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ನಿನಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಡುವೆನು' ಎಂದು ತಾಯಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದಳು. 'ಪರಸತಿಯರು ತಂಗಿ ಸಿಂಗಮ್ಮನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವರು; ಅವರನ್ನು ಅಕ್ಕ ಮಾರಮ್ಮನಂತೆ ಕಾಣುವೆನು. ನನ್ನ ಐವರು ಸತಿಯರು ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ನನ್ನ ಸಹೋದರಿಯರ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹ ಪಡದೆ ಚಂಡನ್ನು ಕೊಡಮ್ಮ' ಎಂದು ವಿನಯದಿಂದ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡನು. 'ಮಗು ರಾಮ, ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇಂದು ಚಂಡನ್ನಾಡಬೇಡವಯ್ಯ; ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡ ಪರಸತಿಯರು ಮನೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವರು. ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಲೆಹಾಲನ್ನು ಉಣಿಸರು. ತಮ್ಮ ಪುರುಷರನ್ನು ಸೇರರು' ಎಂದು ಮಗನಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದಳು. 'ಪರಸತಿಯರು ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಅಕ್ಕ ಮಾರಮ್ಮನ ಸಮಾನರು; ಅಲ್ಲದೆ ಗುರುವಿನ ಸತಿಯರ ಸಮಾನರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರೀತಿಯ ಚಂಡನ್ನು ಕೊಡಮ್ಮಾ' ಎಂದು ಮತ್ತೂ ಕೇಳಿದನು. ಹರಿಯಮ್ಮನು ರಾಮನ

ಸಂಗಡ ಬಂದಿದ್ದ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಮನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. 'ನಾವು ರಾಮನಿಗೆ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆವು; ಆದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಮ್ಮದೊರೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಲು ಅಂಚುವೆವು' ಎಂದು ಅವರು ನುಡಿದರು.

'ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಗನೆಯಿಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಹತನಾದನು; ಯತಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಪತಿಯ ಶಿರವು ಹೋಯಿತು; ಮಕ್ಕಳ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಮುರಿಯಿಸಿತು; ದ್ರೌಪದಿಯು ವನವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು; ಕೀಚಕನು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು; ಅದೇ ವಿಧಿಯು ಈಗ ಚಂಡಾಗಿ ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗನನ್ನು ಸೇರಿತು. ಇದು ಆಟವಾಡುವ ಚಂಡಲ್ಲ; ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಚಂಡು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಚಂಡಾಟವು ಬೇಡ' ಎಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯು ಹೇಳಲು, ಅದನ್ನು ಕೇಳದೆ ರಾಮನು 'ವಿಧಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಟ್ಟರು; ಶನಿಯು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಬೆನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಚಂಡನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಹೊರತು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹಟಮಾಡಿದನು. 'ಓರಂಗಲ್ಲು ಪ್ರತಾಪರುದ್ರ, ಹುಳಿಯಾರು ಮಾರಗೊಂಡ, ಬಲ್ಲಾಳರಾಯ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಗೆದ್ದೆಯಾದುದರಿಂದ ಅವರು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ರಾಜಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಲು ಹೊಂಚುತ್ತಿರುವರು. ಮರೆಹೊಕ್ಕು ಬಾದೂರನನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೋಗದ ಹೊರತು ಆ ರಾಜಕಾರ್ಯವು ತಪ್ಪದು. ಚಂಡಾಟವಾಡಿ ಕೈಕಾಲು ನೊಂದರೆ ಅವರು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಾರದೆ ಇರುವರೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಚಂಡಾಟವು ಬೇಡ' ಎಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಲು, ರಾಮನ ಮುದ್ದು ಮುಖವು ಬಾಡಿ ಕಣ್ಣೀರು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಹರಿಯಮ್ಮನು ನುಗಸನ್ನು ಸಂತೈಸಿದಳು. 'ನಿನ್ನ ಸೊಸೆಯರು ಏವರು ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದವರು ನಿನ್ನ ಸಮಾನರೆಂದು ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿ ಪನ್ನಗಧರನ ಆಣೆಮಾಡಲು ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯು 'ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕುರಿಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಚಂಡನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದಳು.

ಮುತ್ತಿನ ಚಂಡನ್ನು ತಾಯಿಯ ಆಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಪಡೆದು, ಅಂದಣವನ್ನು ಏರಿ ರಾಮನು ಪಟ್ಟಣದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವಾಗ ಭಟ್ಟರು ಉಗ್ಗಡಿ

ಸುತ್ತಿರಲು, ಈಶ್ವರನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮನ್ಮಥಸಮರೂಪನಾದ ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಹೆಂಗಸರು ಮಕ್ಕಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೀದಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಹೆತ್ತ ತಾಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ ರಾಮನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಗ್ಗಿದನು. ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಅವನು ಈ ರೀತಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಚಂಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಕಾಟಣ್ಣನು ಇದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದು ಚಂಡನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಕ್ಕಟೆಗ ರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಬೊಮ್ಮ ಕುಂಬಾರ, ಸೋಮ, ಎರೂಪನಿಲ ಗೇತಿ ಕಾಮ, ಭಟ್ಟರ ಭೀಮ, ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಮುದ್ದ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಚಿಕ್ಕ, ಮೀನಿಗರ ಬೊಮ್ಮ, ಎಮ್ಮೆಯ ಚಿತ್ತ, ಎರಬೋತುಗ ಗಂಗ, ಬೂಟಗ ಬೊಮ್ಮ, ಮಿಡಿಗೇಸ ನಲ್ಲ, ಅವಳಿ ಹನುಮ ಮುಂತಾದ ಕಟಾಕ್ಷಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಅರಸುಮಕ್ಕಳು, ಹಂಪರಾಜ, ಕಂಪರಾಜರೂ, ಬಿರುದಿನ ಮನ್ನೆಯರೂ, ಮಾನ್ದಲ ಮಾಚನೂ, ಮುಡಗುಡ್ಲ ಓಬನೂ, ಕೋಟೆಗಾರ ದೇವನೂ, ಬುಕ್ಕನೂ, ಪಾಲನೂ, ಹೊಳಕೆಯ ಕೆಂಚನು, ರಕ್ಕಸ ಚಿನ್ನುಮಾರನೂ ಮುಂತಾದ ಕತ್ತಿಯ ವೀರರು ಒಂದು ಸೇರಿದರು. ಬಾದೂರಖಾನ, ಬಸವರಾಜಯ್ಯ, ಮಣಿಯದ ಮಲ್ಲ, ಹಳದಿಯ ತಿಪ್ಪ, ವಾರಿಯ ಮಲ್ಲ ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ ರಾಮನು ಚಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿದನು. ಒಂದು ಕಡೆ ಕಾಟಣ್ಣನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ರಾಮನೂ ಹಿರಿಯ ಗಡಿ ಗಳಾದರು. ಹೊನ್ನು ಮೊಳೆಯ ಕರಾರಿ ಎಕ್ಕಟೆಗರೂ, ತೆಲುಗು ಮಾನ್ಯೆಯರ ಮಕ್ಕಳೂ, ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಪುತ್ರರೂ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಕಾಟಣ್ಣನಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟನು. ಉಡುಗರೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಎಕ್ಕಟೆಗ ರನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಭಯ ಗಡಿ ಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು, ರಾಮನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ರತ್ನಾಜಿಯ ಹೊನ್ನುಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಅರಮನೆ ಬಯಲೇ ಆಟವಾಡಲು ಅನುಕೂಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಚಿನ್ನದ ಏಳು ಲಗ್ಗೆ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಏಳು ಲಗ್ಗೆ ಹೂಡಿ ಆಟ ವನ್ನಾಡಲು ಅನುವಾದರು.

ರಾಮನಾಡುವ ಚಂಡಾಟವನ್ನು ನೋಡಲು ಆ ಬಯಲಿಗೆ ಊರಿನ

ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳೆಲ್ಲ ಮೂಲೋಕದ ವಿಟರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಳಿತರು. ಪಂಥಮಾಡುವ ವಿಟರ ಎದೆಗೆ ಲಾಳಸರದ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಳಕಳಿಸುವ ಕಾಂತಿಯ ಹಂಪಾಜಿಯೂ, ಸುರತದ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನಿತ್ತು ಸರಿರಾತ್ರಿಗೆ ಹಿಡಿದೊನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಳೆಹೊನ್ನೂರಿನ ರಾಮಾಜಿಯೂ, ಮಂದಕಾಸ ಮುಖಕಾಂತಿಯ ಗುರುಮುಕೊಂಡದ ಸೋಮಿಯೂ, ಹೊಲಬು ತಪ್ಪಿದ ಹುಲ್ಲೆಗಳಂತೆ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಚಂಡಾಟ ನೋಡಬಂದರು. ಇಕ್ಕೆರಿಯ ದುರ್ಗಿಯು ಬಾಲ ವೆಣ್ಣುಗಳ ಕೈಪಿಡಿದು ಬಾಳೆಯ ಸುಳಿಯಂತೆ ಬಳಕುತ್ತ ಬಂದಳು. ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಪಾಳೆಯದ ಪಾಪಾಜಿಯೂ, ಹಳೆಯಬೀದಿಯ ಹಂಪಾಜಿಯೂ, ಬಾಣಾವರದ ಭದ್ರಿಯೂ, ಪಟ್ಟಾ ವಳಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಆಭರಣ ತೊಟ್ಟು ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೂರು ಕಾಮಾಜಿಯೂ ಬಂದರು. ಬಾದಾಮಿಯ ಬಸವಿಯೂ, ಗಂಧ ಕಸ್ತೂರಿತಲಕವನ್ನಿಟ್ಟ ಕುಂದಿರ್ಪಿಯ ಕೊಂಡಾಜಿಯೂ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಜಾಜಿ, ಸಂಪಿಗೆ ಹೂಮುಡಿದ ಬೇಲೂರ ಬೆಸಕಾಜಿಯೂ, ಆದವಾಸಿಯ ನಾಗಾ ಜಿಯೂ ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೊನ್ನಿನ ಹಾವುಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಚೆನ್ನೆಯರೊಡನೆ ಕುಂಭಕೋಣದ ಈರಿಯೂ ಬಂದಳು. ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣದ ಚೆನ್ನಾಜಿಯು ಸಾಸುವೆಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯುಟ್ಟು ವಿಟರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತಲೂ, ಚಂದ್ರಗಿರಿಯ ಚೆನ್ನೆಯೂ ಚಂದ್ರಗಾವಿಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು ತನ್ನ ಒನವು ಒಯ್ಯಾರಗಳಿಂದ ವಿಟರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸುತ್ತಲೂ, ಹಸರುಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು, ಹೊಸ ಪೇಟೆಯ ಜಂಪಲಿಂಗಿಯೂ, ಬಂಗಾರ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯುಟ್ಟು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೊಸಮುತ್ತಿನ ಒಟ್ಟಿನಿಟ್ಟು ಮದನನ ಮಸೆದ ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಂತೆ ರಾಮನ ಚಂಡಾಟವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾದ ಸೂಳೆಯರು, ಯಾವನೋಂಪಿಯ ನೋಂತು ರಾಮನನ್ನು ಅವನ ತಾಯಿಯು ಪಡೆದೋ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಚಂಡಾಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಿನ್ನ ಮಗನಲ್ಲ; ದ್ರೋಹಿ; ಅವನನ್ನು ಕಡಿದು ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ತಂದು ನನಗೆ ತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ, ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ವಿಷ ಪಾನಮಾಡಿ ಸಾಯುವೆನು' ಎನಲು, ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮನನೊಂದು ರೇಗಿ ಭಂಡಾರಿ ಬುಕ್ಕಣ್ಣನೊಡನೆ ಬೈಚಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಬುಕ್ಕಣ್ಣನು ಒಂದು ಬೈಚಪ್ಪನಿಗೆ ರಾಯನಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲು, ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಯನರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಭುವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗ ರಾಮನು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅಂಜದೆ ಮಾಡಿದ ಹಗರಣದ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಬೈಚಪ್ಪನು 'ಕುಮಾರರಾಮನು ಇಂತಹ ಕುಹಕ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಣಿಸಲಾರನು' ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲು, ರಾಯನು 'ನೀನು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕಾಲದ ಹಿರಿಯನು; ನೀನೇ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆ ದಿರುವ ವಿದ್ಯಮಾನವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊ' ಎಂದು ಹೇಳಿ 'ರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ನೀನು ತರದೇ ಹೋದರೆ ನೀನೇ ಈ ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ರಾಮನಿಂದ ಮಾಡಿಸಿರುವಂತೆ ಭಾವಿಸುವೆನು' ಎಂದಾಡಿದ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬೈಚಪ್ಪನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೊಂದು ಕೊಂಡನು. 'ಒಡೆಯನ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಮೀರುವವನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೊಸಮನೆ ಮತ್ತು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದಿರಲು ರಾಮ ನನ್ನು ಕುಹರೇಕಲ್ಲವೇ' ಎಂದು ಸಲಹೆಯನ್ನೀಯಲು, ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಅದಕ್ಕೆ ಮನಗೊಂಡದೆ, ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೇಬೇಕು ನನ್ನ ಮೇಲಾಣೆ ಎಂದು ಕೋಪದಿಂದ ನುಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಮ ನನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ರಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಪ್ರಧಾನಿಗಳರಸನಾದ ಬೈಚಪ್ಪನು ತನ್ನ ರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ದೀರ್ಘಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ಚೆಲುವ ಚೆನ್ನಿಗೆ ರಾಮನಳಿದರೆ ಆ ಸುದ್ದಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪುವದು; ಕೂಡಲೇ ತುರುಕರ ದಂಡು ಮಾರ್ಫಲ ಸಹಿತ ಬಂದು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರೆ ರಾಮನಲ್ಲದೆ ಅವರೊಡನೆ ಕಾದುವ ವೀರರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಟ್ಟಾಳು ರಾಮನನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಸಲಹುವೆನು; ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಕಸುವೆನು. ಕಂಪಿಲ

ರಾಯನಿಗೆ ವಿವತ್ತು ಒಂದಾಗಲೇ ರಾಮನನ್ನು ತೋರಿಸುವೆನು ಎಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿದನು.

ಬೈಚಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯು ಅಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಹೆಂಗಸರ ಮಾತಿನಿಂದ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯ ಮಾತು ರಾಯನಿಗೆ ರುಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನೇ ಕಲ್ಲುಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಗುಪ್ತವಾದ ಗುರುತನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಮಂತ್ರಿಯು ಏಕಾಂಗವೀರ ರಾಮನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದನು. ರತ್ನಾಜಿಯಿಂದ ನಿನಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಬಂದಿರುವುದು. ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದೂ, ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸುವೆನೆಂದೂ ರಾಮನು ಮಾಡಿದ ಆಜ್ಞೆಯ ಏವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಏವರವನ್ನು ರಾಮನು ಕೇಳಿ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಅರುಹಿದನು. 'ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನಾಯಕರೇ, ನಾನು ಪರಿವಾರ ಸಹಿತ ಮುಂತ್ರಿನ ಚಂಡನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಚಂಡು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ತರಲು ಹೋದಾಗ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನು ನನ್ನ ಮುಂದಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ತೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ದುಷ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಒಲಾತ್ಕರಿಸಿದಳು. ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶ್ವರನಾಣೆ ನಾನು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನ್ನು ಎಣಿಸಿದವನಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಅನುಮಾನ ಬೇಡ! ಹಿರಿಯರ ಮಾತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾದುದು, ಅದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ನಾನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನೆಂದು ನಿನಗೆ ತೋರಿದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ನಿನಗೆ ಯುಕ್ತ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ತಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. 'ತಪ್ಪು ಇದ್ದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕೊಲ್ಲುವೆನು; ನೀನು ಪರಸತಿಗೆ ಒಪ್ಪುವವನಲ್ಲ ಎಂಬ ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ ನನಗೆ ಇದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ರಾಮನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಪಾಯ ಉಂಟಾಗಲಾರದೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ರಾಮನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡನು.

ದೇವ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮನ ಗುಡಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಾಮನನ್ನು

ಬಚ್ಚಿಡುವುದಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಉಪ್ಪಾರ ಶಿಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಕರೆಸಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬರಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಂತೆ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಶಿಂಗಯ್ಯನು ತಕ್ಷಣವೇ ಮುನ್ನೂರು ಹಾರೆ ಗುದ್ದಲಿ ಏಲಕೆಗಳೊಡನೆ ಹೋಗಿ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಬೈಚಪ್ಪನು ಆ ಗುಪ್ತವಾದ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಏಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾ ಗುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ, ಕಡಲೆ, ಗೋದಿ, ಬೇಳೆ, ಬೆಲ್ಲ, ದೀಪದಣ್ಣೆ, ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು, ಅಡಿಕೆ, ಎಲೆ, ಸುಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಿದನು. ದೇವಶಿಟ್ಟಿಯ ಲಂಗ, ಕೊಳ್ಳಿಯ ನಾಗಣ್ಣ, ಭಾವಸಂಗಮ, ಗುಜ್ಜಲ, ಓಬ, ಕೋಟಗಾರ ದೇವ, ಮಾದಿಗ ಹಂಪ, ಪವಳಕಾರ ಹಸುಮ, ಲಿಂಗ, ಕಾಟಣ್ಣ, ಮಲ್ಲನಾಯಕ, ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಮನ್ನೆಯರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಡಗಿದನು. ಈ ರೀತಿ ರಾಮನನ್ನು ಒಚ್ಚಿಟ್ಟು ಬೈಚಪ್ಪನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೋಂದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕಳ್ಳ ಬಂಟಿ ರಾಮನಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಕಳ್ಳ ಬಂಟಿ ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಿನ್ನನ್ನು ರಾಜನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡಿದೆನು. ಇಂದು ನನ್ನ ಆಳಿ ಗಾಲವು ಬಂದಿದೆ. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ನನ್ನನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಯನು ಬೇಟೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪವನ್ನು ಮಾಡಿದನು' ಎಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಬೈಚಪ್ಪನು ನುಡಿಯಲು ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನಾ ದರೂ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ನಿಜಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ಕಳ್ಳಬಂಟಿ ರಾಮನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಮೃದ್ಧರೂಪನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರದೆ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಒಂದಿರುವೆನು ಎನಲು, ಹಿಂದೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನೀನು ಕಾಪಾಡಿದೆ ಇಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಿರುವೆನು' ಎಂದು ಕಳ್ಳ ರಾಮನು ನುಡಿಯುತ್ತ ಮೀಸೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ, ಭವಾರಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ, ಕಸೂರಿತಿಲಕವನ್ನಿಟ್ಟು, ಮುತ್ತಿನ ಖಡುಕ ಸಿಟ್ಟು, ಎರರ ಜಡೆಯನ್ನು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕುಮಾರ ರಾಮನೆಂಬಂತೆ ತೋರಿದನು. ಕಳ್ಳಬಂಟಿ ರಾಮನು ತನ್ನಿಷ್ಟ ದೈವವನ್ನು

ನೆನೆದು ಮರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದನು. ಸುರಗಿಯಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಯಲು ತಲೆಯು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಾಣದಾಸೆ ತೊರೆದು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿಯು ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಸಿ ಎಲ್ಲ ತಲೆಗಳನ್ನೂ ತರಿಸಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಗುರುತಾಗಿ ತೋರಿಸಿದನು. ರಾಯನು ತಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮಡಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನರನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಪ್ರಧಾನಿಯು ಪ್ರತಿರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಕಾಟ, ಲಿಂಗನೇ ಮೊದಲಾದವರ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ರಾಯನು ಕೇಳಲು, ರಾಮನನ್ನು ಕೊಂದು ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂದಟ್ಟಿ ಬರಲು ಅವರ ತಲೆಗಳನ್ನೂ ಕಡಿಸಿದನೆಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಅನಂತರ ರಾಯನು ರತ್ನಾಬಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿದನು. ಮಾಸಿದ ತಲೆ, ಮಾಸಿದ ಸೀರೆ, ಕೆದರಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪಿದ ರಾಯನನ್ನುತ್ತ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತ, ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ, ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ರತ್ನಾಬಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದಳು. ರಾಮನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಡಕು ಮತ್ತು ಕಂಠಮಾಲೆಯನ್ನು ರಾಯನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಂತ್ರಿಯು ತೋರಿಸಲು, ಕಂಪಿಲರಾಯನು ರಾಮನ ಕೊಲೆಯು ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿ ಬೆರಗಾಗಿ, 'ಮಂತ್ರಿಯಯ್ಯಾ! ಈ ರೀತಿ ಮುಂದಾಲೋಚನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡಬಹುದೇ? ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಹಗೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದೆಯಾ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದು; ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹುಚ್ಚೇರಿತೇ? ರಾಮನನ್ನು ಬೇಗ ತೋರಿಸು' ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸಿದನು. 'ಅಯ್ಯೋ! ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು ಎಂದು ನಾನೇ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆನೇ! ಹಬ್ಬಲಿ ರಾಮನನ್ನು ತೋರಿಸು' ಎಂದು ಉಬ್ಬುಬ್ಬಿ ಅಳುತ್ತ ಮುಖ ಅಡಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದನು. 'ಅರಸನ ಆಜ್ಞೆಯು ಸರಸವೇ ನನಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ರಾಮನ ಹೊನ್ನಿನ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಉಂಗುರ, ಸರ, ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ, ಪಟ್ಟಿ, ಹಚ್ಚಡಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಚಂದ್ರಗಾಮಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹನಿವ ರಕ್ತದ ತಲೆಯನ್ನು ಪುನಃ ತೋರಿಸಿದನು. ರಾಯನು ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣೀರು

ಸುರಿಸುತ್ತ, 'ರಾಮನು ಮರಣಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಆಡಿದ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಸು' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಪರಿವಾರ, ಮಂತ್ರಿ ರಾಹುತರು ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಬಾಳಲಿ! ಧೊರೆಗಳ ಶಿರೋಮಣಿ ಕುಪಿಲರಾಯನು ಧರೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಆಳಲಿ! ತಂದೆಯು ನೋಹದ ರಾಣಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನು ಮುಪ್ಪಿನ ಮುತ್ಯೈದೆಯಾಗಿ ನಂಜುಂಡೇಶನ ದಯದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಬಾಳಲಿ' ಎಂದು ಹರಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಹಗಲು ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಸಾಹಸ ಭೀಮನಾದ ರಾಮನು ನಿನಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಲು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು. 'ರತ್ನಮ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಉಗಳು ದಾಟದಿರಲಿ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ ರತ್ನಮ್ಮನ ಮಾತನ್ನು ಮೀರದಿರಲಿ; ಕುಂದದೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಬಾಳಲಿ! ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕಂಪಿಲರಾಯನೇ ಎಳೇಳು ಜನ್ಮದಲ್ಲೂ ತಂದೆಯಾಗಲಿ ಎಳೇಳು ಜನ್ಮದಲ್ಲೂ ಹರಿಯಮ್ಮನೇ ತಾಯಿಯಾಗಲಿ ಎಂದು ರಾಮನು ಹಾರೈಸಿದನು. ಎಳೇಳು ಜನ್ಮದಲ್ಲೂ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನು ತನ್ನ ದೈವವಾಗಲೆಂದು; ಕಾಟಣ್ಣನಂಥ ಅಣ್ಣಂದಿರು ಇರಲೆಂದು; ಮಾರಮ್ಮ, ಸಿಂಗಮ್ಮನಂಥ ಸಹೋದರಿಯರಾಗಲೆಂದೂ ನುಡಿದನು. ಮೂಡಲು ಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತ ಶಿರವನ್ನು ಬಾಗಿ ಕಡೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮಾತನಾಡದೆ ಶಿರವನ್ನು ಕಡಿದು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ತಂದೆನು' ಎಂದು ಬೈಚಪ್ಪನು ಉಸುರಿದನು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಶೋಕದಿಂದ ಮೈನುರೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದನು. ಕುಮಾರರಾಮನ ಹೆಸರು ಅಡಗಿ ಹೋಯಿತು. ನನ್ನ ವೈಭವವು ಹೋಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರ ದಂಡು ಬಂದರೆ ಅವರ ಸಂಗಡ ಕಾದುವ ವೀರರನ್ನೇ ಕಾಣೆನಲ್ಲಾ ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತ, ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತ ಭೂಮಿಗೆ ಬೀಳಲು, ರಾಯನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ, ತಬ್ಬಿಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ರಾಮನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಬಿಡು; ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ದಯೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲು ರಾಮನು ಮಡಿದನು. ದುಃಖವನ್ನು ಬಿಡು ಎಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಸಂತೈಸಿದನು. ರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ಘಾತಕಿ ರತ್ನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಸೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ರತ್ನಾಜಿಯು 'ಭಂಡುಮಾಡಿದ ತಲೆ ಇದು' ಎಂದು ನೋಡಿ ಮೀಸೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆದಳು. ತಂದೆಯ ಅಪ

ಮಾನಕ್ಕೆ ಎಳೆಸಿದ ದ್ರೋಹಿ ಎಂದು ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದಳು. ಕಳ್ಳ ಒಂಟಿ ರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನ ತಲೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು, ಉಬ್ಬಿ ಹರ್ಷಿಸಿದಳು. ಕಡುಗಲಿ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಂದೆ ನೆಂದು ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಿದಳು. ಪಾಪಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟುಗಾಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅಗಳಿಗೆ ಬಿಸಾಡಿದಳು.

ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯು ಮಗನು ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ಹೆತ್ತ ಒಡಲನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಮರುಗಿದಳು. ಒಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಮಗ ರಾಮನು ಎಂದಿಗೂ ಮಡಿದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಳು. 'ಗಂಡರಗಂಡನಾದ ನೀನು ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕರಂತೆ ತಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಾಯುವರೆ? ಮೆಟ್ಟಿ ಎದುರು ಒಂದವರ ಮುಂದಲೆಯ ಎಳೆದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಗೆಯದೆ, ದಿಟ್ಟತನದಲ್ಲಿ ಎದುರುಬಂದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ, ಹೇಡಿಯಂತೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆಯಾ? ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳವನ್ನು ಬಡಿಯಲು ಒಂದವರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಅವರ ತಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯದೆ, ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮುತ್ತಿದವರ ಸಂಗಡ ಕಾದಿ ಕೊಲ್ಲದೆ, ಮೋಸದ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಬಹುದೆ? ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮರಸಿ ಕೊರಳನ್ನು ಕೊಯ್ದೆಯಲ್ಲ! ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ರತ್ನಾಚಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನವಳಾದಳಲ್ಲ! ಅವಳ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ನೀನು ಗುರಿಯಾದೆಯಲ್ಲ!' ಎಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹಲುಬುತ್ತ, ರಾಮನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ, ಕಲ್ಲು ಮರಗಳಿಗೆ ತಲೆಯನ್ನು ಹಾಯುತ್ತ ಮರುಗಿದಳು. ಅಣ್ಣನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಹೋದರಿಯರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸುಣ್ಣ ಬಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಇನ್ನೊಂದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡೋಣ. ರಾಮನಾಥನು ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಗೆ ಬಾರದಿರಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂದು ರಾಮನಾಥನ ಹೆಂಡತಿಯರು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಕಂಬವೊಂದು ಮುರಿದಂತೆಯೂ, ತವರುಮನೆಯವರು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ ಕರಬಾನವು ಒಂದುಳಿಯದೆ ಉರುಳಿದಂತೆಯೂ ಕಂಡ ಸ್ವಪ್ನದ ವಿವರವನ್ನು ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ರಾಮಲಾದೇವಿ ಹೇಳಿದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿಯು ತನ್ನ ತರುಲು ಉರಿದಂತೆ ಕಂಡ ಸ್ವಪ್ನ

ವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. ನನ್ನ ಕೊರಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವು ಭೂಮಿಗೆ ಹರಿದು ಬಿದ್ದ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡೆನೆಂದು ಚಿಕ್ಕ ಹೆಂಡತಿ ತಿಮ್ಮಾಜಿಯು ಹೇಳಿದಳು. ತನ್ನ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವು ಕಿತ್ತು ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದನ್ನೂ, ರಾಮನಾಥನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯು ಮುರಿದುಬಿದ್ದದ್ದನ್ನೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆ ಕಾಮಾಯಿಯೂ, ಬೊಲ್ಲನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡೆನೆಂದು ಭೂಮಾಯಿಯೂ ಹೇಳಿದರು. ಅವರವರ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರಲು, ಅವರ ಆತ್ಮೆಯು ರಾಮನಳಿದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಲು, ರತ್ನಾಜಿಯು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರ ಜಾಲ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನೆಂದು ಹರಿಯಮ್ಮ ಹೇಳಿದಳು. ತಾವು ಪಡೆದ ಫಲವು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ತನ್ಮುತಮೋಳಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತಮ್ಮ ಮಾನನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಬೇಡೋಣವೆಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡರು. ಪಟ್ಟು ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಉಟ್ಟು ನವರತ್ನಬಚಿತಾಭರಣವನ್ನು ತೊಟ್ಟು, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಓಲಗಕ್ಕೆ ನಡೆದು ಬಂದರು. ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನೆಗೆದಾಡುತ್ತ ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಮಾವಯ್ಯ, ರಾಮನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿರುವೆ? ಯಾವ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಲು ರಾಮನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರುವೆ? ಮಲೆನ ರಾಯರ ಹಿಡಿದು ತರಲು ಕಳುಹಿಸಿರುವೆಯಾ? ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದೆಯಾ? ಓರಗಲ್ಲ ಪ್ರತಾಪನ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಿದೆಯಾ? ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪನ ಮೇಲೆ ಠಾಣ್ಯನಾಡಲು ಕಳುಹಿಸಿದೆಯಾ? ಅಥವಾ ಹುಳಿಯಾರು ಮಾರಿಗೊಂಡನ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಿರುವೆಯಾ?' ಎಂದು ಕಂಪಿಲ ಮಾವನನ್ನು ಕೇಳಿದರು. 'ಅಂಬಲಿಗಾಸೆಪಟ್ಟು ಅವೃತಾನ್ನ ವನ್ನೇ ಚೆಲ್ಲಿದಂತಾಯಿತು. ಕಂಒಳಿಗಾಸೆ ಪಟ್ಟು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬಿಸುಡಿದಂತಾಯಿತು. ಡೊಂಬರತ್ತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕುಂಭಿನೀಪತಿ ರಾಮನನ್ನು ಕಡಿಸಿದೆಯಲ್ಲ? ಮಡದಿಯ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿ, ಮಗನನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟೆಯಾ? ನಿನ್ನ ಒಡಲು ಉರಿಯಲಿಲ್ಲವೆ? ಮಾವಾಜಿ, ಗಂಡನಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರದ

ಪತಿವ್ರತೆಯರು ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿರುವರು. ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಕೊಲ್ಲಿಸುವ ತಂದೆಯರುಂಟೆ? ನಮ್ಮ ಮುತ್ತೈದೆತನಕೆ ಚಿತೆಯನ್ನಿಡಬಹುದೇ? ಮಾವಾಜಿ, ತಂದೆಯಾಚ್ಚೆಯನ್ನು ಮೀರಬಾರದೆಂಬ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಬಿದ್ದು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನೇ ರಾಮನು ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತು ಹೋರಾಡುವವರು ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಡುಗಲಿಯನ್ನು ಯಾವ ಧರ್ಮಾತ್ಮನು ಕೈಯ ಮುಟ್ಟಿ ಹೊಡೆದನೋ? ಅವನಿಗೆ ಕೈಗಳು ಹೇಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದವೋ? ಶಿವ! ಶಿವ! ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಗಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಡಿಸಿದಂತೆ, ಎಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯಲು ಬಾವನ್ನು ಕಡಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡಿದೆಯಾ? ಮಾವಾಜಿ! ನಮ್ಮ ರಾಮನು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿರುವನು; ನಾವೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವೆವು; ಕಿಚ್ಚನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸು' ಎಂದು ಕಂಪಿಲ ಮಾವನನ್ನು ಬೇಡಿದರು. 'ನೀವು ಸಾಯಬೇಡಿ; ನಿಮ್ಮತ್ತೆಯರ ಸಂಗಡ ಸುಖವಾಗಿರಿ. ನಿಮಗಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಂಚಿಸಿ ಕೊಡುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಲು, 'ರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ನಮಗೆ ಧರ್ಮವೇ? ಅದು ಭಂಡತನವಲ್ಲವೇ? ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಕೊಡಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಕಂಪಿಲ ರಾಯನು ತನ್ನ ಸೊಸೆಯರ ಮೂರ್ಖತನವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರನ್ನು ತಡೆಯಲರಿಯದೆ ಉಪಾಯದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬೈಚಪ್ಪನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಮನ ಮಾನಿನಿಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ, ರಾಮನು ಸತ್ತಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿ. ಅವನು ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತದೊಳಗಿರಲಿ. ಆರು ತಿಂಗಳ ರಾಣಿವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿರಿ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಏನಾಗುವುದೋ ನೋಡೋಣ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು, ರಾಮನ ಮಡದಿಯರು ತಮ್ಮರಮನೆಗೆ ನಡೆದರು.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಸುದ್ದಿಯು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಹಬ್ಬಿತು. ರಾಮನಳಿದ ಸುದ್ದಿಯು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತು. ಆದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸುಲ್ತಾನನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ದೇಶದ

ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಖಾನಖಾನರು, ರಾವ್ತರು ಒಂದರು. ಆರೇ ಗುಜ್ಜರ, ಗೌಳಿ, ಕನೋಜ್, ಸಿಂಧುಮಾವಳ, ಮಾಗಧವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಓಲೆಯನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ, ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತರಿಸಿದನು. ಧೂರ್ಜಟಖಾನ, ಸೈಯದಲ್ಲಿ, ಶಂಶೇರಖಾನ್, ರಾಜಖಾನ್, ಮುಹಮ್ಮದ್ ಸಾಹೇಬ, ತುಂಬುರಖಾನ್, ಯಕಲಾಸಖಾನ್, ಎದುಲಖಾನ್, ಉತರಂತಖಾನ್, ರತುಮಾನಖಾನ್, ಬಾಬೂಬೆ, ಅಬ್ದುಲ್ಲಾಖಾನ್, ಬಾಬಾಖಾನ್ ಮುಸಲಖಾನ್ ಸಕಲಾತಿ, ಹೈದರ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರಾದ ಖಾನರು ಸುಲ್ತಾನನ ಓಲಗದಲ್ಲಿ ನೆರೆದರು. ೧೮೦೦ ಅನಿ, ಕಾಲಾಳು ೯,೦೦೦೦, ೮೦,೦೦೦ ಕುದುರೆಯ ರಾವ್ತರು ಸಹಿತವಾಗಿ ನೇಮಿಯು ಭೇರಿ, ತಮ್ಮಟೆ, ಗಿಡಿಬಿಡಿ, ನಿಸ್ಸಾಳ, ಕೊಂಬು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೀರವಾದ್ಯಗಳ ರಭಸದೊಂದಿಗೆ ಭೋರಂದು ತೆರಳಿದನು. ಒಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಬಾಕಾಯಿಬಾಪತ್ರಿ ನೋಡಲಾದ ಹೇರುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ, ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸವರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾರಾಯಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದನು. ಇವರು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಕೆಂದೂಳು ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವನ್ನು ಮುಸುಕಿತು. ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಚಿಕ್ಕ ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ನೇರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮಿರಜಿ, ಅವರಾವತಿ ಮೊದಲಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ದಾಟಿಬಂದು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟರು.

ನೇಮಿಖಾನನು ಶಕುನವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ೧೦೧ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಕಾರಣಿಕವನ್ನು ಹೇಳಿರೆಂದನು. ಗಂಭೀರವಾದ ಟಗರೊಂದನ್ನು ತರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ನೇಮಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟನು ಹೆಂಬೇಡಿಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಟಗರನ್ನು ತರಿಸಿ ರಾಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿಡಿಸಿದನು. ನೇಮಿ ಎಂಬ ಟಗರಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ದಾಡೆಯನ್ನು, ರಾಮನೆಂಬ ಟಗರಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಹೂವಿನ ದಾಡೆಯನ್ನು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ನೇಮಿಯು ಟಗರಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ರಾಮನ ಟಗರಿಗೆ ಕೊಡೆಯ ಸತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಟಗರುಗಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬೊಬ್ಬೆನಾಡಿ, ಅಬ್ಬರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಬಿಡಲು ನಿಬ್ಬರದಿಂದ ಸನೇ ತೆಗೆದವು. ನಾಲ್ಕು ಸನೇಗೆ ನೇಮಿಯು

ಟಗರು ತಲೆಮುದರಿಕೊಂಡು ಓಡಿತ್ತು. ನೇಮಿಯ ಎದೆ ಒಡೆಯಿತು. ಟಗರಿನ ಕಾಳಗವು ಸಾಕೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಹುಂಚದ ಕಾಳಗವನ್ನು ಹೂಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದನು. ಬಲ್ಲಿದ ಹುಂಚವನ್ನು ತರಿಸಿ ನೇಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟನು. ಹೆಂಬೇಡಿ ಹುಂಚವನ್ನು ತರಿಸಿ ರಾಮನ ಹೆಸರಿಟ್ಟನು. ಹೊಸ ಸಾಣಿ ಹಿಡಿಸಿದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಹುಂಚಕ್ಕೂ, ಮಸೆಯದ ಮೊಂಡ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ರಾಮನ ಹೆಸರಿನ ಹುಂಚಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಎರಡೂ ಹುಂಚಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿ ಬಿಡಲು ರಾಮನ ಹುಂಚವು ನೇಮಿಯ ಹುಂಚದ ಕೊರಳನ್ನು ಕಚ್ಚಲು ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ನೇಮಿಯ ಹುಂಚವು ಹೆದರಿ ಓಡಿತ್ತು. ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ಖಾನರು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾದರು. 'ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಟಗರು, ಹುಂಚವು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಜಯವಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಕೃಪೆಯು ರಾಮನಿಗಿರುವುದು' ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಸುಲ್ತಾನನು ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವನು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಅಪಜಯವು ಸಿದ್ಧವೆನ್ನುತ್ತ ಚತುರಂಗಬಲಸಹಿತ ದಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳಿತು. ತೊರಗಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗದಿಂದ ಮೂರು ಗಾವದ ದೂರದಲ್ಲಿ ನೇಮಿಯು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟನು.

ನೇಮಿಯ ದಂಡು ಬರುವ ರಭಸಕ್ಕೆ ರಾಮನ ಸೀಮೆಯ ಜನರು ಊರುಕೇರಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು. ಕಾಡುಮಲ್ಲೆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತ ಬೇಡರು ನಾಯಿ ಬಡಿಗೆಗೋಲು ಸಹಿತ ಹೊರಟರು. ಇವರು ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಗಂಟುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಬಲೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುರಿಯ ಹಿಂಡುಗಳನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮರಿಗಳನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮರುಗುವ ಹೆಂಡತಿಯರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗೊಲ್ಲರು ನಡೆದಿದ್ದರು. ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಕೊಡತಿಗಳನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಅಗಸರೂ, ಓದುವ ಕಡತ ಹಲಗೆ ಬಳಸ ಸಹಿತ ಓದಿಸುವ ಅಣ್ಣಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳೊಡನೆಯೂ ಪಟ್ಟಣದ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಡನೆ ಶಿಟ್ಟರೂ, ಅಡಿಗಲ್ಲು, ತಿದಿ, ಇಕ್ಕಳ,

ಉಳಿ, ಬಾಚಿ, ಕೊಡತಿ ಸಹಿತ ಒಡಗಿಗಳೂ, ತಂಬಿಗೆ, ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಾಡರೂ, ರಂಭೆಯ ಚಂದದ ಹೆಣ್ಣುಗಳೊಡನೆ ದೊಂಬರೂ, ಬಾಲಕರೂ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯರೂ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಹುಡುಗರೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಎಲ್ಲರೂ ಉರು ಕೇರಿಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಕಾಡುಮೇಡುಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕರು.

ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ನೀಮೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ಬೇಡರು, ನೀಮಿಯ ಕಡೆಯವರಿಗೆ ಕಿರುಕುಳವನ್ನು ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು ಬೇಡರು ಹುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ, ಓಡಿಹೋಗಿ ನೀಮಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯವರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದವು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ತಮ್ಮ ರಾವುತರನ್ನು ಕೆಡಹಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿದವು. ನೀಮಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒರುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯವರನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೇರನ್ನು ನುಗ್ಗುನಾಡಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ರಾವುತರನ್ನು ಮಲಗಿಸಿದರು. ಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದ ಕುದುರೆಗಳು ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳ ಎಟಿಗೆ ನೊಂದು ಓಡಿದವು. ಮುಂಚೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನರನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಒರುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ದೊಂಬ ಲಾಗವನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆ, ಹೊಡೆದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ತಂಡ ತಂಡವಾಗಿ ಒರುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳು ದಿಂಕುರಾಳಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದವು. ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳು, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂದರು. ಏನೂರು ಆನೆಗಳು ಮಡಿದವು. ಈ ರೀತಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ತನ್ನ ವರನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತ ನೀಮಿಯು ರಣಾಂಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತ ಬಾದಾಮಿ, ತೊರಗಲ್ಲು ದಾಟಿ ಏಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ನೀಮಿಯು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು, ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬರುವ ರಾಮನು ಮಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ದೂಳುಗೊರೆಟೆಮಾಡಿ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು. ಕೋಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂಬ ಹರ್ಷವು ಉಕ್ಕಲು ನೀಮಿಯು ಭಟರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಸಂಧಾನ ನಡೆಸಿದನು. ಯುದ್ಧಮಾಡದೆ ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ,

ಏವರು ಭಟರೊಡನೆ ನೇಮಿಯು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿದನು. ಭಟರು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಂಪಿಲರಾಯನನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಗವಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು 'ನೇಮಿಯ ಸಂಗಡ ಸಮರವು ಬೇಡ, ದುರ್ಗವನ್ನು ನಂಬಿ ಕೆಡಬೇಡ; ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು. ಇಷ್ಟು ದಿನದಂತೆ ಯೋಚಿಸಬೇಡ. ಈಗ ಕಡುಗಲಿ ರಾಮನು ಮಡಿದಿರುವನು. ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ನೇಮಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಟ್ಟುಗೆಡಿಸುವನು. ಅಸಮಾನ ಶೂರನಾದ ನೇಮಿಯೊಡನೆ ನಿನಗೆ ಸರಸವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಕಪ್ಪನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನೇಮಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು ಮೇಲು' ಎಂದು ಭಟರು ನುಡಿದರು. 'ವೊರೆಹೊಕ್ಕು ಖಾನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡೆನು. ಮಂಜು ಮುಸುಕಿದರೆ ಬೆಟ್ಟವು ಅಂಜದೆ ರಂಜಿಸುವುದು; ಜಂಬುಕನಿಗೆ ಕುಂಜರವು ಹೆದರುವುದೇ? ಹಿಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೇಮಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಚಂದ ಚಂದದ ಉಡುಗೊರೆ - ವೀಳೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಂದ ಭಟರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಭಟರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಮ್ಮೊಡೆಯನಿಗೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು.

ಒಂದ ದಂಡನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಮ್ಮಟ ಪಟ್ಟಣವು ತಲ್ಲಣಿಸಿತು. ಮಂದಿಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ನಿಂತು ಗುಜುಗುಜು ಗುಟ್ಟುತ್ತ ಬಾಯಿಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ನೆನೆದು 'ಪಾಪ್ಯವಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವರನ್ನು ಕಾಣೆನಲ್ಲ' ಎಂದು ಮನದಲ್ಲೆಯೇ ಖೇದಪಟ್ಟನು. ತಾನೆ ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಾವಡಿಗೆ ಒಂದು ಕುಳಿತನು.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರನ್ನೂ ಚಾವಡಿಗೆ ಕರೆಸಿದನು. 'ಪಟ್ಟಣಪನ್ನೆಲ್ಲ ಶೃಂಗರಿಸು. ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಪೆಟ್ಟಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೂಡಿಸು. ರಕ್ಕಸರಣಗಾರಿ ಎಂಬ ಕೊತ್ತಲಕ್ಕೂ, ಚತುರ್ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೂ, ಚೋರಗಂಡಿಗಳಿಗೂ ಭೂತಗಳು ದಣಿಯುವಂತೆ ರಣಬಲಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಸು' ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ

ಮಾಡಿದನು. 'ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ತಂದೆ. ಈಗ ಚಿಂತಿಸಿದರೆ ಏನಾಗುವುದು? ರತ್ನಾಚಾರ್ಯನನ್ನು ಕರೆದು ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡು' ಎಂದು ಬೈಚಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯು ಹಂಗಿಸಲು, 'ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಹಂಗಿಸಿದರು. ನೀನು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕಾಲದ ಹಳಬನಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕೊಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅರಗಳಿಗೆಯೂ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಗನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದೇ?' ಎಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟನು. ರಾಜನ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರಲಿಯದೆ ಕೊಂದುದಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಯು ಹೇಳಿದನು.

ರಾಯನು ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಓಲಗಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿ ಅಂದಿನ ಏದ್ಯ ಮಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಂದೇ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡುವುದಾಗಿ ಅವನು ತಿಳಿಸಿದನು. ರಾಯನು ಅವನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನಿಗೆ ವೀಳಿಯವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಾದೂರಖಾನನು ವೀಳಿಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ 'ಅಂದು ಕಗ್ಗೊಲೆ ಬಿದ್ದು ಎಳು ನೂರು ಕುದುರೆಯ ಮಂದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವೆನು' ಎಂದು ಹೊಳೆವ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶಪಥಮಾಡಿ, ಕಹಳೆಯ ಮೊಳಗುತ್ತಿರಲು ರಾಜನಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಸಭೆಯಿಂದ ಹೊರಟನು. ಆಹೊತ್ತಿಗೆ ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದನು. ಸಂಕ್ಷತ್ರಗಳು ತಲೆದೋರಿದವು.

ಐವರು ಬೇಡರ ನಾಯಕರು ಎಂಟು ಸಾವಿರ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ಚೋರಗಂಡಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಟು ನೇಮಿಯ ದಂಡನ್ನು ಕಡಿದು ಓಡಿಸುವೆನೆಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕರು. ಐದು ಜನ ವೀರರು ಪಾಳೆಯ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಅರಿಬಲವನ್ನು ಸೂರೆಮಾಡಿದರು. ಕುದುರೆ ರಾವುತರನ್ನೂ ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನೂ ಕಡಿದರು. ಶತ್ರುಪಕ್ಷದವರು ಕಂಗಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು. ಶತ್ರುಗಳು ಮಿತ್ರರು ಎಂದು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಶತ್ರುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅನೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನೇ ಕಡಿಯುತ್ತ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇಡರು ಕಗ್ಗೊಲೆ ಬಿದ್ದು ತುರುಕರನ್ನು ತುಂಡರಿಸಲು

ರಣಾಂಗಣವು ಭೂತಪ್ರೇತಗಳಿಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯಾಯಿತು. ನೇಮಿಯ ದಂಡು ಬಯಲಾಯಿತು. ಬೇಡರು ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಸುಗ್ಗಿ ತತ್ಸುಗಳ ತಲೆ, ಕೊರಳು, ಮುಖ, ತೊಡೆ ಎಂಬ ಭೇದವಿಡದೆ ಕೋಲಾಹಲಮಾಡಿ ಕಡಿದು ಕೆಡಹುತ್ತ ಸುಗ್ಗುತ್ತಿರಲು ತುರುಕರು ಹುಲ್ಲುಕಚ್ಚಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಹರಿದೋಡಿದರು. ಬೇಡರಸಾಯಕರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು, ನೂರಾರು ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡುಗಳನ್ನು ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸೇರಿ ಗಿಡಿಬಿಡಿ, ಕೊಳಲು, ತಪ್ಪಟೆ, ಕೊಂಬು, ನಿಸ್ಸಾಳಗಳು, ಚಿನ್ನಗಹಳೆಗಳು ಜಯಸೂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಸಡಗರದಿಂದ ಬಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದರು. ಬಾದೂರ ಖಾನನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿದ ಕಾಲಾಳು, ಸಾವಿರಾರು ಕುದುರೆ, ಒಂದು ನೂರು ಆನೆಗಳನ್ನು ರಾಯನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲು, ರಾಯನು ಸಂತೋಷ ಭರಿತನಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಹಿಡೆಹೊನ್ನು, ಪಟ್ಟುಪೀತಾಂಬರಗಳನ್ನು ಬಹು ಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಆನಂತರ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ದುರ್ಗದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇದು ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟನು. ಪುರದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುಡಿತೋರಣಗಳು ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕಂಪಿಲನ ಗುಡಾರದ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೆಯ ಗುಡಿಗಳು, ರತ್ನದ ಕಲತಗಳು ಎದ್ದು ಶತ್ರುಗಳ ಕಣ್ಣು ಕೆಡುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ತನ್ನ ಬಿಡಾರದಿಂದ ತುರುಕರ ಸೇನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಂಪಿಲ ರಾಯನಿಗೆ ಎದೆಯೊಡೆದು ನೀರಾಯಿತು. 'ಕಂದ ರಾಮನು ಅಳಿದಕಾರಣ ದಿಂದ ನನ್ನ ಬಾಳು ಬಯಲಾಯಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನೇಮಿಯು ದಂಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಮಾರಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡೆ. ನಮ್ಮ ಬಾಳು ಶತ್ರುಗಳು ನೋಡಿ ನಗುವಂತಾಯಿತು. ನಾವು ತುರುಕರ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದೆವು. ರತ್ನಿಯೇ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆಯಾದಳು. ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ತುರುಕರು ಸುತ್ತಲೂ ಮುತ್ತಿ ರುವರು. ಈ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಒಗೆ ಹೇಗೆ? ಆಗಲೆ ಬೈಚಪ್ಪನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸದೆ ಹೋದೆನಲ್ಲಾ! ' ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ದನು. ಚಿನ್ನ ರಾಮನಿಗೆ ರತ್ನಾಜಿಯು ಮನಸೋತು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ

ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದಳು. ಆ ಸಾಪಿಯ ಮೇಲಣ ಮೋಹದಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವೆನು. ಈಗ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಪತ್ತು ಬಂದಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವರಾರು? 'ಎಂದು ರಾಯನು ಗೋಳಿಡಲು, ಮಂತ್ರಿಯು 'ನಿನ್ನ ರಸ ರತ್ನಾಜಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿ ದುರ್ಗದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ ಜೋಡು ತೊಡಿಸಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಭಲ್ಲೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ನೇಮಿಯ ದಂಡನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಕಳುಹಿಸು' ಎಂದು ಮರ್ಮಭೇದಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಲು, ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಹಾಕಿದಂತಾಗಿ, ರಾಯನು 'ಈ ರೀತಿಸನ್ನನ್ನು ಕಾಕುಮಾಡಬೇಡ. ಈಗ ಮೂಗಿನಮೇಲೆ ಸುಣ್ಣು ಹಚ್ಚಿರುವುದೇ ಸಾಕು. ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದೆ ಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಮಾನಗೇಡಿಯಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ದೈನ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದನು. ಅದರೂ ಬೈಚಪ್ಪನು ಇನ್ನೂ ಹಂಗಿಸುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದನು. 'ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತೇ ಹಿತವೆಂದು ಅವಳ ಮರುಳು ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ನೋತುದುದರಿಂದ ಸುತ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚರಿಯಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ನೇಮಿಯು ತನಗೆ ಪ್ರತಿವೀರಸಿಲ್ಲೆಂದು ನಮ್ಮ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿರುವನು. ಅಂಥ ಧೀರನು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವನೆ? ಸತ್ತವರು ಎದ್ದು ಬರುವರೆ? ಮೃತ್ಯು ನುಂಗಿದ ತುತ್ತು ಮರಳಿ ಬರುವುದೇ? ಹೆತ್ತ ಮಗನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿರುವವರೆಗೂ ಇರುವುದು. ರತ್ನಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮಣ್ಣನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ಎಂದು ನೀನು ಮುಕ್ಕಿದೆ. ಈಗ ದುಃಖಿಸಿ ಅತ್ತರೆ ರಾಮನು ಬರುವನೆ?' ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಯು ನುಡಿಯಲು, ಅರಸು ರಕ್ಕಸನಾದರೆ ಮಂತ್ರಿಯು ಹೆಬ್ಬುಲಿಯಾಗುವಂತೆ 'ನಾನೊಮ್ಮೆ ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಯೋಚಿಸದೆ ಮಗನ ಕೊರಳನ್ನು ಮುರಿಸಿದೆಯಲ್ಲಾ' ಎಂದು ರಾಯನು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡಲು, 'ರಾಜನ ಮಾತನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯು ಮೀರಿದನೆಂಬ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಬರುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಪರಾಕ್ರಮಿ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆನು. ಮಗನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇರಳವಾಗಿ ಕನಕ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವೆಚ್ಚ ಮಾಡು. ಹೊನ್ನಿನಾಸೆಗೆ

ವುತ್ರರಂತೆ ಕಾದುವ ವೀರರುಂಟು. ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ದಣಿಯುವಂತೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿಸುವೆನು' ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಯು ನುಡಿದನು. 'ಬೈಚಪ್ಪ, ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಕಾಡಬೇಡ. ಆಡು ಹುಲಿಯ ವೇಲೆರಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದುಂಟೆ? ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡೆಯನಾದ ಸುಲ್ತಾನನ ಅಪಾರ ವಾದ ನೈನ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಡಸ್ವಿನಿಕರು ಇದಿರಾಗುವರೆ?' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗ ಬೇಕೆಂದು ಭಟರು ಬಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ನೇನೆಯನ್ನು ಸಂವರಿಸಿ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗು; ನಳಿನಪತ್ರದೊಳ ಗಿರುವ ನೀರಿಸಂತೆ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ತುರುಕರ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ತಳ ಮಳಿಸುತ್ತ ಭಯಗೊಂಡಿರುವುದು' ದುರ್ಗವು ಎಂದಿಗೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ತುರುಕರು ಒಂದು ಮುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹುಲಿಮುಖದ ಬಾಗಿಲೊಳಗೆ ಒಂದು ಸಿಂತಿರುವರು; ನೇಮಿಯ ಕಡೆಯ ವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಅಂಬಿನ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಸಿಂತಿರುವರು' ಎಂದು ಬೈಚಪ್ಪನು ಹೇಳುತ್ತ ಕಂಒನಿ ಸುರಿದು ಕಂಪಿಲರಾಯನನ್ನು ಸಂತೈಸಿ ಮತ್ತೂ ಹೇಳತೊಡಗಿದನು. ಧೀರ ಕಂಪಿಲರಾಯನೇ, ನೀನು ಎದ್ದು ಎಳು ಅಂತಸ್ತಿನ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನೇರಿ ನೋಡುತ್ತಿರು. ದೊಡ್ಡ ಕಾಳಗ ವನ್ನು ಹೂಡಿ ತುರುಕರ ದಂಡನ್ನು ಹೆದ್ದೊರೆಯ ವರೆಗೆ ಓಡಿಸುವೆನು. ರಕ್ತದ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಹರಿಸುವೆನು. ಮರುಳುಗಳು ಕೂಡ ಭಲಾ ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನನ್ನು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿ ತಾನು ದುರ್ಗದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ರಾಮೇಶನ ಗುಡಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿರಲು ಪ್ರಧಾನಿ ಬೈಚಪ್ಪನು ರಾಮೇಶನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕೈಮುಗಿದು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಗೆ ಬಂದು ಕುರಿ ಕೋಣಗಳ ಬಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು. ಏಳಯ್ಯ 'ರಾಯರ ಗಂಡ, ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ತಳಮಳಗೊಂಡು ಕಂಗೆಡುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ದುರ್ಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಾಗಿ ಭಾಷೆಕೊಟ್ಟು ಒಂದಿರುವೆನು, ಎಂದು ಮಂತ್ರೀಶನು ನುಡಿಯಲು, ಕಾಟಣ್ಣನ ಸಂಗಡ ಚತುರಂಗ, ಪಗಡೆ ಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮನು ಪ್ರಧಾನಿಯು ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಿದನು.

ತುರುಕರು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುತ್ತಿರುವರು. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಹಾನಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಒಂದು ದುರ್ಗವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ತಂದೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು ಎಂದು. ಇದ್ದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮಾಜಿ ಹೇಳಲು, ರಾಮನು 'ಸಂಸಾರದ ಮುಖದುಃಖ ನನಗೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ. ದೊರೆತನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಕುಹವನ್ನೇಮಾಡಿದನು. ನನಗೆ ತಂದೆತಾಯಿ ಒಂಥುಒಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಮುಂದು ನನಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರದರ್ಪಮರ್ದನ ನಾಗಬಟ್ಟುಂಗಿಲಿಂಗನ ಪಾದವನ್ನು ಸೇರುವುದೇ ಲೇಸು' ಎಂದು ಹೇಳಲು 'ಎಳು ಚನ್ನಿಗರಾಮ, ಎಳು! ಸಾರಿಕಾಳಮರ್ದನನೆ, ಎಳು, ರಣರಂಗಧೀರ, ಎಳು! ಕಾಲಮೋಘದಂತೆ ತುರುಜಿರುವ ತುರುಕರನ್ನು ಹಾರುವಾಡುವ ಧೀರ, ನೀನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲ. ನೀನು ಎಳದಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಕಂಪಿಲನ ಆಣೆ ನಿನಗಿರಲಿ; ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ಹರಿಯಮ್ಮನಾಣಿ ಸಿನಗಿರಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಭಟರು ಒಂದು ತುರುಕರು ಪುರವನ್ನು ಮುತ್ತಿರುವರು ಮಂತ್ರಿಯವರು ಬರುವಂತೆ ರಾಯರಪ್ಪಣೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲು, ಮಂತ್ರಿಯು ಕಡುಗಲಿ ರಾಮನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಕೂಡಲೆ ರಾಮನು ಹರ್ಷಿತನಾಗಿ ಕಾಟಣ್ಣ ನೋಂದಿಗೆ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಂದನು. ಬೈಚಪ್ಪನು ರಾಮನನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಗ್ಗಿ ಮುದ್ದಾಡಿ, ಉಳಿದ ಮಾನ್ಯರೊಡನೆ ಹೊರಟನು. ಕಳ್ಳಿಯ ನಾಗ, ಪಂಪಯ್ಯ, ಕಟುಗರ ದ್ವಾಪ, ಹಂಪ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಕದನಪ್ರಚಂಡ ರಾಮನಾಥನು ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಕಂದನ ಕೈಹಿಡಿದು ಬೈಚಪ್ಪನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಚಂದ ಚಂದದ ಅರತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಹಾಡಿದರು.

ಅರಸುಗುವರ ಚನ್ನಿಗರಾಮನು ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು, ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಹಲ್ಲಣ, ತಳಪುರನ್ನದಪಟೆ, ಮುತ್ತಿನ ಬಾಸಿಂಗಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು.

ಭಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಲಕ್ಷ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಲಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಬೊಲ್ಲನನ್ನು ಕರೆಸಿ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಇರಿಸಿ ವಂದಿಸಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿದನು. ಆರು ತಿಂಗಳಿಂದಲೂ ಮೇವು ನೀರನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದ ಬೊಲ್ಲನು ತನ್ನೊಡೆಯ ಚೆನ್ನಿಗರಾಮನು ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ಹರ್ಷಿಸಿ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಹಾರಿತು. ರಾಮನಿಗೆ ಬೈಚಪ್ಪನು ಜೋಡು ವಜ್ರಾಂಗಿಯ ತಲೆಯ ತಾಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು. ಮಾಯಾಕಾರನಾದ ಬೈಚಪ್ಪನು ರಾಯರಾವುತನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆನುವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲು, ಈ ರಾಯರಾವುತನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದನೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳುವವರಾದರು. ಕಲ್ಯಾಣನಗರಿಯಿಂದ ರಾವುತನು ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಹೊಸ ರಾವುತನಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಕುದುರೆಯವರನ್ನು ಘೌಜನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಶೃಂಗಾರ ತೋಟಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದನು. ಸುಲತನನ ಮಂತ್ರಿ ನೇಮಿಯ ದಂಡಿಗೆ ಎದುರು ಘೌಜನ್ನು ಎರ್ಪಡಿಸಿದನು. ದೇವಶೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಂಗ, ಬೇವಿನ ಶಿಂಗಯ್ಯ, ಭಾವಸಂಗಮ, ಹಾರೇ ಲಿಂಗ, ಬೆಟ್ಟದ ಸಿಂಗ, ಮರುಳು ಪಾಪ, ತೋಟಗಾರ ದ್ವಾಪ, ಎರೂಪ, ಹಾವಳಿಕಾರ ಹಂಪಯ್ಯ, ಮಾದಿಗರ ಹಂಪ, ಸಾದಾನೆ ಬಸವ, ರಾಜಯ್ಯ, ಎನಾಮಲ ಚಿತ್ತ, ಯಾರವೊತು ಗಂಗು, ಉರಿವರೊಳ್ಳಿಯ ನಾಗಣ್ಣ, ಬೂಟಕ ಬೊಮ್ಮ, ಮದಿ ಗೊಂಡ್ಲ ಓಬ ಮುಂತಾದವರು, ರಾಮನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಎದುರುಭಟರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿಸುತ್ತ ಭೇದನಿಲ್ಲದೆ ಬಾನೂರ ಖಾನನು ರಾಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು ಬಂದನು. ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಶೃಂಗಾರತೋಟದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಬೈಚಪ್ಪನು ಬೇಗದಿಂದ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ರಾವುತನು ಬಂದು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ರಾಮನನ್ನು ಹೋಲುವ ಪ್ರತಿವೀರನನ್ನು ಕಾಣೆನು. ಆತನು ಶತ್ರುದಳವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೆ, ಅವರ ಮೇಲೆ ತಾಮಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆ? ಅಂಥ ರಾಮನು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವನೆ? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಯಕ್ಕಟೆಗರು ನೇಮಿಯ ಬಲವನ್ನು ಮುರಿದು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೆರೆ ತರುವೆ

ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಅರಿರಾಯಮರ್ದನ ಹೊರಟ ನೆಂದು ರಣಭೇರಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು.

ಕೋಟೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಟು ತುರುಕರ ಮೇಲೇರಿ ನಡೆದರು. ಹೊಸ ರಾವೃತನ ಮೂಗುಸನ್ನೆಯಿಂದ ರಾವೃತರು ಸಾಗರದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದರು. ಬಾದೂರಖಾನನು ಶತ್ರುಗಳ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವನನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿದನು. ಓಡದಿರಿ ಹೇಡಿಗಳೆರಾ ಎಂದು ಬಾದೂರಖಾನನು ತುರುಕರ ಆನೆಯ ಹಿಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಎರಗಿದನು. ಭಾಪು! ಭಾಪುರೇ! ಮಜರೇ! ಧೀರ ಬಾದೂರಖಾನ ಎಂದು ಹೊಗಳಿದರು. ನೇಮಿಯು ಖಾನರು ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ತಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನು ಸತ್ತ ಸಂಗತಿಯು ಸಟೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ತಾನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಒಂದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನ ವೀರ ಮಾನ್ವೆಯರು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಮೈರಿಶಿರಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದರು. ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ರಾವೃತನ ಪರಿವಾರವು ಶತ್ರುಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸವರುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ರಾಮನು ಬೊಲ್ಲನನ್ನು ಎರಿ ಮಲಾತರನ್ನೂ ಖಾನರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುತ್ತ ಸಾಗಿರಲು ಉಭಯರ ಕಡೆಯವರು ತಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತ ಹೋರಾಡಿದರು. ನೇಮಿಯು ದಂಡು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಮುಂದೆ ನಡೆದಿರಲು, ಕಾಲಭೈರವನಂತೆ ಶತ್ರುಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ಚಂಡಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿರುವ ಏಕೈಕ ವೀರನನ್ನು ನೋಡಿ, ನೇಮಿಖಾನನು ಸ್ತಂಭಿತನಾದನು. ಇವನಾರಿರ ಬಹುದು? ಎಂದು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಕೆಲವರು ರಾಮನಹುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ರಾಮನಾಧನೇ ಲಹುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವ ಕಳ್ಳರು ಕನ್ನವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕೆಮ್ಮಿದಂತಾಯಿತು ನಮ್ಮ ಪಾಡು. ಇನ್ನೇನು, ಓಡಿಹೋಗೋಣ ವೆಂದರೆ ರಾಮನು ಬಿಡುವನೆ? ಎನ್ನುತ್ತ ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನೇಮಿಯು ಎಡಬಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಡುಗಲಿ ವೀರ ರಾಹುತರು ಸಾವಕಾಶಮಾಡದೆ ರಾಮನನ್ನು ಕಡಿದು ಯಮಪುರಿಗೆ

ಕಳುಹಿಸಿ, ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಎಡಗೈ ಕಟ್ಟಿ ತರುವೆವು ಅಧ್ಯಕ್ಷೆಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸೆಂದು ನೇಮಿಯ ಸುತ್ತಲು ಕಾಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಖಾಸರು ಸೇರಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ರಾಮನು ಕಂಡು ತನ್ನ ಕುದುರೆ ಯನ್ನೇರಿ ತನ್ನವರನ್ನೆಲ್ಲ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಸುಲ್ತಾನನ ಮಂತ್ರಿ ನೇಮಿಯೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಡಲು ಓಡಿಬಂದು ಮುತ್ತಿದನು. ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳು ಮತ್ತು ಆನೆಗಳು ಎದುರಾದವು. ರಾಮನು ಮೈರಿಗಳನ್ನು ಸದೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ತುಂಬುರಖಾನನು ತನ್ನ ಚತುರಂಗ ಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿ ರಾಮನನ್ನು ಮೂದಲಿಸುತ್ತ, ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ ರಾಮ ನಿಗೆ ಎದುರಾದನು. ರಾಮನು ನಿಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ತುಂಬುರಖಾನನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಉಭಯ ದಳಗಳಿಗೆ ರಣರಂಗವಾಯಿತು. ರಾಮನ ಖಡ್ಗದೇಟೆಗೆ ಅವನ ನಡುಬೆನ್ನು ತೊಡೆಗಳು ಮುರಿದವು; ನೆತ್ತಿಯ ಚಿಪ್ಪು ಹಾರಿ, ಗೋಣು ಮುರಿದು ತುಂಬುರಖಾನನು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿ ಸತ್ತು ಹೋದನು. ತುಂಬುರಖಾನನು ಮಡಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪರಿವಾ ರವು ಹುಯ್ಯಲು ಹಾಕುತ್ತ ರಾಮನು ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಅವನನ್ನು ಮುತ್ತಿ ದರು. ರಾಮನ ಕಡೆಯವರು ರಾಮನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ರಾಮನೂ ಅವನ ಕಡೆಯವರೂ ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೊಡೆಯಲು ಮೆದುಳು ಚಿವ್ವೊಡೆದು ಕರುಳು ಹರಿದು ಅರಿಬಲವು ಸಾಯುತ್ತಿರಲು ಭೂತ ಪ್ರೇತಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ವಾಯಿತು. ರಾಮನು ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಂದೆವು. ಆದರೆ ರಾಮನು ಎದುರಿಗೆ ಇರುವನು. ಅವನು ಸತ್ತಿರುವುದು ಸಖಿಯಾಯಿತು. ಛೂಮಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕೂರಿ ಅವನು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನೇಮಿಯ ಕಡೆಯವರು ಹೇಳುತ್ತ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಚ್ಚಿ, ಹುತ್ತವನ್ನೇರಿ ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಓಡಿಹೋದರು. ರಾಮನು ಬಿಡದೆ ಮೈರಿಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನ ಟ್ಟಲು, ಬೆಟ್ಟ, ಗವಿ, ಗಂವ್ಡರಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ದಾರಿಕಾಣದೆ ಓಡಿದರು. ಬಾದೂರಖಾನನು ಅವರನ್ನು ಹೆದ್ದೊರೆತನಕ ಅಟ್ಟಿ, ತೋರೆಗಲ್ಲು ಬಾದಾ ಮಿಯ ಮುಂದೆ ಕುದುರೆಯನ್ನಿಳಿದನು. ರಾಮನು ಐದಾರು ಗಾವುದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆಟ್ಟಿ ಕುಮ್ಮಟಮರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂಪಿರುಗಿದನು.

‘ಇಂದು ನಿನ್ನ ಹೊಸ ರಾವುತನನ್ನು ಕಂಡೆನು. ನಿನ್ನ ಭಂಟನಾದ

ಅವನು ಧೀರನಹುದು. ರಣವೊಳಗೆ ವೀರನಹುದು. ನೇಮಿಯ ದಂಡಿನ ನೋಲೇರಿ ಹೋಗಿ ಕೃಷಕದಿಂದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು. ಅವನು ರಾಮನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಆ ಸುರ ತಾಳರಾಯಮಂಥನನು ಆರಂಬುದನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸು ಎಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನು ನುಡಿಯಲು, ಸತ್ತವರು ಎದ್ದು ಬರುವರೇ ? ಮೃತ್ಯು ನುಂಗಿದ ತುತ್ತು ಬರುವುದೇ ! ಅವನು ಹೊಸ ರಾವೃತನೆಂದು ಬೈಚಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಮಂತ್ರಿಗಳ ಶಿರೋಮುಣಿಯೇ, ಅವನನ್ನು ಕರೆಸು ಎಂದು ಹೇಳಲು, ಯುದ್ಧದಿಂದ ತಿರುಗಿಬಂದು ಬೇರೆ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಊರ ಫೇರಿಯನನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾವೃತನನ್ನು ಕರೆತರಲು, ಮಂತ್ರಿಯು ಆಳುಗಳನ್ನು ಆಟ್ಟಿದನು. ರಾಮನು ಕುದುರೆ ಇಳಿದು ಒಂದು ತಂದೆಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಇತ್ತು ಸೆರೆಹಿಡಿದವರನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ ಬೈಚಪ್ಪನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ತಲೆಯ ಟಾಳಿಯನ್ನು ವಜ್ರಾಂಗಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಬನಿಯನ್ನು ದುಃಖದಿಂದ ಸುರಿಸಿ ರೋದಿಸಿದನು. ತಂದೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನು ತನ್ನ ತರದೆಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗಾಗಿ ನನ್ನ ಕೊಂದಿಯಾ ? ಅಲ್ಲಲ್ಲ—ರಕ್ತದ ಕಾಯವನ್ನು ತೊಳೆದು ಉತ್ತಮ ವಜ್ರಾಂಗಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು, ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಮುತ್ತಿನ ನಿವಾಳಿಯನ್ನು ಚಲ್ಲಿಸಿದನು. ತಾಯಿ ಹರಿಯಮ್ಮ ಸಹೋದರಿಯರಾದ ಮಾರಮ್ಮ, ಸಿಂಗಮ್ಮನವರು ಒಂದು ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಚುಕ್ಕಿರಲು ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ರಾಮಲಾಡೇವಿಯು ನಾಲ್ಕುಜನ ಸವತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ರಾಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ರಗಿದರು. ರಾಮನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿದನು. ಬಿರುದಿನ ಕಾಳಿಗಳು ಭೋರ್ಗರೆದವು.

ಕಹಳೆಗಳ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ರತ್ನಾಜಿಯು ಅದು ಏನು ಸಂಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ತೊತ್ತಿ ಸಂಗಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಳು. ಸಂಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಸತ್ತು ರಾಮನು ಬಂದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು

ಹೇಳಿದೊಡನೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮಾಡಿದ ಮಾಟವನ್ನು ನೋಡೆಂದು ಸಂಗಿಗೆ ಹೇಳಿ ತಾನು ಕೊರಳಿಗೆ ನೇಣನ್ನು ಹೂಡಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಳು. ತನ್ನೊಡೆಯಳು ಸತ್ತದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಸಂಗಿಯು ಕಠಾರಿಯಿಂದ ಇರಿದುಕೊಂಡು ಮಡಿದುಬಿದ್ದಳು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಓಡಿ ಬಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿರು. ರಾಯನು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರವರ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ರತ್ನಾಬಿ ಸತ್ತದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವಳ ಶವವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೊಳಗೆ ಎಳೆದು ಹಾಕಿದರು. ಇತ್ತ ನೇಮಿಯು ಎಲ್ಲ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಅರುಹಿದನು.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗ ರಾಮನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು. 'ನನಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರುಷವಾಯಿತು. ಮುಪ್ಪಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ದೇಹವು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ. ಧುರಧೀರ ರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅವನು ರಾಜ್ಯವಾಳುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿ ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಜಪುರೋಹಿತರನ್ನೂ, ವೇದಪಾಠಕರನ್ನೂ, ವಿದ್ಯಾರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಬೊಯಿಸರನ್ನೂ ಇತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ ಕರೆಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯನ್ನೂ, ಖರ್ಜೂರ ಕದಳಿ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಹರಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಶುಭದಿವಸವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಅಂದೇ ಶುಭದಿವಸವೆಂದೂ, ಅಮೃತಯೋಗ ಶುಭಲಗ್ನಗಳು ಕೂಡಿವೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿದರು. ಕೂಡಲೇ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಪುಷ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತರಿಸಿದನು. ಅರಸುಮಕ್ಕಳನ್ನೂ, ರಾಮತರನ್ನೂ, ಹಳಬರನ್ನೂ ಕರೆಸಿದನು. ರಾಮನನ್ನೂ ಕರೆಸಿ, ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಭಕ್ರಿಚಾಮರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಸಿ, ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನು ಹಿತವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಭಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಎದ್ದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೈಮುಗಿದರು. ರಾಮ

ನನ್ನು ಹರಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನಿಟ್ಟರು. ಊರನ್ನೆಲ್ಲ ಶೃಂಗಾರಮಾಡಿ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಹೇರಿ ಊರ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿದರು. ರಾಮನು ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ವಂದನೆ ಮಾಡಿ ಹಿಡಿ ಹೊನ್ನು ವೀಳೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಸಭೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವರಿಗೆಲ್ಲ ಗಂಧ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ತಂದೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ವಂದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯ ಪಾದಕ್ಕೆ ರಗಿದನು. ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರನಾಗಿ ಸ್ಥಿರಪಟ್ಟವಾಳೆಂದು ಹರಸಿದಳು ಮುತ್ತಿಪ್ಪದೆಯರು ಮುತ್ತಿನಾರತಿ ಎತ್ತಿ ಹರಸಿದರು. ಸುತ್ತ ದೇಶಗಳ ರಾಯರನ್ನು ಗೆಲ್ಲೆಂದು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು ಹರಕೆಹೊತ್ತರು. ರಾಮನು ಅವರೆಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಹರಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ವಲ್ಲಭೆಯರ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಸುಖಿಸಿದನು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ರಾಮನು ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸದರಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತನು. ಕರಣಿಕ ಲಿಂಗನನ್ನು ಕರಸಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು, ಕರಣಿಕನು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಮಂದಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕರಸಿದನು. ಧೀರ ಮಾನ್ವೆಯರು ತಮ್ಮ ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ ಸಭೆಗೆ ಬಂದರು. ಬೂಟಕ ಬೊಮ್ಮನು ನೂರಾರು ಮಂದಿಗಳೊಡನೆ ಕೈಮುಗಿಯಲು, ಇವನು ಧಿಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿ ರಾಮನು ಕೊರಳಪದಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇದೇ ರೀತಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಆವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮುರ್ಬಾದೆ ಮಾಡಿದನು. ಮುನ್ನೂಲ ಮಂಚನು ಇನ್ನೂರು ಆಳು ಸಹಿತ ಬರಲು, ಬಲ್ಲಿದನೆಂದು ಹೊನ್ನ ಸರಸುಳಿಯನ್ನೂ, ನೂರಾಳು ಸಹಿತ ಬಂದ ಗಡಿಯ ಕೋಟೆ ದೇವನು ಅರಿವಡೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಡಿಯುವವನೆಂದು ಕಡಕು ಕಂಠ ಮಾಲೆಯನ್ನೂ, ಅನುವಾದ ಐವತ್ತು ಭಂಟರೊಡನೆ ಬಂದ, ಯನುಮಲ ಚಿತ್ತನಿಗೆ ಮೊನೆಗಾರ ಭಂಟನೆಂದು ಕನಕಮಣಿಯನ್ನೂ, ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಬಿಲ್ಲಿನ ಬಂಟರೊಡನೆ ಬಂದು ನಿಂತ ಮರುಳೇಯ ಪಾಪನಿಗೆ ಪರಬಾಲಾಂತಕನೆಂದು ಚೌಕಳಿಯನ್ನೂ, ನಾನೂರು ಭರಚಿಯ ಮಂದಿ

ಯೊಡನೆ ಎರಬೇತು ಕಾಮನು ಬರಲು ಅವನಿಗೆ ಬಿರುದು ಬಾಹುಲಿ ಸರಪಳಿ ಯನ್ನೂ, ಹೊಳೆಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿಯೊಡನೆ ತುಳುವರ ಹಿರಿಯನು ಬಂದು ಕೈ ಮುಗಿಯಲು ಅವನಿಗೆ ಬಿಳಿಯ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿ ಕಡಗಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬಂದ ಮಲಗೇತಿ ತಿಪ್ಪನಿಗೆ ಹಳದಿ ಬಿರಿದು ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿ ಕಡಗಗಳನ್ನೂ, ಮುನ್ನೂರು ಮಂದಿ ಯೊಡನೆ ಬಂದು ಕೈಮುಗಿದ ತೋಟಗಾರ ದೇವನಿಗೆ ತುರುಕರನ್ನು ಆಟ ವಾಡಿಸುವನೆಂದು ತಡಕುಮುರಡಿ ಸರಪಳಿಯನ್ನೂ, ಇನ್ನೂರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ಬಿಲ್ಲೆಯರ ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬಂದು ಕೈಮುಗಿದ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಮುದ್ದನಿಗೆ ತುರುಕರ ಮೇಲೆ ಇವನು ರಕ್ಕಸನೆಂದು ಹೊಕ್ಕಳಗಂಟಿ ಯನ್ನೂ, ಮಾದಿಗ ಹಂಪನಿಗೆ ಐದೂರು ಉಂಬಳಿಯನ್ನೂ, ಇನ್ನೂರು ಈಟಿಯವರೊಡನೆ ಬಂದ ಅಸಗೋಡು ಬಸವನಿಗೆ ತುರುಕರನ್ನು ದೆಸೆಗೆಡಿ ಸುವನೆಂದು ಜವಳಿಯನ್ನೂ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಚಿಕ್ಕನು ಮೂದೂರು ಬಾಣಗಾರರಿಂದ ಕೂಡಿ ಬಂದನು. ಮುನ್ನೂರು ಹಳೆಯ ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಮಲೆಯ ಕಾಯುವ ಕಾಟನಾಯಕನು ಬಂದು ವಂದಿಸಲು ಉಡುಗೊರೆ ಯನ್ನೂ, ನೂರು ಬೋಣದ ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬಾಣದ ಬಸವನು ಬಂದು ವಂದಿಸಲು ಚೂಣಿ ಕಾಳಗವನ್ನು ಹಿಡಿಸುವನೆಂದು ಹಿಡಿಹೊನ್ನನ್ನೂ, ದಳಧೂಳಿ ಮಾದನು ವಳಿಕಾವಲಿ ನಾನೂರು ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬಂದು ವಂದಿಸಲು ತುರುಕರ ತಲೆಯನ್ನು ಹೆದರದೆ ತರುವನೆಂದು ಒಳೆಯನ್ನೂ, ಮುನ್ನೂರು ಮುಕ್ಕಣ ಭರಜಿಯವರೊಡನೆ ಒಕ್ಕಪಾಲನು ಒರಲು ರಕ್ಕಸಗಾರ ಮಸ್ತಿಯನೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಾಡದೆ ಹೊನ್ನನ್ನೂ, ನೂರು ಜನ ಕತ್ತಿಗಾರಿಕೆಯವರೊಡನೆ ಗುತ್ತಿಯ ಕಾಚನು ಬಂದು ಕೈಮುಗಿಯಲು ಕತ್ತಲೊಳಗೆ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕದಿಯುವನೆಂದು ಮುತ್ತಿನಾಭರಣವನ್ನೂ, ಮುನ್ನೂರು ಗಾಡಿನವರೊಡನೆ ಬಂದ ಗುಜ್ಜಲ ಓಬನಿಗೆ ಭಾವುರಿಯನ್ನೂ, ಮುನ್ನೂರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ಬಿಲ್ಲೆಯವರೊಡನೆ ಬಂದು ವಂದಿಸಿದ ರಕ್ಕಸ ಮಾದನಿಗೆ ಖಾನರನ್ನು ನಿಟ್ಟುಕೆಡಿಸುವವನೆಂದು ಪಚ್ಚೆಯ ಕಡಗವನ್ನೂ, ತಂಬಿಮರದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಮುನ್ನೂರು ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬಂದು ವಂದಿಸಿದ ಕುಂಭಕೋಣದ ಎರನಿಗೆ ಅಂಬಿಗೊಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನು ಕೆಡಹುವನೆಂದು

ಜೋಳಿಗೆ ತುಂಬ ಹೊನ್ನನ್ನೂ, ನೂರು ಮಂದಿ ಬಿಲ್ಲಿನವರೊಡನೆ ಆಗ್ನದ ಮಾದನು ಒಂದು ಕೈಮುಗಿಯಲು ಕಡ್ಡು ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡಿ ಕುದುರೆಯ ತರುವನೆಂದು ಹುಗ್ಗಿ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಒದಲು ಊಟ ಮಾಡಲು ಒಂದು ಊರನ್ನೂ, ನೂರು ಆಳಿನೊಂದಿಗೆ ಕುಂದಿರ್ಪಿಯ ವಾಲನು ಒಂದು ವಂದಿ ಸಲು, ಹಿಂದುಮುಂದಾದ ಖಾನರನ್ನು ಕಡಿಯುವನೆಂದು ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಬಿರುದನ್ನೂ, ಕಾಲುಸರದ ನೂರು ಮಂದಿಯೊಡನೆ ರಾಮದುರ್ಗದ ರಾಮನು ಒಂದು ವಂದಿಸಲು ಹೊನ್ನು ಜವಳಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ರೀತಿ ಎಪ್ಪತ್ತೀಳು ಮಾನ್ವೆಯರಿಗೆ ಉನ್ನತದ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳನ್ನೂ ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳನ್ನೂ ಕಾಲುಸರಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಾಭರಣಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸುಯಾರಾದಿಸಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ದಳವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗೆ ರಾಮನು ಹೇಳಿದನು.

ಕುದುರೆ ಘೌಜಿನವರನ್ನೂ, ಮದಗಜಗಳ ಹಿಂಡಿನ ರಾವುತರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆರೇಯ ಚಾರಾಮರಾಯನ ಮಕ್ಕಳು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯವರೂ, ದೂರದ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಯುವವರೂ ನೂರು ಭಾರಿ ಕುದುರೆಯವರೂ, ದೇವತೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಂಗ, ಭಾವಸಂಗಮದೇವ, ಜೀವ ರತ್ನದ ಮಲ್ಲದೇವ ಮೊದಲಾದವರೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಮನನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯವರೂ, ಹುಡುಕು ರಾವುತರೂ, ನೇಮಿಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಾದುವಾಗ ತಡಮಾಡದೆ ಅವರ ಮುಲೇರಿ ಬಿದ್ದು ದಂಡನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಶೂರರ ದಳದ ವಳಲಾಯದ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯವರೂ, ಒಣ್ಣಿಕೊಂಡು ಕುದುರೆಯುಳ್ಳ ಕಾಟಣ್ಣನ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯವರೂ, ರಾಮನಾಥನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಲ್ಲಲು ರಾಮನಾಥನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುದುರೆಯ ಘೌಜನ್ನು ಅವ ಲೋಕಿಸಿ ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಉಡುಗೊರೆ ವೇಳ್ಯವನ್ನು ಬೊಕ್ಕಸದ ನಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದನು.

ಕರಣಿಕ ಮಂತ್ರಿ ಲಿಂಗನನ್ನು ಕರಿಸಿ ಕುದುರೆದಳ ಮತ್ತು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಗಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಒಟ್ಟು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯೂ, ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಕಾಲುಮಂದಿಯೂ ಇರುವರೆಂದು

ಲಿಂಗಣ್ಣನು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನು. ಈ ಸೈನ್ಯವು ನಮಗೆ ಸಾಲದು; ಸುಲ್ತಾನನ ಕಡೆಯವರು ಪುನಃ ದಾಳಿ ಇಡಲು ಬರುವುದು ಖಂಡಿತವಾದ ವಿಷಯ ವಾಗಿದೆ; ಕಲಹದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಕೇಡು ತಪ್ಪದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಕಾಲಾಳು ಮತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಯವರುಳ್ಳ ಫೌಜನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮಾನ್ವೆಯರನ್ನೂ ರಾವುತರನ್ನೂ ಕರ್ಪೂರ ವೀಳೆಯಗಳನ್ನು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿ, ತಾನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಸಂಜೆಯ ಸದರಿಗೆ, ರಾಮನು ಮೈಗಾವಲ ಮಂದಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬಂದು, ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಸದರಿಗೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ದಯಮಾಡಿಸಲು ರಾಮನು ತಂದೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ ರಗಿ ವಂದಿಸಿದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೂಡಿಸಿ 'ನಾನು ಮುಘ್ವಿನವನಾದುದು ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ಭಾರವನ್ನು ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಮಗನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳುಹಿದನು. ಶೆಟ್ಟಿ ಮಾನ್ವೆಯರೂ, ಗೌಡ ಒಕ್ಕಲುಗಳೂ ಪಟ್ಟದ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತಂದರು. ರಾಮನು ಬಂದವ ರನ್ನು ಆದರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು. 'ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಮಗೆ ದೊರೆತನ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಭಾರವು ನನ್ನದು' ಎಂದು ಗಂಧ ವೀಳೆಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು.

ರಾಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನು ಸುತ್ತಣ ರಾಜ್ಯದ ನಾಡಗೌಡರಿಗೆ ಓಲೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಕರೆಸಿದನು. ಮತ್ತೊಂದು ದಿನ ನಡೆದ ಸಭೆಗೆ ನಾಡಗೌಡರುಗಳು ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದರು. ಇಕ್ಕೇರಿ ಸೀಮೆಯ ಒಕ್ಕಲು ಗೌಡರು ಲೆಕ್ಕದ ಕುಲಕರ್ಣಿಕರು ಒಂದು ವಕ್ಕಳ ಒಂದು ಲಕ್ಷದ ಹನ್ನೊಂದು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು, ಉಡುಗೊರೆ, ಹಣ್ಣುಫಲ ಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಕಲ್ಯಾಣ ಕಲಬುರ್ಗಿ ಸೀಮೆಯ ಗೌಡರು ನಾಡಿ ಗರೂ ಒಂದು ಎದುಲಕ್ಷ ಹೊನ್ನುನ್ನು ಭಾವಲ್ಲಭ ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ದರು. ಸಾಗರದ ಸೀಮೆಯ ಶೆಟ್ಟರೂ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಕರಣಿಕರೂ

ಐದು ಲಕ್ಷ ಹೊನ್ನು ಮತ್ತು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಲಹಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದರು. ತೊರಗಲ್ಲು ಬಾದಾಮಿ ಸೀಮೆಯ ಗೌಡರು ಮರಿಗೌಡರು ಮತ್ತು ಮುಂದಿಗೌಡರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನುನ್ನು ಬಿರುದಾಂಕ ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಸೀರ್ಯದ ಸೀಮೆಯ ನಾರಾಯಣಗೌಡ, ನಾಗಗೌಡರು, ಬಂದು ಆರು ಲಕ್ಷ ಹೊನ್ನು ಉಡುಗರೆಯನ್ನೂ ಫಲಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯ ವಟ್ಟಗಾಣಿಕೆ ಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಬಸವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹಸುಮಗ ಮುದ್ದನಗೌಡನು ಹೊಸ ಕಾಣಿಕೆ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನುನ್ನು ಅಸಮಬಲ ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಆದವಾನಿ ಸೀಮೆಯ ರಡ್ಡಿ ಕರಣೀಕರು ಕುಮ್ಮಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹದಿನೆಂಟು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಮೊಹರುಗಳನ್ನೂ ಮುದದಿಂದ ರಾಮನ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಉಡುಗರೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾನಾ ಸೀಮೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಗೌಡರೂ, ಶೆಟ್ಟರೂ ಮುಂತಾದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಮನ್ನಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಹೊನ್ನುನ್ನು ತಂದೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟು, ತಂದೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ ರಗಿ ವಂದಿಸಿ ತನ್ನ ವಂದಿರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

ಗುತ್ತಿಯ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನು ತನಗೆ ಬಂದ ಓಲೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಉಡುಗೊರೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಚರರ ಸಂಗಡ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ರಾಮನು ಚರರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾವಾಜಿಯವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದನು. ಚರರು ಜಗದಪ್ಪರಾಯನು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಇರುವುದಾಗಿ ಯೂ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟದ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬ ಬಂಗಾರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಯೂ, ಕಂಪಿಲರಾಯನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾವಳಿ ಕಳುಹಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಯೂ, ಮುತ್ತಿನ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ಮಗಳು ರಾಮಲಾದೇವಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದ ಜೀವಿ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಯೂ ಹೇಳಿ, ರಾಮನಿಗೆ ವಂದನೆ ಮಾಡಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ರಾಮನು ಒಂದವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಚದುರ ರಾಮನು ಉದಯದೊಳೆದ್ದು ಮುಖಮಂಜ್ಜನಗಳನ್ನು

ತೀರಿಸಿ, ನಾಮವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಪಟ್ಟಿ-
ಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆಸಿದನು. ಜಟ್ಟಂಗಿಗರಿಗೆ
ಹೋಗಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯನೂ ಚಂದ್ರಶೇಖರನೂ ಆದ ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನ
ದರುಶನವನ್ನು ವಡೆದು ಸಂತರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಂಡುಟ್ಟು ಬರ
ಬೇಕು. ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಸಹಿತವಾಗಿ ಕುಟುಂಬಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಬೇಕು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪನವರ ಕೂಡ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು
ಮಾಡೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನು ಮಹಾಸಂತೋಷವನ್ನು
ಹೊಂದಿ ಭೂಮೀಶ ಕುಪಿಲರಾಯನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕುಮಾರನು
ಹೇಳಿದ ಪ್ರೇಮದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳುಹಿಸಲು ರಾಯನು ಆನಂದ
ಹೊಂದಿದನು.

ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಲೆ ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ, ಗೋದಿಹಿಟ್ಟು,
ಸಂಬಾರ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಹಸನಾದ ಅಡಿಕೆ, ನೀಳೆಯದೆಲೆ, ಕಪೂರ,
ಖರ್ಜೂರ ಫಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಹಾಲು ಮೊಸ
ರಿಗೆ ರಾಯನ ಸ್ವಂತ ಕಂಪಳವೇ ಸಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲನ್ನು
ಕೊಡಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಬೊಕ್ಕಸದಿಂದ ಜನಳಿಯನ್ನೂ
ಹೊನ್ನೂಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ಪಾದಕಾಣಿಕೆಗಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು.
ಪರಿವಾರದವರನ್ನು, ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರನ್ನು ಮೋಪು ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು
ಮುಂದಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಹತ್ತು ಖಂಡುಗ ಅಕ್ಕಿ,
ಐದು ಖಂಡುಗ ಬೇಳೆ, ಮುತ್ತಿನ ಸರದ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ಪುನಗುರಾಜ ಗಿಣಿ
ಮೂಗಿನಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಹೇರುಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ತೆಗೆಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ
ದನು. ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಕಡಲೆ, ಹುರುಳಿ, ಬಿದಿರಾಕ್ಕಿ, ಅರಿಶಿನ, ಶುಂಠಿ,
ಕೊಬ್ಬರಿ, ಪರಿಸರಿಯ ಸಂಚಾರ ಹೇರುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅರ
ಮನೆಯ ಸಾವಿರ ಎತ್ತುಗಳು ಜಟ್ಟಂಗೀಶನಿಗೆನೆಡೆಗೆ ಸಡೆದವು.

ರಾಮನು ಹಡಪದ ಬೊಲ್ಲಗನ್ನ ಸಹಿತ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
ವಂದಿಸಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ತಾಯಿಗೆ ವಂದಿ
ಸಲು, ಹರಿಯಮ್ಮನು ಜಗದಸ್ವರಾಯನನ್ನು ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ಕೂಡಲೆ ರಾಮನು ಹೊನ್ನಂದಣಗಳನ್ನು ಉಡುಗರೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರನ್ನು ಕರೆಸಿದನು.

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಹರಿಯಮ್ಮನೊಂದಿಗೂ, ರಾಮನು ಸರಸಿಜ ವದನೆಯರೊಡನೆಯೂ, ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳೂ ಮಾರಮ್ಮ, ಸಿಂಗಮ್ಮ ಸಹಿತ ವಾಗಿ ಸಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಏರಿ ಹೊರಟರು. ಅರಸುಮಕ್ಕಳು, ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳು, ಹಿರಿಯ ಸೊಸೆ ಕಂಚಲಮ್ಮನೂ ಹೊರಟರು. ಎಲ್ಲರೂ ಇಂದುಶೇಖರ ಪಂಪಾಸತಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಬಂದು ಇಳಿದರು. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಮಡಿಯುಟ್ಟು ಮೇಣಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಎರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಗೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದು, ಹಿಡಿಹೊನ್ನ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಗಂಧಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಆ ದಿನ ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಂಗಿ ಜಂಗಮರಿಗೆ ಪರುವಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮಾರಾಧನೆ ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಉಂಡುಟ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಭೀಮೇಶನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ರಾಮ ಸಹಿತ ಭೀಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಹಿಡಿ ಹೊನ್ನ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪರುವವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ದೇವರ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಟು ನಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಟ್ಟಂಗಿಯ ಕೆಳಗೆ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಜೀಡುಬಿಟ್ಟರು. ಕೂಡಲೆ ದಂಡು ಪಾಳೆಯ ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬೀದಿ ಬಜಾರ ಅಂಗಡಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಗುಡಿಶೋರಣಗಳಿಂದ ಬೀಡೆಲ್ಲ ಶೃಂಗಾರವಾಯಿತು. ಆ ಗಿರಿಯ ಮಧ್ಯ ದಲ್ಲಿ ದೇವಸಮುದ್ರವೆಂಬ ರಮಣೀಯವಾದ ಕೆರೆಯೂ, ಕಸ್ತೂರಿಯ ಮೃಗವೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲರೂ ಅಭ್ಯಂಗ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರು; ಗಿರಿಯನ್ನೇರಿದರು. ಕಂಪಿಲನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಚಟ್ಟಂಗೀಶನ ಗುಡಿಗೆ ಬಂದನು. ಸಕಲರೂ ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ಅಕಳಂಕ ಮಹಿಮನನ್ನು ಭಜಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಣ್ಣು ಫಲಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಪಥವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಪಂಚಮುಖಸರಮಾತ್ತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾ

ಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಪಂಚಭಕ್ತ ಪರಮಾನ್ನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಪಂಚಾರತಿ ಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಲಾಯಿತು. ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮ ಜಂಗಮರಿಗೂ ಸಮಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಗುರಿಕಾಗರೂ, ಯಕ್ಕಟೆಗರೂ ಹಳೆಯ ಮಂದಿಗಳೂ, ರಾವುತರೂ, ಮರಿಮಕ್ಕಳೂ, ಮಾನ್ಯೆಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಪಡಿ ರೋಜುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆಯೂ, ಧೋರೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಉಲುಪೆ ಯನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರು ಪರಿವಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಹೊನ್ನನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಕರಣೀಕ ಲಿಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ರಾಮನು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಹರಿಯಮ್ಮನು ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳು ಸಹಿತವಾಗಿ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಪೂಜೆಮಾಡಿದಳು. ರಾಮನಿಗೆ ದೊರೆತನವು ಸ್ಥಿರವಾಗಲಿ ಎಂದು ಜಿಟ್ಟಂಗಿರಾಮೇಶನ ಹರಕೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದಳು. ರಾಮನು ದೇವದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ, 'ನನ್ನನ್ನು ಸರಜಸ್ಮದೊಳಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆಯೋ ದೇವ ! ಧೋರೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಧರಿಸಿರುವ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ದಕ್ಕಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡು ಈ ದೇಹವು ನಂಬಿಗೆಯದಲ್ಲ; ಎಂದಿದ್ದರೊಂದು ದಿನ ನಾಶವಾಗಲೇ ಬೇಕು; ಒಂದು ದಿವಸ ನಿನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲೇಬೇಕು ಕಂದನ ಮೇಲೆ ದಯಮಾಡಿ ಕರುಣಿಸಬೇಕು.' ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡ ಭಕ್ತಿಗೆ ಶಿವನು ಮೆಚ್ಚಿ ಬೇಡಿದ ವರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಸಾದವಾಗಿ ಕರುಣಿಸಿದನು. ಮೃತ್ಯುಂಜಯನು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ರಾಮನು ಕೈಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದನು. ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಬಂದು ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ರಾಮನು ಉದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಒಳಗೆ ಬಂದು ವಂದಿಸಿ 'ನಿಮ್ಮ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವೆನು; ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡದಿರಿ; ನೀವು ನನಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿಯು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪುವುದು. ಸುಲ್ತಾನನ ಮಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನೇಮದಿಂದ ಕಾದಿರುವಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಈ ವಿಷಯ

ವನ್ನು ಪರಿಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿಯಾಳ ಮಾಡಿ ಹಿಡಿದು ತರಿಸೆಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಬೇಡುವಳು. ಸುಲ್ತಾನನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತ ನಾದ ನೇಮಿಯು ಪುನಃ ದುಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಸಮೃದ್ಧಿ ದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತುವನು. ಇದು ಖಂಡಿತ. ನೇಮಿಯನ್ನು ವಧೆ ಮಾಡದ ಹೊರತು ರಾಜಕಾರ್ಯವು ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದನ್ನು ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಚಟ್ಟಂಗೀಶನೇ ಬಲ್ಲನು' ಎಂದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಪ್ರೀತಿಯ ಸತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಚಪ್ಪರಮಂಚದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸಿ ನಿದ್ರೆಗೈದನು.

ರಾಮನು ಒಪ್ಪದಿಂದ ಊಟ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ನೀಲನನ್ನು ಏರಿ ಬೈಚಪ್ಪು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯ ಮನೆಗೆಯರನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊಸಮನೆದುರ್ಗವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಅಸಹಾಯ ಶೂರರಿಗೆ ಪುಷ್ಟ ಗಂಧ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಹಂಚಿ ಹೊನ್ನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮರ್ಯಾದಿಸಿದನು. ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ, ಭಂದಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಿಗರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೊರಟನು. ಸಂಚಾರ ಹೊರಟು ಎಲ್ಲ ಗಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಭದ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಬೊಕ್ಕಸ ಕಣಬಗಳನ್ನು ಬಲಿಸಿದನು. ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಹೂವಿನ ತೋಟಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದನು. ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು. ಹಸಿದು ಬಂದವರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನಿಡುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು. ಇವನ ರಾಜ್ಯವು ಕೆರೆ, ಕಾಲುನೆ, ಭಾವಿಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದೇಶದೇಶಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳು ಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿ, ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನೆಲಸುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಸುಖದಿಂದ ಬಾಳುವಂತೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಿಸಿದನು. ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ದುಡಿದು ಸುಖದಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಪರದೇಶದಿಂದ ಬಂದವರಿಗೆ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನ್ನಭತ್ತ ಗಳನ್ನೂ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ, ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಠ, ಮಾನ್ಯ, ಆಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು

ನಿರ್ಮಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ರಾಮನು ಅತ್ಯಂತವಾದ ಹರ್ಷದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತ ಇರುವಾಗ, ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನು ಕುಮ್ಮಟದ ದೊರೆಗಳಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯುತರಾದ ರಾಜರುಗಳು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಸುಲ್ತಾನನ ಕುಮಾರಿಯು ರಾಮನ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಿತಳಾಗಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ತನ್ನ ಯೌವನವು ಮೀರಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ, ನೇಮಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ರಾಮನನ್ನು ತರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಬಿನ್ನೈಸಿಕೊಂಡಳು. ಸುಲ್ತಾನನು ಮಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನ್ನಿಸಿ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು.

ಸುಲ್ತಾನನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ನೇಮಿಖಾನನು ರಾಮನ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನ ಕುಮಾರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೇ ಬಾಬಮ್ಮನು ಮೂರ್ಛೆ ಹೋದಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಸಖಿಯರ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದಿದ್ದು ವಿರಹದಿಂದ ತವಕಪಡುತ್ತಿದ್ದಳು ಸುಲ್ತಾನನು ಮಗಳ ಚಿಂತಾಜನಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನನೊಂದವನಾಗಿ ಕುಮಾರಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಬಾಬಮ್ಮನು ತನ್ನ ಮನವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡ ಕುಮ್ಮಟದರಸು ರಾಮನ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ತಂದೆಗೆ ತೋರಿಸಿ ರಾಮನನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗದ ಹೊರತು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ತಣಿಯದೆಂದು ಹೇಳಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೊಂದು ಮಲಗಿದಳು. ಸತ್ತುಹೋದನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ರಾಮನನ್ನು ವುನಃ ಕರೆಸಿ ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಿಸಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಮಂತ್ರಿಯ ಜಾಣತನಕ್ಕೆ ಸುಲ್ತಾನನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಅಂಥ ಚತುರಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಧಾನರು ತನಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೋಪದಿಂದ ನೇಮಿಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದನು. ವಿರಹತಾಪದಿಂದ ನೋರಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಸುತೆಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ ಹೊರಚಾವಡಿಗೆ ಬಂದು ನೇಮಿಖಾನನನ್ನು ಕರೆಸಿದನು.

ವುನಃ ಕುಮ್ಮಟದರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯಸಮೇತ ಹೋಗಿ ರಾಮನನ್ನು ನೆರೆಹೊಡೆದು ತರಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲು ಮಂತ್ರಿಯು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ

ಕಂಪಿಲರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ರಾಮನಿಗೆ ದೊರೆತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದನು. ಸಮ್ಮ ಭಾರಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ರಾಮನು ಸಂಚುಗೆಯ ಬೇಡರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಡಿದು ರಕ್ತದ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಹರಿಸಿದನು. ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮಗನು ಅಂತಹ ಧಿಟ್ಟನಾಗಿರುವನು. ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಅವನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರರಾಯನು ರಾಮನೆದುರಿಗೆ ನಡುಗಿಹೋದನು. ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಹೋದವರೆಲ್ಲ ಅವನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮಡಿದುಹೋದರು. ಚಿಪ್ಪಗಿರಿಯ ಮೊಗಲನು ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯವರೊಂದಿಗೆ ರಾಮನೊಡನೆ ಕದನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮಡಿದನು. ರಾಮನು ಆ ನಾಡಕಡಲಿಗಿರುವ ಜಗದಪ್ಪರಾಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ರಾಮನೆದುರಿಗೆ ಒಂದು ನಿಮಿಷವೂ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೀರರನ್ನೇ ಕಾಣೆನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗತಿಯೇನು? ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವು ಸುತ್ತಲೂ ತರುಗಿರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುತ್ತಿದೆ. ಮುಗಿಲ ಶರಗಿನಂತೆ ಮಿಗಿಲಾದ ದುರ್ಗವು ವರ್ಣನಾತಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಳಗವಾಡಲು ಸುಲ್ತಾನರ ದಂಡು ಹೋಗಬಾರದು. ಹಿಂದೂ ರಾಯನಾದ ರಾಮನು ಅಷ್ಟು ಬಲ್ಲಿದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ನನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗದ ಅರಸನಾದ ಸೋಲಿಗೆಂಗಳ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಕಳುಹ ಬೇಡ; ಗುಜರಾತಕ್ಕಾದರೂ, ತೆಲುಗು ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾದರೂ, ಮಾಗಧ ಮಲೆಯಾಳರ ಮೇಲಾದರೂ ಕಳುಹಿಸು. ಆದರೆ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡ. ಉಳಿದ ಹಿಂದೂ ರಾಯರ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬಲ್ಲೆ; ನಾಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ದರೂ ಹೋಗಿ ಕಾದಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವೆನು; ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲಾರೆನು ' ಎಂದು ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ನೇಮಿಯು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನು ಕೇಳಿ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು.

‘ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವುದಾಗಿ ಪಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವ

ನನ್ನ ತರಲಾರದೆ ಹೋದಿರಿ; ರಾಮನು ಅಂತಹ ಕಾಶಾಂತಕನೇ ! ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರೆಲ್ಲ ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವಿರಿ ' ಎಂದು ಮಾತಂಗಿ ಎಂಬ ಮಾದಿಗಗಿತ್ತಿಯು ಸುಲ್ತಾನನ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತ 'ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವೆನು; ನನಗೆ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು. ಸುಲ್ತಾನನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಹೇಡಿ ಮಂತ್ರಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಹೆಂಗಸು ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವಳು' ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯು ಮಾದಿಗಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೈದು 'ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುವೆಯಾ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಮಾತಂಗಿಯು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ತರುವೆನು' ಎಂದಳು. ಮಂತ್ರಿಯು ಸೋಜಿಗದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಚಿಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಸುಲ್ತಾನನು ಮಾತಂಗಿಗೆ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ರಾಮನನ್ನು ತರಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ನೇಮಿಗೆ ಸೈನ್ಯಸಮೇತ ಮಾತಂಗಿಯೊಡನೆ ಹೊರಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದನು. ಚೆಲುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಒಸಪ್ಪುವೆಯಾಗಿ, ಬಲು ಹಿನ ಮಾಸಿ ರನ್ನೆಯಾದ ಮಾತಂಗಿಯು, ಶೃಂಗರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ಹೊನ್ನಾಯಸರಪಳಿ, ಝಲ್ಲಿ, ಜಮದಂಡೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದಳು. ನೇಮಿಯೊಡನೆ ಒಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು, ಸುಲ್ತಾನನು ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ಸೂರೆಗೊಂಬುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ತುಂಬಿದ ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಮಾತಂಗಿಯು ಎದ್ದು ಸುಲ್ತಾನನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು, ಕಂಪಿಲರಾಯನನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿ ರಾಮನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ತರುವೆನೆಂದು ಜಗತ್ತೇ ಅರಿಯುವಂತೆ ಭಾಷೆ ಮಾಡಿದಳು. ಕೊಂಕಣ ಮಧ್ಯದೇಶದವಳಾದ ಮಾತಂಗಿಯು ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ರಾಮನ ದುರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವನ ಬಿಂಕವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತ ನಡೆದಳು. ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದಳು. ನೇಮಿಯ ದಂಡು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂಜಾಲಿಸುತ್ತಲಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಮುನ್ನೂರು ಅರವತ್ತು ಗಾವುದ ದೂರಕ್ಕೆ

ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಅಂಚೆಯನ್ನಿಡಿಸಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಟ್ಟಳು. ಮಾತಂಗಿಯು ಕಳುಹಿಸಿದ ಮುಂಚಾಣಿ ಕುದುರೆಗಳು ಸಂಜೆಯ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಮಂಜು ಮುಸುಕುವಂತೆ ರಾಮನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಂಚೆಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಒಳಹೊಕ್ಕವು. ಎಂದಿಗೂ ಆಗದೆ ಇರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತ, ಫೌಜನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತ ವೇಗವಾಗಿ ರಾಮನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದಳು. ಕಂಪಿಲನ ದುರ್ಗವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಅದನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಂಡು ರಾಮನನ್ನು ಎಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಾದೂರ ನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸುಲ್ತಾನನ ಬಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಸುಲ್ತಾನನ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಮನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಳು.

ಈ ರೀತಿ ತನ್ನ ದೇಶವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ದಂಡನ್ನು ರಾಮನು ಕಂಡು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಭೂವಿಯು ಬಿರಿವಂತೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತುರುಕರ ದಂಡನ್ನು ರಾಮನು ತನ್ನ ಮಾನ್ಯೆಯ ರೊಂದಿಗೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲನ್ನು ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದನು. ರಾಮನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಿ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. 'ನೀವು ಸಂದೇಹಪಡಬೇಡಿ. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಲ್ಲುವೆನೆಂಬ ಪಂಥವನ್ನು ಬಿಡೆನು. ದುರ್ಗಕ್ಕೂ ನನಗೂ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗ, ಮೃತ್ಯು ಪಾತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡುವೆನು. ದೂರ ದೇಶದ ಬಾದೂರಖಾನನು ತನ್ನ ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಜೀವದಾಸೆಯಿಂದ ಒಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಮರೆ ಹೊಕ್ಕನು. ಅಂದೇ ನನ್ನ ತಲೆಯು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಮೀಸಲಾಯಿತು. ಮರೆ ಒಂದ ಬಾದೂರನನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ತುರುಕರ ದಂಡನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕಡಿಯುವೆನು. ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನ ವರಕುಮಾರನು ನಾನು. ಅವನ ದಯವು ನನಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಳಗವು ಪೂರೈಸುವ ವರೆಗೂ ತಾವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಹೊಸದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮನು ಅವನೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ತುರುಕರು ಬಾದೂರಖಾನನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಭಂಡಾರ ಸಮೇತ ಹೊಸಮಲಿಗೆ ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಏನೂರು ಕುದುರೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಇತ್ತಲಾಗಿ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟನು.

ತುರುಕರ ದಂಡು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ರಾಮನು ಶತ್ರುಗಳ ದಂಡನ್ನು ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತಿ ಕಡಿದು, ರಣಭೀತಿ ಹೇಣಭೀತಿ ಮಾಡಿದನು. ಭೂತ ಪ್ರೇತಗಳಿಗೂ ಮರುಳು ಕಂಡಕ್ಕೂ ದಣಿಯುವಂತೆ ಉಣಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಓಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಚರರ ಸಂಗಡ ತಂದೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಊಳಿಗದವರು ಓಡಿ ಬಂದು ಹರಿಯಾಲದೇವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಕಂಪಿಲ ಅರಸು ಭಂಡಾರದಿಂದ ಎರಡು ಖಂಡುಗ ಹೊನ್ನನ್ನು ತರಿಸಿ ರಾಮನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಹಿಂತಿರುಗಿದ ರಾಮನು ಮಂದಿ, ಅರಸು ಮಕ್ಕಳು ಸಹಿತ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಏರಿ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಊರನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಮಾತಂಗಿಯ ದಂಡು ಉಬ್ಬುಬ್ಬಿ ಕುಮ್ಮಟ ನಗರವನ್ನು ಮುತ್ತಲು ಒರುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದರ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ರಾಮನ ಕಡೆಯವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗಿಸದಲೆ ಮಾತಂಗಿಯ ಮೇಲೇರಿ ಹೋಗುವುದಾಗಿ ರಾಮನ ದಂಡಿನವರು ಉಬ್ಬುಬ್ಬಿ ಭಾಷೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಳಿನ ಸಖನು ಅಸ್ತಮಾನವಾಗಲು, ದೀಪಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇರಿತು. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿನವರೂ, ಬಿಲ್ಲಿನವರೂ, ಎಕ್ಕಟೆಗರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಕೆಲ ದೀವಟೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಜೆಜಗಾದ ಮೇಲೆ ರಾಮನು ಶ್ರೀಪತಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಆರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಮಾನ್ಯೆಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಸಿ, ಸುಖಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಉಡುಗೊರೆ ಇತ್ತು ವನ್ನಿಸಿದನು. ಅನೇಕ ಜನ ರಾವುತರಿಗೆ ರಾಮನು

ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ, ಗಂಧ, ಕಸೂರಿ, ಕುಂಕುಮ, ಕದಂಬವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಂಚಿದನು. ಭೂಮಂಡಲದ ರಾಯರ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕಾಲೊಳಗೆ ಧರಿಸಿದನು. ಮುತ್ತು, ಪಚ್ಚಿ, ಚಿನ್ನದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ವಜ್ರಾಂಗಿಯನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರು. ಕುದುರೆಗೂ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು. ರಾಮನ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಭಟರು ನಿಂತು ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಮನು ಬಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿದನು. ರಾವೃತರು ರಾಮನನ್ನು ಉಪಚರಿಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರದ ಮಕರ ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಬಿರುದಿನ ಡೊಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಮನನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತಂಗಿಯು ಕೊಂಡಾಡಿದಳು. ರಾಮನು ದುರ್ಗವನ್ನಿಳಿದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿದನು.

ಕೂಡಲೆ ಕೈ-ಕಾಳಗವು ಕೂಡಿತು. ಓಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೂದಲಿಸುತ್ತಿರಲು, ರಾಮನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಿವಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದ ತನ್ನ ಕಡೆಯವರು ಹಿಂದಿರುಗದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತಂಗಿಯು ಬಿರಗಾಗಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದಳು. ರಾಮನು ಮಾತಂಗಿಯು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಕಡೆಯವರಿಗೆ ಕೈಬೀಸಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೆ ಬೇಡರು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ತುರುಕರ ಡೇರೆಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ವೀರರನ್ನು ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲದೆ ಕಡಿಯುತ್ತ, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ತಂದು ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಣರಂಗವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಣಮಯವಾಯಿತು. ರಾಮನ ಕಡೆಯವರು ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾದಿದ್ದು ಒಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ತುರುಕರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಗ್ಗೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ತುರುಕರು ಕಂಗೆಟ್ಟು ರಾಮನನು ಕಣಕಿ ಕೆಟ್ಟವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮಾತಂಗಿಯ ದಂಡು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿತು. ಆದರೆ ಮಾತಂಗಿಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೆಲವು ತುರುಕರು, ಕುದುರೆಗಳು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಲು, ಮಾತಂಗಿಯ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮನು ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ, ಮದಕರಿಯು ಕದಳಿವನವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಂತೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಾಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನ ಹೊಡೆತ

ದಿಂದ ಆರಿಬಲದ ರಾವೃತರ ತೋಳು ಖಂಡಿಸಿತು; ಗುಂಡಿಗೆಯೊಡೆದು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತುರುಕರ ರಾವೃತರು ಮಡಿಯು ತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಸದಳವಾಯಿತು. ಭೂತಪ್ರೇತಗಳು ಮೂರು ತಂಡವಾಗಿ ಒಂದು ತಂಡವು ರಾಮನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ ಇವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ಮಿಕ್ಕವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದಣಿಸಿದನು. ಕುಮ್ಮಟದ ಅಳುನೇದಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ರಣಮಯವಾಯಿತು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಕುಮ್ಮಟದ ಕೋಟಿಗೆ ತುರುಕರ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ರಾಮನ ಕಡೆಯವರು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ, ಕಾರಬೊಗ್ಗನ್ನೂ ತಂದು ಕೋಟೆಯಮೇಲೆ ಏರಿಬರುವ ಖಾನರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿದರು. ಅಯ್ಯೋ! ಅಯ್ಯೋ! ಎಂದೆನ್ನುತ್ತ ರಾಮನ ಸಂಗಡ ಕಾದುವುದು ಅಸದಳವೆನ್ನುತ್ತ ಮಾತಂಗಿಯು ಹಿಂತಿರುಗಿದಳು. ರಾಮನ ಸಂಗಡ ಗುಡ್ಡಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕಾದ ಬಾರದು ಎಂದು ಖಾನವಜೀರನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ರಾಮನ ಕೂಡ ಕಾದುವವರೇ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗಾಯಿತು ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಒಂದು ಗಾವುದ ದಾರಿಯನ್ನು ಸಾಗಿದರು.

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಜೋಹರ್

ರಾಮನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಮಾತಂಗಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೊಡಿಸಿ, ತಾನು ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ರಾಮನ ಕಡೆಯ ತೆಲುಗುರು ಸೇರಿ ಒಂದು ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ನವಲಕ್ಷ ತೆಲುಗರ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದಿನ ಕಡಗವನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬಹುದೇ? ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ತೆಲುಗರಿಗೆ ಅವಮಾನವಾಗಲಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸೋಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಮಾತಂಗಿಯು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋಗ ಕೂಡದೆಂದೂ ಪುನಃ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ತಾವು ಕೋಟಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸಿ ಓಲೆಯನ್ನು ಬರೆಸಿ ಮಾತಂಗಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಮಾತಂಗಿಯು ಓಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಂದಿ, ಕುದುರೆ ರಾವುತರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬೇಡರನ್ನು ಕಡಿದೊಟ್ಟು ತ್ತಿದ್ದಳು.

ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಾಟಣ್ಣನು ಕೂಡಲೆ ರಾಮನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾತಂಗಿಯು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಇಂದು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲನ ಆಟವಾಗಿದೆ. ದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಲಕರು ಮಕ್ಕಳಿನ್ನದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತುರುಕರು ಕಡಿ ದೊಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳಗೋಟಿಯು ನಮ್ಮ ಕೈತಪ್ಪಿ ಶತ್ರುಗಳ ವಶವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ತೆಲುಗು ಮಾನೆಯರು ತುರುಕರಿಗೊಳಗಾದ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದಿದೆ. ಎಂದು ಕಾಟಣ್ಣನು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಮನು ಬಹು ದುಃಖಿತನಾಗಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೆ ಇದೇನಚ್ಚರಿ! ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕೂಡಲೆ ಹೋಗಿ, ತುರುಕರ ಸಂಗಡ ಕಾದಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ದೈವಸಂಕಲ್ಪವಿದ್ದರೆ, ಮಡಿಯಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವಾಡಿ, ಅರಮನೆಯ ಸ್ತ್ರೀಪರಿವಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಯಿಸಿದನು. ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹರುಷದಿಂದ 'ನಾನು ಮಡಿದರೆ ನೀವು ನನ್ನೊಡನೆ ವೀರಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿರಿ. ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರ ಬೇಡಿರಿ. ಮನೋನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ.' ಎಂದು ಮೆಚ್ಚಿನ ಮಡದಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರಿಂದ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರಣದ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಲನುವಾದನು. ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯು ಚಿನ್ನದ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ತಂದಳು. ರಾಮನು ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಟಣ್ಣನೊಡನೆ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಚಿನ್ನದ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ವೀಳಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಆಯುಷ್ಯವು ತುಂಬಿತು. ಚಟ್ಟಂಗಿ ಶಂಭುಲಿಂಗನ ಕೃಪೆಯು ತಪ್ಪಿತು. ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನೊಡನೆ ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇರಲು ಸಿದ್ಧರಾದ ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ಕಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ಲಿನವರಿಗೆ ವೀಳಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ, ಚಿನ್ಮಯಮೂರ್ತಿ ಚಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ರಾಮನು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಒಂದು ಸಿಂತನು. ಯಾರು ಯಾರು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದನು. 'ನಲ್ಲ ನಾಗ, ಬಿಲ್ಲ ಪೆನ್ನೆ, ಮೀಸಿಗ ಸಂಗ, ಜಿಲ್ಲೆಜಿಲ್ಲೆನ ಒಕ್ಕನಾಯಕ, ಕಲ್ಲಿಕೋಟೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದವರು ಬಿದ್ದರು. ಮಾದಿಗರ ಹಂಪನು ರಣದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮೈರಿಗಳನ್ನು ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತುರುಕರೊಡನೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿ ಮಡಿದುಬಿದ್ದನು. ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಎಕ್ಕಟಿಗರು ಬಿದ್ದರು. ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಲಿಗಳನ್ನಿಕ್ಕುತ್ತ ರಕ್ಕಸ ಮಾದನು ಬಿದ್ದನು. ಖಂಡೆಯಕಾರ ತುಳವರ ಮುದಿಯು ಬಿದ್ದನು. ಕೊಳ್ಳಿಯ ನಾಗ, ಬೇವಿನ ಸಿಂಗ, ಮೋಹದ ಭಂಟ, ಹೊಲೆಯರ ಹಳ್ಳುಗ ಮೊದಲಾದವರು ಬಿದ್ದರು ಎಂದು, ಎವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಮನದಲ್ಲಿ ರೋಷವನ್ನು ತಾಳಿದನು. ತುರುಕರ ದಂಡನ್ನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹೋಳು ಹೋಳಾಗಿ ಕಡಿಯುವೆನು ಎಂದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು. ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ವೀರರೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾದಾಡಿರಿ ಎಂದು ಕಾಟಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಕೊಂಬು, ಹೆಗ್ಗಾಳಿ, ಬೆಂಬಳಿ, ನಿಸ್ಸಾಳಗಳು ಕುಂಭಿನಿಯು ಬಿರಿಯುವಂತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ರಾಮನು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ದುರ್ಗವನ್ನಿಳಿದನು. ಕಹಳೆಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಗದಗದಿಸಿದರು. ಅಗೋ! ರಾಮನು ದಾಳಿ ಬರುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬೆದರಿದರು. ರಾಮನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನುವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಝೇಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಭರದಿಂದ ದುರ್ಗವನ್ನಿಳಿದನು. ಜಿಲ್ಲೆನನ್ನು ತಂದಿರಿಸಲು, ಮೆಲ್ಲನೆ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿ ನಡೆದನು. ಆನೆಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತಂಗಿಗೆ ರಾಮನನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಮಾತಂಗಿಯು ಚಿಲುವರ ಗಂಡ ರಾಮನನ್ನು ಕಣ್ಣುತುಂಬ ನೋಡಿದಳು. ರಾಮನು ಕಾದುತ್ತಲೇ ಮಾದಗತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸೆಂದು ಪಕ್ಕದವರನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಮಾತಂಗಿಯು ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ರಾಮನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಬಂದಳು. ಆ ಹನ್ನೆ ಮಾತಂಗಿಯು 'ನಿನ್ನನ್ನು ನೀನೇ ಅರಿಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ರಾಮನಿಗೆ ಸಮನಾದ ತುರುಕರ ವೀರರು ಅನೇಕ ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಆನೆಯ ರಾವೃತರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ರಾಮನ ಪೇಲೆ ಬಿದ್ದರು. ರಾಮನು ಎದು

ರಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಗ್ಗಿ, ಮಾತಂಗಿಯ ವೀರಜಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕಡಿಯಲು ಕೈ ಎತ್ತಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಕೊಂದರೆ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದುಸ್ಸಂಗ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಒರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಜಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಜೀವನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೋ ಹೋಗು' ಎಂದನು. ಅದರ ಕೃತಘ್ನಳಾದ ಮಾತಂಗಿಯು ರಾಮನ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದು ಗುರಿ ಇಟ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು ಎದೆಗೆ ಒಡಿದು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿತು. ರಾಮನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಅಂಚನ್ನು ಕಿತ್ತನು. ರಕ್ತವು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಹರಿದು ದುಡನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಿಸಿದನು. ಮುಖವು ಬಾಡಿತು. ಇಂದು 'ಧರೆಯ ಗಂಡ' ನೆಂಬ ಬಿರುದು ಆಳಿಯಿತು. 'ಹಾ! ವಿಧಿಯೆ! ವೀರ ರಾಯರ ಗಂಡನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಯು ಇಂದಿಗೆ ಆಳಿಯಿತೇ?' ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತ, ರಾಮನ ಭಟರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು.

ರಾಮನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಎಕ್ಕಟಿಗರು ಅತುಳ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆದರು. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಣಕಿ ರೋಷದಿಂದ ರಣರಂಗವನ್ನು ಹೇಣಮೆಯ ಮಾಡಿದರು. ಬಾಣದ ಬಸವಯ್ಯನು ರಣರಂಗವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಹೆಬ್ಬುಲಿಯು ಪಶುವಿನ ಹಿಂಡಿನೊಳಕ್ಕೆ ಹೊಕ್ಕು ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ, ಖಾಸಖಾಸರನ್ನು ದಣಿಯದೆ ಹಣಿದನು. ಶತ್ರುಗಳು ಇವನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ಬಸವಯ್ಯನು ಬಿದ್ದನು. ಈ ರೀತಿ ಹೊಯಿದಾಡಿದ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹೇಣದ ರಾಶಿಗಳು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋದವು. ಹುಲಿಮುಖದ ರಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಭಟರು ತುರುಕರ ದಂಡನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿದರು. ರಾಮನ ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಸುಕಿದ್ದ ತುರುಕರ ತಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚಂಡಾಡಿದರು.

ರಾಮನು ಆ ಸ್ಥಳವು ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಗೂಗೆ ಕಲ್ಲನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಿಂತನು. ಇವನ ಮಂದಿಯು ಹಿಂಪಾಲಿಸಿತು. ರಾಮನು ನಿಶ್ಯಕ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಟಣ್ಣನು ಕಂಡು ರಾಮನೆಡೆಗೆ ಬಂದನು. ಕೂಡಲೆ ಕಾಟಣ್ಣನು 'ಪರಬಲಾಂತಕ ಮೈರಿಯ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದು ಸಲ್ಲುವುದೋ

ರಾಮನಿಗೆ ' ಎಂದನು. ನಿಜಗಲ್ಲು ಡೆನ್ನಿಗ ರಾಮನು ನನ್ನ ಬೇವನವು ಮುಗಿಯಿತು. ನೀನು ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸೆಂದು ಕಾಟಣ್ಣನ ಅಡಿಗೆರಗಿದನು. ಶತ್ರುಗಳು ಹೊಡೆದ ಗಾಯದ ನೋವಿನಿಂದ ನಾನು ನಿಶ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ತಾಯಿ ಹರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸು ' ಎಂದು ಬೇಡಿದನು. ಕಣ್ಣು ಹೋದ ಸಿಂಹದಂತೆಯೂ, ಒಡಲೊಳಗೆ ಸಾಸುವೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆಯೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಇಂದು ನನ್ನ ಪುಣ್ಯವು ಕೊನೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ಅಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ' ಬೇವಗಿಳರ ಗುಡನಾರ್ ರಾಮನೇ ! ನಮಗೆ ಚಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನ ಕೃಪೆ ತಪ್ಪಿತು. ನಾನು ಹಿಂತಿರುಗದೇ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಸಾಯುವೆನು. ಧರಣಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡನಾದ ಚೆಲುವರ ಗುಡ ರಾಮನೇ ! ನಿನ್ನನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದ ವಜೀರರನ್ನು ತೋರಿಸು. ಅವರನ್ನು ಬೇರುಮಟ್ಟ ಕಿತ್ತು ತರುವೆನು ' ಎಂದು ಕಾಟಣ್ಣನು ಹೇಳಲು, ರಾಮನು ' ತನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಾತಂಗಿಯನ್ನು ಹೆಂಗಸೆಂದು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡಲು, ಕೃತಘ್ನಳಾದೆ ಮಾತಂಗಿಯು ತಿರುಗಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವು ನನ್ನ ಎದೆಯನ್ನು ತಾಕಿತು ! ಕಂಗಡೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು ' ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿದನು. ' ನನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಇಟ್ಟಿಯಲ್ಲೋ ರಾಮ ! ನಿನ್ನಂಥ ಸೇನದರನನ್ನು ಎಂದು ಕಾಣುವೆನು ! ಇರುವೆ ಗೂಡಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟಂತೆ ಆಯಿತು. ಹರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಏನೆಂದು ತಿಳಿಸಲಿ ' ಎಂದು ಸಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟನು. ಅಣ್ಣಯ್ಯ ಕಂಗಡದಿರು; ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾದು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ರಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದೆನೆಂದು ಅಂಗನೆಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸು. ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊಡೆದು ರಾಣಿಯ ವಾಸವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಲ್ಲು ' ಎಂದು ಬೇಡಿದನು. ' ನಾನು, ತಂದೆಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಕುಂದನ್ನು ತರದಂತೆ ಕಾದೆನು. ಅಂದೆ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದಳು. ಇಂದಿನ ವರೆಗೂ ತಂದೆಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತರದೆ ಕಾದಾಡಿದೆನು. ಚಟ್ಟಂಗೀಶನ ದಯೆ ಕುಂದಲು ಇಂದು ಕುಂದಿರುವೆನು ' ಎಂದು ಕಾಟಣ್ಣನೊಡನೆ ನುಡಿದನು. ನನ್ನನ್ನು ಹತ್ತ ತಾಯಿ ಹರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಡ. ಇನ್ನು ಗಾಯ ದಿಂದ ನರಳುತ್ತ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿಸು ' ಎಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ

ಬೇಡಿದನು. 'ಜಟ್ಟಂಗಿ ರಾಮೇಶನ ಕೃಪೆಯು ನನಗೆ ತಪ್ಪಿತು. ನಾನು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವೆನು; ನಾನು ಬರುವ ವರೆಗೂ ನಿನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು' ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುತ್ತ, ತಮ್ಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಉರಿಗೊಂಡ ಕರ್ಪೂರದಂತೆ ತರಹಿಸುತ್ತ ಅರಮನೆಗೆ ಓಡಿಬಂದನು. ಕಾಟಣ್ಣನು ದುಃಖದಿಂದ ಪೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಂಪಿಲನು ಮೂರ್ಛೆ ಹೋದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಹರಿಯಮ್ಮನೂ ಕಡುಗಲಿ ರಾಮನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಹೊರಳಾಡಿದರು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಓಡಿಬಂದು ರಾಮನ ಮಡದಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಶೃಂಗಾರಮಾಡಿಸಿದನು. ಮಡದಿಯರು ಚೆಂದದಿಂದ ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ರಾಜಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರು. ಜೆಬ್ಬಚೆನ್ನಿಗ ರಾಮ, ಕಂದರ್ಪರೂಪ, ವೀರಾಧಿವೀರ, ರಣಶೂರ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನಾರಿಯ ಕೆಲ್ಲರೂ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ, ಮಳಲಗಾರಿಯನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಎಳೇಳು ಜನ್ಮಗಳಿಗೂ ದೊರೆ ರಾಮನೆ ತಮ್ಮ ಪತಿಯಾಗಿ ದೊರಕಲಿ, ಅರಸು ಕಂಪಿಲರಾಯ ಮಾವನಾಗಲಿ, ಹರಿಯಮ್ಮ ಆತ್ತೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ಓಡಿ ಬಂದು ಕೊಂಡವನ್ನು ಹತ್ತಿ ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ, ನಸುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಸುದ್ದಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ನೂಕಿದನು. ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚು ಸುಡುತ್ತಿರಲು, ಜನಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಯು ಹೆಚ್ಚಿ ಕುಮ್ಮಟವೇ ಬೆಚ್ಚಿತು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ರಮನೆಗೆ ಬಂದು, ರಾಮನ ಮಡದಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಡದಿಗೆ ಹೇಳಲು, ಕಡುಗಲಿ ಕಾಟಣ್ಣನರಸಿಯು 'ನನ್ನ ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಡಮಾಡದೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಡಿ' ಎಂದು ತನ್ನ ರಸನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು. 'ನನಗೆ ಬೇವದಾಸೆಯಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕಾಟಣ್ಣನ ಮುಂದೆ ಬಗ್ಗಿಸಿದಳು. ಕೂಡಲೆ ಕಾಟಣ್ಣನು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ, ತನ್ನರಸಿಯ ಉರದ ಮೇಲೆ ಇರಿಯಲು, ಸುರಿವ ರಕ್ತವನ್ನು ಕಂಡು ಬಾಯಿಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟನು. ಈ ರೀತಿ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಂದು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರ್ಮಲ ಮಾಡಿ

ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ರಾಮನು ಏನಾಗಿರುವನೋ ಎನ್ನುತ್ತ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಬಂದನು. ರಾಮನ ಎಕ್ಕಟೆಗರು ತಮ್ಮೊಡೆಯನ ಸುತ್ತಲಿಟ್ಟು ನಿಂತು ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದರು. ರಾಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ದೇವಶೆಟ್ಟಿ ಲಿಂಗನು ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಖಾನರನ್ನೂ ಮುಲುಕರನ್ನೂ ಕೊಂದು ತಾನೂ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದು ಬಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಮೈಯೊಲ್ಲವು ಗಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಕಂಪಿಸ ಕುಮಾರ ಲಿಂಗನು ಹೊಯ್ದಾಡಿ ರಾಮನಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮಡಿದನು. ಕಾಟಣ್ಣನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಲ್ಲಿ ಮಡಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ವೀರರನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದನು. ದೇವಶೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಂಗ, ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಲಿಂಗ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಸಿಂಹದ ಮರಿಯಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ರಾಮ ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಏಳು ವೀರರ ಗಂಡ, ಏಳು ಒಲ್ಲಾಳರ ಗಂಡ, ಏಳು ಸುರತಾಳನ ಗಂಡ, ಏಳು! ಏಳು! ನನ್ನ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡು ಎಂದು ರಾಮನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದನು. ರಾಮನು ಬೊಲ್ಲನ ಮೇಲೆ ವರಿ ಕೂತಿದ್ದನು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದನು. ಮಾತಂಗಿಯ ಬಾಣದ ಏಟಿನ ಗಾಯದ ನೋವಿನಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದನು. ಅಂಜಿನ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಬೊಲ್ಲನು ನೊಂದು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ತೂಕಡಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿತ್ತು. ಕಾಟಣ್ಣನ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ರಾಮನು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟನು. ಕೂಡಲೆ ತುರುಕರು ಹೆದರಿ ಓಡಿದರು. ಕಾಟಣ್ಣನು ಮಾದಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಓಡುವವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದನು. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಸುಲ್ತಾನನ ದಂಡು ಒಡನೆಯೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಾಟಣ್ಣ ನನ್ನು ಮುತ್ತಿತು. ಮಾದಗಿತ್ತಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಾಟಣ್ಣನನ್ನು ಮುತ್ತಿದಳು. ಮಾದಗಿತ್ತಿಯು ಸಿಕ್ಕಳೆಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಅವಳ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಖಾನಖಾನರು ಕಾಟಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರು. ಹದ್ದು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವಂತೆ, ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಖಾನರನ್ನು ಕಾಟಣ್ಣನು ತರಿಯುತ್ತ, ತಾನೂ ರಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮಡಿದನು. ತನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣನು ಮಡಿದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಚೆನ್ನಿಗೆ ಗಾಮನು ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆಯಲೇ ಇಲ್ಲ.

